



Σχολή Κοινωνικών Επιστημών
Διοίκηση Τουριστικών Επιχειρήσεων

Διπλωματική Εργασία

**«Ανθεκτικότητα (Resilience) τουριστικών προορισμών
και Destination Branding: Η περίπτωση της Καλαμάτας»**

Μαρία Σιγά

Επιβλέπουσα καθηγήτρια: Γεωργία Ζούνη

Καλαμάτα, Μάιος 2023

Η παρούσα εργασία αποτελεί πνευματική ιδιοκτησία του/της φοιτητή/φοιτήτριας («συγγραφέας/δημιουργός») που την εκπόνησε. Στο πλαίσιο της πολιτικής ανοικτής πρόσβασης ο συγγραφέας/δημιουργός εκχωρεί στο ΕΑΠ, μη αποκλειστική άδεια χρήσης του δικαιώματος αναπαραγωγής, προσαρμογής, δημόσιου δανεισμού, παρουσίασης στο κοινό και ψηφιακής διάχυσής τους διεθνώς, σε ηλεκτρονική μορφή και σε οποιοδήποτε μέσο, για διδακτικούς και ερευνητικούς σκοπούς, άνευ ανταλλάγματος και για όλο το χρόνο διάρκειας των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας. Η ανοικτή πρόσβαση στο πλήρες κείμενο για μελέτη και ανάγνωση δεν σημαίνει καθ' οιονδήποτε τρόπο παραχώρηση δικαιωμάτων διανοητικής ιδιοκτησίας του συγγραφέα/δημιουργού ούτε επιτρέπει την αναπαραγωγή, αναδημοσίευση, αντιγραφή, αποθήκευση, πώληση, εμπορική χρήση, μετάδοση, διανομή, έκδοση, εκτέλεση, «μεταφόρτωση» (downloading), «ανάρτηση» (uploading), μετάφραση, τροποποίηση με οποιονδήποτε τρόπο, τμηματικά ή περιληπτικά της εργασίας, χωρίς τη ρητή προηγούμενη έγγραφη συναίνεση του συγγραφέα/δημιουργού. Ο συγγραφέας/δημιουργός διατηρεί το σύνολο των ηθικών και περιουσιακών του δικαιωμάτων.



**« Ανθεκτικότητα (Resilience) τουριστικών προορισμών
και Destination Branding: Η περίπτωση της Καλαμάτας »**

Μαρία Σιγά

Επιτροπή Επίβλεψης Διπλωματικής Εργασίας

Επιβλέπουσα Καθηγήτρια:

Γεωργία Ζούνη

Επιβλέπουσα Α΄ ΕΑΠ

Συν-Επιβλέπουσα Καθηγήτρια:

Αθηνά Νέλλα

Επιβλέπουσα Β΄ ΕΑΠ

Καλαμάτα, Μάιος 2023

Στους Γονείς μου

Αρχικά θα ήθελα να ευχαριστήσω από καρδιάς την Επιβλέπουσα Καθηγήτριά μου κα Γεωργία Ζούνη, η οποία με την πολύτιμη στήριξη και καθοδήγησή της με βοήθησε να παραμείνω στο στόχο και τα πλαίσια της παρούσας Διπλωματικής Εργασίας, την ευχαριστώ θερμά. Θερμές ευχαριστίες επίσης και στον κο Μπασακίδη Νικόλαο, Αντιδήμαρχο Στρατηγικού Σχεδιασμού, Τουρισμού, Κλιματικής Αλλαγής, Ηλεκτρονικής Διακυβέρνησης & Ψηφιακού Μετασχηματισμού στο Δήμο Καλαμάτας, αλλά και την κα Άννα Καλογεροπούλου, Περιφερειακή Σύμβουλο, Προϊσταμένη του Τμήματος Τουρισμού στην Περιφέρεια Πελοποννήσου κατά τη χρονική περίοδο συγγραφής της παρούσας εργασίας, για τη συμμετοχή τους στην πρωτογενή έρευνα, τον πολύτιμο χρόνο που διέθεσαν, αλλά και την πολύτιμη πληροφόρηση που παρείχαν κατά τη συλλογή πρωτογενών στοιχείων.

Ένα μεγάλο ευχαριστώ επίσης και στον κο Γεώργιο Καλογερόπουλο, Προϊστάμενο του Δημοτικού Πνευματικού Κέντρου Καλαμάτας και συνάδελφο στον ίδιο κτιριακό χώρο κατά το χρονικό διάστημα υπηρεσίας μου στη Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Καλαμάτας, ο οποίος, παρόλο τον φόρτο εργασίας του, δέχτηκε να συμμετάσχει στην παρούσα μεταπτυχιακή έρευνα, καθώς και στον κο Αθανάσιο Μάκιο, Περιβαλλοντικό Διευθυντή (Environmental Manager) στην Εταιρεία Κλήμης Πυρηνοκάρβουνο – Olive BBQ briquettes, ο οποίος διέθεσε πολύτιμο χρόνο, προκειμένου να συμμετάσχει στην έρευνα της παρούσας εργασίας.

Ιδιαίτερες ευχαριστίες επίσης στα Γενικά Αρχεία του Κράτους (Γ.Α.Κ. Μεσσηνίας) για την ευγενική υποστήριξη στην έρευνά μου αλλά και για το πολύτιμο υλικό των μοναδικών συλλογών τους που βοήθησαν στην απόκτηση πολύτιμης γνώσης σχετικά με την γενέτειρά μου, την πόλη της Καλαμάτας και με ταξίδεψαν περαιτέρω στον χρόνο. Τέλος, αλλά εξίσου σημαντική αναφορά και ευχαριστίες σε όλους τους συμμετέχοντες στην παρούσα έρευνα, αλλά και στους φίλους και στους συναδέλφους μου, οι οποίοι με το χαμόγελο και την υπομονή τους με ενθάρρυναν καθ' όλη τη διάρκεια της συγγραφής.

Περίληψη

Στην παρούσα εργασία έχοντας ως μελέτη περίπτωσης την πόλη της Καλαμάτας στο Ν. Μεσσηνίας, γίνεται μια προσπάθεια διερεύνησης των δυνατοτήτων και προοπτικών τουριστικής ανάπτυξης και πιο συγκεκριμένα της διαμόρφωσης ταυτότητας προορισμού, διερευνώντας παράλληλα, πώς οι κρίσεις στη σύγχρονη εποχή, όπως η πανδημία COVID19, μπορούν να αποτελέσουν ευκαιρία για τον επαναπροσδιορισμό των σχεδίων marketing και κατ' επέκταση της διαμόρφωσης της ταυτότητάς του ενός προορισμού, καθώς η ανάπτυξη σημαντικού βαθμού ανθεκτικότητας (Resilience), δύναται να οδηγήσει τους προορισμούς σε εποχές αβεβαιότητας, σε καινοτόμες στρατηγικές ανάπτυξης, συμβάλλοντας έτσι σημαντικά στη διάκριση και διαφοροποίηση ενός προορισμού σε σχέση με άλλους.

Καθώς η ταυτότητα ενός προορισμού αναδεικνύει την εικόνα του και επηρεάζει σε σημαντικό βαθμό την επισκεψιμότητά του, τόσο από υφιστάμενους όσο και από νέους επισκέπτες, ένα πλάνο επικοινωνίας και προβολής σε επίπεδο στρατηγικού σχεδιασμού προορισμού από τους φορείς στρατηγικού σχεδιασμού και τα εμπλεκόμενα μέρη (stakeholders) του τουριστικού τομέα, μπορεί να αναδείξει σημαντικά τον προορισμό, από τους φορείς στρατηγικού σχεδιασμού και τα εμπλεκόμενα μέρη (stakeholders) του τουριστικού τομέα.

Οι κρίσεις σε παγκόσμιο επίπεδο, αλλά και διάφοροι άλλοι στρεσογόνοι παράγοντες που μπορούν να επηρεάσουν έναν τουριστικό προορισμό, μπορούν ίσως να αποτελέσουν αφορμή, αλλά και ευκαιρία που θα μπορούσε να οδηγήσει σε αποδοτικότερες δομές και νέα προϊόντα και υπηρεσίες στον τουριστικό τομέα. Ο τουρισμός επλήγη ιδιαίτερα από τα μέτρα για την πανδημία COVID-19, εξαιτίας των περιορισμών στις μετακινήσεις, αλλά και σημαντικού βαθμού και κοινωνικής αποστασιοποίησης (social distancing). Στο πλαίσιο αυτό, η ανθεκτικότητα ενός προορισμού, σύμφωνα με ερευνητές, μπορεί να θεωρηθεί ως προστιθέμενη αξία της καινοτομίας που υποστηρίζει την ανταγωνιστικότητά του. Η απόφαση εξάλλου των ταξιδιωτών να επισκεφθούν έναν προορισμό δημιουργείται συχνά και από μια εικόνα, μια ιδέα, αλλά και αντίληψη που δημιουργείται στο μυαλό τους που πιο πριν ενδέχεται να έχει προωθηθεί από αντίστοιχες στρατηγικές μάρκετινγκ, προγράμματα προβολής και επικοινωνίας του εκάστοτε προορισμού.

Στην παρούσα εργασία γίνεται μια προσπάθεια σύνδεσης της έννοιας της ανθεκτικότητας ενός τουριστικού προορισμού (Destination Resilience) σε εποχές

αβεβαιότητας, με τη διατήρηση, αλλά και εξέλιξη της μάρκας προορισμού (Destination Brand) και μέσα από το παράδειγμα της πόλης της Καλαμάτας, εξετάζεται το υφιστάμενο τουριστικό προϊόν του προορισμού και υπό την έννοια της ανθεκτικότητας.

Λέξεις – Κλειδιά

Ανθεκτικότητα - Ανθεκτικότητα Τουριστικών προορισμών (Destination Resilience) – Πλάνο Επικοινωνίας & Δημοσίων Σχέσεων - Έξυπνες Πόλεις – Ψηφιακός Μετασχηματισμός - Βιώσιμη Ανάπτυξη

"Resilience in Tourism and Destination Branding. Case study: The city of Kalamata"

Maria Sipsa

Abstract

In the presented Dissertation, having as a case study the city of Kalamata in Messinia, an effort is made to explore the potential and prospects of tourism development and more specifically the destination identity, while exploring how crises in the modern era, such as the COVID19 pandemic, can be an opportunity to redefine the marketing projects and by extension the identity of a destination, as the development of a significant degree of resilience (resilience), can lead destinations in times of uncertainty to innovative development strategies, contributing that way significantly to the distinction and differentiation of a destination, compared to others.

As the identity of a destination highlights its image and significantly affects its traffic, both from existing and new visitors, a communication and outreach plan at the strategic destination planning level by the strategic planning institutions and the stakeholders (stakeholders) of the tourism sector can significantly highlight the destination by the strategic planning institutions and the stakeholders of the tourism sector.

Crises worldwide, and various other stressful factors that could affect a tourist destination, could perhaps be a cause for, but also an opportunity that could lead to more efficient structures and new products and services in the tourism sector. Tourism has been particularly affected by the measures for the COVID-19 pandemic, due to travel restrictions, but also to a significant degree of social distancing. In this context, the resilience of the destination, according to researchers, can be considered as an added value of innovation supporting the competitiveness of the destination. Travelers' decision to visit a destination is often made by an image and/or idea, which also could have been

promoted earlier by respective marketing strategies, promotion and communication programs of the specific destination.

In the presented Dissertation an attempt is made to link the concept of resilience of a tourist destination in times of uncertainty, with the preservation, but also development of the destination brand and through the example of the city of Kalamata, the existing tourist product of the destination is considered also in terms of resilience.

Keywords

Resilience Theory - Resilience of tourist destinations – Destination Management Organisations - Smart Cities - Digital Transformation - Sustainable Development

Περιεχόμενα

Περίληψη	v
Abstract	vii
Κατάλογος Εικόνων / Σχημάτων.....	xi
Κατάλογος Πινάκων.....	xii
Συντομογραφίες & Ακρωνύμια.....	xiii
1 Αντικείμενο της παρούσας έρευνας.....	14
1.1 Εισαγωγή.....	14
1.2 Η «αλλαγή» είναι η μόνη σταθερά	16
1.3 Βιωσιμότητα και ανθεκτικότητα	18
1.4 Ανθεκτικότητα στους προορισμούς (Destination Resilience) - Η πόλη της Καλαμάτας ως ανθεκτικός προορισμός	20
1.5 Ερευνητικοί στόχοι και ερευνητικά ερωτήματα.....	22
2 Βιβλιογραφική Επισκόπηση.....	25
2.1 Η Θεωρία της Ανθεκτικότητας: Ιστορικές Προσεγγίσεις	32
2.2 «Resilience»: Θεωρητικές Προσεγγίσεις του όρου	33
2.3 Ανθεκτικότητα των Κοινωνικών - οικολογικών Συστημάτων (Social-ecological Systems – SES)	36
2.4 Κριτικές προσεγγίσεις της Θεωρίας της Ανθεκτικότητας	40
2.5 Η Ανθεκτικότητα στον Τουρισμό (Resilient Tourism)	42
2.5.1 Από κοινότητες ανθεκτικότητας (Resilient Communities), σε ανθεκτικούς προορισμούς (Resilient Destinations)	44
2.5.2 Οργανωσιακή Ανθεκτικότητα (Organizational Resilience) και Διαχείριση ανθεκτικών προορισμών (Resilient Destinations).....	46
2.5.3 Ανθεκτικότητα Προορισμών (Resilient Destinations) & ανταγωνιστικά επιχειρηματικά μοντέλα.....	50
2.6 Συμπεράσματα βιβλιογραφικής επισκόπησης	54
3 Η πόλη της Καλαμάτας	58
3.1 Η Καλαμάτα στο πέρασμα του χρόνου	59
3.2 Το Τουριστικό προϊόν της Καλαμάτας	64
3.2.1 Καλαμάτα: Αξιοθέατα και σημεία ενδιαφέροντος	65
3.2.2 Ο ξενοδοχειακός τομέας στην Καλαμάτα	68
3.2.3 Αεροπορικές Αφίξεις στο Αεροδρόμιο Καλαμάτας	71
3.3 Καλαμάτα – μια έξυπνη πόλη (Smart City)	72
3.4 Smart Tourism	76
4 Μεθοδολογία έρευνας και απαντήσεις στην έρευνα	81
4.1 Προετοιμάζοντας την έρευνα.....	81
4.2 Περιορισμοί.....	83
4.3 Ερευνητική ανάλυση	85
4.4 Απαντήσεις των συνεντεύξεων	92
5 Συμπεράσματα.....	107
Βιβλιογραφία – Αρθρογραφία.....	111
Παράρτημα Α: Research Questions (English)	121
Παράρτημα Β: Ερωτήσεις Έρευνας	123

Παράρτημα Γ'	125
Παράρτημα Δ'	126
Παράρτημα Ε'	127
Παράρτημα ΣΤ' : Η πόλη της Καλαμάτας.....	127

Κατάλογος Εικόνων / Σχημάτων

Εικόνα 1: Πτυχές της ανθεκτικότητας, Πηγή: ESPON 2014, σ.15, Επεξεργασία από: Γερολεμου Δ. (2018)	50
Εικόνα 2: Πλατεία Καλαμών, Καλαμάτα 19ος αιώνας, Γ.Α.Κ. Μεσσηνίας	58
Εικόνα 3: Καλαμάτα, Οδός Αριστομένους, 19ος αιώνας, Γ.Α.Κ. Μεσσηνίας	64
Εικόνα 4: City of Kalamata, Panoramic View, photo credit: travelstyle.gr.....	73
Εικόνα 5: (greeknewsagenda,gr, 2022)	74
Εικόνα 6: Άνθρωποι, άμαξες, τραμ και το λεωφορείο «Αβέρωφ» στην πλατεία 23ης Μαρτίου γύρω στα 1938, Πηγή: ΠΑΠΑΝΙΚΟΛΟΠΟΥΛΟΣ ΒΑΣΙΛΗΣ, Γ.Α.Κ. Μεσσηνίας (Μηλίτση-Νίκα Α. & Θεοφιλοπούλου – Στεφανούρη Χ., 2010)	76
Εικόνα 7: (greeknewsagenda,gr, 2022)	80
Εικόνα 8: Building resilience for challenging times, Πηγή: (Shutterstock image, in: THE WELL, THE UNIVERSITY of NORTH CAROLINA at CHAPEL HILL, n.d.)	110

Κατάλογος Πινάκων

Πίνακας 1 : Πηγή: Καλλιώρας, 2011, Επεξεργασία από Γερολέμου Δημόκριτος (2018) ..	33
Πίνακας 2: Destination Resilience from MLP(Multilevel) perspective, Πηγή: Amore et al. (2018), ίδια επεξεργασία.....	36
Πίνακας 3: Μηχανική Vs. Οικολογικής Ανθεκτικότητας, προσαρμογή από Broker – Bulling (2020), Πηγή: Hall et al. 2018	37
Πίνακας 4: Ξενοδοχειακό δυναμικό του Δήμου Καλαμάτας για το έτος 2010, Πηγή: Ξενοδοχειακό Επιμελητήριο Ελλάδος, επεξεργασία από Marketing Plan Kalamata, D. Koutoulas, 2022.....	70
Πίνακας 5: Ξενοδοχειακό δυναμικό του Δήμου Καλαμάτας για το έτος 2014, Πηγή: Ξενοδοχειακό Επιμελητήριο Ελλάδος, επεξεργασία από Marketing Plan Kalamata, D. Koutoulas, 2022.....	70
Πίνακας 6: Ξενοδοχειακό δυναμικό του Δήμου Καλαμάτας για το έτος 2019, Πηγή: Ξενοδοχειακό Επιμελητήριο Ελλάδος, επεξεργασία από Marketing Plan Kalamata, D. Koutoulas, 2022.....	71
Πίνακας 7: Αεροπορικές αφίξεις στο Αεροδρόμιο Καλαμάτας κατά την περίοδο 2009-2019, Πηγή: ΥΠΑ, επεξεργασία από Marketing Plan Kalamata, D. Koutoulas, 2022	72

Συντομογραφίες & Ακρωνύμια

Ακολουθούν κάποια παραδείγματα:

ΔΕ	Διπλωματική Εργασία
ΕΑΠ	Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο
ESPON	European observation network on territorial development and cohesion
ΕU	European Union
ΚΕΠΕ	Κέντρο Προγραμματισμού και Οικονομικών Ερευνών (ΚΕΠΕ)
SES	Social – Ecological Systems
T&T	Travel & Tourism
WCED	WORLD COMMISSION ON ENVIRONMENT AND DEVELOPMENT

1 Αντικείμενο της παρούσας έρευνας

1.1 Εισαγωγή

Ο κλάδος του τουρισμού είναι ευάλωτος σε παγκόσμιες ή περιφερειακές κρίσεις, είναι όμως και ανθεκτικός και ανακάμπτει μετά απ' αυτές με ταχύ ρυθμό, δίνοντας ισχυρή ώθηση στις οικονομίες ιδιαίτερα των χωρών, όπως η Ελλάδα, που βασίζονται σ' αυτόν.

Στην παρούσα εργασία γίνεται μια προσπάθεια διερεύνησης των επιπέδων ανθεκτικότητας των εκάστοτε τουριστικών προορισμών, αλλά και των δυνατοτήτων τους να επανακάμψουν ύστερα από μια κρίση ή καταστροφή, δημιουργώντας εν συνεχεία τις κατάλληλες προϋποθέσεις για μεγαλύτερη και ισχυρότερη τουριστική ανάπτυξη σε σχέση με τα προ κρίσεων επίπεδα, ιδιαίτερα δε, καθώς έχει παρατηρηθεί ότι η επιθυμία των τουριστών να ταξιδέψουν ξανά, καθίσταται μεγαλύτερη.

Σύμφωνα με άρθρο που δημοσιεύτηκε τον Ιούνιο του 2022 στον ιστότοπο του ηλεκτρονικού μέσου ενημέρωσης σε θέματα τουρισμού International Tourism News, κατά μια έννοια η ανθεκτικότητα ενός προορισμού μπορεί και να προσδιοριστεί και ως η επιτυχής προσαρμογή σε εξωτερικά σοκ και κρίσεις, με τρόπο που έχει ως αποτέλεσμα ένα καλύτερα προετοιμασμένο και πιο εύρωστο οικοσύστημα στο μέλλον (International Tourism News, 2022). Εξ ορισμού λοιπόν, η ανθεκτικότητα (Resilience) αποτελεί μια πιο βραχυπρόθεσμη έννοια από τη βιωσιμότητα, αλλά τα δύο αυτά συνδέονται άμεσα, καθώς η βιωσιμότητα δεν καθίσταται δυνατή χωρίς ανθεκτικότητα, και η ανθεκτικότητα είναι σπάνια δυνατή χωρίς βιωσιμότητα (International Tourism News, 2022).

Το ερώτημα που μπορεί να τεθεί στο σημείο αυτό, είναι με τί τρόπο είναι σε θέση οι διάφοροι προορισμοί να αντιμετωπίσουν τις προτεραιότητές του προκειμένου να επιτύχουν τα επιθυμητά επίπεδα ανθεκτικότητάς τους, καθώς η ιεράρχηση των προτεραιοτήτων αυτών διαφέρουν μεταξύ προορισμών και ανά χρονικές περιόδους. Οι ποικίλες αυτές μεταβλητές εξαρτώνται από την τοποθεσία, το κλίμα, το μείγμα επισκεπτών, την εξάρτηση από τα ταξίδια και τον τουρισμό ως οικονομική κινητήρια δύναμη, την τυπολογία του επισκέπτη, και την ιεράρχηση του τουρισμού μεταξύ άλλων οικονομικών δραστηριοτήτων (International Tourism News, 2022).

Σύμφωνα με το παραπάνω άρθρο, συνήθως, οι προορισμοί που εκτίθενται περισσότερο σε κλιματικούς κινδύνους ή/και ακραίες καιρικές συνθήκες επικεντρώνονται στο περιβάλλον και τις υποδομές. Εκείνοι με μεγάλη εξάρτηση από εισπράξεις που προέρχονται από τα ταξίδια και τον τουρισμό, τείνουν να εστιάζουν στην οικονομική ανθεκτικότητα, και ιδιαίτερα στην ικανότητα ο προορισμός, οι επιχειρήσεις και το εργατικό δυναμικό του να επανακάμπτουν κατά το δυνατόν ταχύτερα σε περιπτώσεις κρίσεων (International Tourism News, 2022).

Η κοινωνική υποστήριξη και αποδοχή αποτελούν βασικές προτεραιότητες για προορισμούς με την πιο εποχική ή συγκεντρωμένη ζήτηση, με την ισορροπία μεταξύ επισκέπτη και τοπικής κοινωνίας να είναι βασικό συστατικό για τα επίπεδα ανθεκτικότητας (Resilience) ενός τουριστικού προορισμού. Η πανδημία COVID-19 επηρέασε την πλειονότητα των προορισμών και τόνισε τόσο την αξία των ταξιδιών και τουρισμού, όσο και τους κινδύνους που ενυπάρχουν στην υπερβολική εξάρτηση χωρίς ευελιξία.

Συνεχίζοντας το ίδιο άρθρο (International Tourism News, 2022) επισημαίνει ότι η βιώσιμη διαχείριση προορισμού (Destination Management) και η ανθεκτικότητα στον τουρισμό επικεντρώνονται σε τέσσερις βασικούς τομείς: την ανάπτυξη επιτυχημένων μοντέλων διακυβέρνησης, τη διασφάλιση νομιμότητας και διαφάνειας, την προώθηση έργων που αναδεικνύουν την αξία του τουριστικού προορισμού και την προετοιμασία για ενδεχόμενη επόμενη κρίση, με ταυτόχρονη αντιμετώπιση επαναλαμβανόμενων τάσεων (International Tourism News, 2022).

Στο επίκεντρο τόσο της ανθεκτικότητας όσο και της βιωσιμότητας βρίσκεται ο κίνδυνος της αβεβαιότητας, καθώς προορισμοί, υπεύθυνοι χάραξης πολιτικής, επιχειρήσεις, αλλά και ταξιδιώτες λαμβάνουν συνήθως αποφάσεις με βάση τις εκτιμήσεις των κινδύνων και του κινδύνου που τυχόν προκύπτει. Σε ορισμένες περιπτώσεις κάποιες από τις παραπάνω μεταβλητές είναι σχετικά γνωστές, (όπως για παράδειγμα η πιθανότητα ο καιρός να είναι ζεστός και ηλιόλουστος στις μεσογειακές χώρες το καλοκαίρι), αλλά σε αρκετές άλλες περιπτώσεις δεν είναι, όπως διάφοροι άλλοι κίνδυνοι που μπορεί να υποκρύπτονται και να ελλοχεύουν. (π.χ. οι πιθανότητες τρομοκρατικής επίθεσης σε κάποιον πολυσύχναστο προορισμό).

Ενώ η βιωσιμότητα (Sustainability), με μια γενικότερη θεώρηση αφορά τη διασφάλιση συνεχούς ευημερίας, η ανθεκτικότητα (Resilience) είναι η έννοια της διαχείρισης των κρίσεων, καθώς η πρόβλεψη ή η αδυναμία πρόβλεψης γεγονότων,

μπορεί να καταλήξει σε συνθήκες πολύ έξω από την κανονικότητα ενός προορισμού. Στο σημείο αυτό συνίσταται να γίνει η διάκριση μεταξύ πιέσεων που μπορούν να θεωρηθούν χρόνιες και συνεχείς, όπως για παράδειγμα η επαναλαμβανόμενη απώλεια παροχής νερού ή ενέργειας, ενώ τα φαινόμενα κρίσεων είναι συνήθως πιο βραχυπρόθεσμα και ακαριαία, όπως π.χ. ένας τυφώνας ή μια πλημμύρα. Η ανάκαμψη όμως και επαναφορά στην πρότερη κατάσταση ή/ και σε μια νέα κανονικότητα ενδέχεται να διαρκέσει εβδομάδες, μήνες ή και χρόνια σε ορισμένες περιπτώσεις, ειδικά όταν οι ασταθείς παράγοντες είναι σύνθετοι ή διαδοχικοί (International Tourism News, 2022).

1.2 Η «αλλαγή» είναι η μόνη σταθερά

Η παγκόσμια οικονομία αντιμετωπίζει επί του παρόντος ένα μοναδικό αμάλγαμα πολυεπίπεδων και πολυδιάστατων κινδύνων που απορρέουν από διάφορες μορφές σύγχρονων κρίσεων (δημόσια υγεία, γεωπολιτική, ενέργεια, κλιματική αλλαγή, καθώς και από την επακόλουθη διατάραξη της εφοδιαστικής αλυσίδας. Σε αυτό το ταραχώδες περιβάλλον, κάθε χώρα ξεχωριστά καλείται να εφαρμόσει εναλλακτικά σενάρια σχετικά με την οικονομική ανάπτυξη και σταθερότητα, το μέλλον της τεχνολογίας και τον πράσινο μετασχηματισμό. (βλ. Ετήσια Έκθεση 2022 του Εθνικού Συμβουλίου Παραγωγικότητας της Ελλάδας).

Οι χώρες καλούνται επίσης να συντονίζουν τις προσπάθειές τους για τη θέσπιση στρατηγικών συνεργασίας και συνεκτικών πολιτικών για την αντιμετώπιση διαφόρων βασικών θεματικών προτεραιοτήτων. Οι προτεραιότητες αυτές μπορεί να αφορούν την έρευνα και την καινοτομία, την εκπαίδευση και τις δεξιότητες και τα σχετικά χρηματοδοτικά εργαλεία που θα βοηθήσουν στη μείωση των χωρικών και κοινωνικών οικονομικών ανισοτήτων (EC, 2021a, όπως αναφέρεται στην ετήσια έκθεση του Εθνικού Συμβουλίου Παραγωγικότητας, 2022 (Greek National Productivity Board , 2022).

Σύμφωνα με την ετήσια έκθεση του Εθνικού Συμβουλίου Παραγωγικότητας της Ελλάδας (2022), στο Ευρωπαϊκό Περιβάλλον η ΕΕ ανταποκρίθηκε στην πανδημία Covid-19 και στις γεωπολιτικές και ενεργειακές κρίσεις μέσω μιας σειράς -λίγο ή πολύ- συντονισμένων πολιτικών. Οι πολιτικές αυτές περιλαμβάνουν το πακέτο των μαζικών επενδύσεων (Next Generation EU) που εστιάζεται κυρίως στις ψηφιακές

τεχνολογίες και την πράσινη μετάβαση και τις δράσεις REPowerEU για την επιβολή της χρήσης καθαρών πηγών ενέργειας, τη μείωση του ενεργειακού κόστους, την προώθηση της ανεξάρτησης από τα ορυκτά καύσιμα και τη διασφάλιση της ενεργειακής ασφάλειας (Εθνικό Συμβούλιο Παραγωγικότητας Της Ελλάδας, Ετήσια Έκθεση 2022).

Από τα παραπάνω μπορεί να γίνει αντιληπτό, ότι καθώς οι οικονομίες προσπαθούν να ανακάμψουν από την πανδημία Covid - που περιλαμβάνει την ύφεση, την ενεργειακή κρίση και αρκετές άλλες κρίσεις, όπως η κλιματική αλλαγή. Οι γεωπολιτικές αστάθειες και παρόμοιες άλλες, θέτουν πρόσθετες προκλήσεις στην παγκόσμια αγορά, δεδομένου ότι, σύμφωνα με τον Weaver (2010), ο κόσμος αλλάζει συνεχώς, αλλά ο ρυθμός της αλλαγής αυξάνεται σταθερά την τελευταία δεκαετία (Weaver, 2010). Η παγκοσμιοποίηση, οι τεχνολογικές εξελίξεις καθώς και η ταχεία υποβάθμιση του περιβάλλοντος που προκαλείται από τον άνθρωπο, έχουν οδηγήσει τον κόσμο μας σε μια κατάσταση μη αναστρέψιμης βλάβης (Weaver, 2010) και η κατεύθυνση προς την οποία οδεύει ο κόσμος μας, έδωσε βήμα στην ακαδημαϊκή κοινότητα προκειμένου να επισημάνει ηχηρά αλλά και να αναδείξει περαιτέρω τη σημασία της βιωσιμότητας, θέτοντας στο προσκήνιο πολλές ακαδημαϊκές έρευνες και συζητήσεις (Weaver, 2010).

Η αδιαμφισβήτητη ανάγκη για βιωσιμότητα σε όλους τους κλάδους και βιομηχανίες είναι ευρέως αναγνωρισμένη και σύμφωνα με τον Weaver (2010), προκειμένου να κατανοηθεί η ύπαρξη της αναγκαιότητας αυτής, συνιστάται αρχικά να κατανοηθούν τα αίτια, εξαιτίας των οποίων υφίσταται ανάγκη εξοικείωσης με τον ορισμό της βιωσιμότητας (Weaver, 2010). Ο πλέον αναγνωρισμένος ορισμός της αειφορίας, από τη σκοπιά της αειφόρου ανάπτυξης, είναι «η ανάπτυξη που ανταποκρίνεται στις ανάγκες του παρόντος, χωρίς να θέτει σε κίνδυνο την ικανότητα των μελλοντικών γενεών να εκπληρώσουν τις δικές τους ανάγκες» (WCED, 1987, p. 43). Ο ορισμός αυτός χρησιμοποιείται σε πολλούς τομείς, συμπεριλαμβανομένου του βιώσιμου τουρισμού.

Η ανάγκη επομένως για βιωσιμότητα στον τομέα του τουρισμού είναι αδιαμφισβήτητη, δεδομένου ότι υπάρχουν πολλά οφέλη για την ανάπτυξη αυτού του κλάδου, ιδίως σε περιοχές όπου ο τουρισμός θα μπορούσε να θεωρηθεί ως ένας από τους κύριους κλάδους του εισοδήματος της χώρας. Μια τέτοια χώρα - μεταξύ άλλων - μπορεί επίσης να θεωρηθεί και η Ελλάδα, καθώς ο τουρισμός στη χώρα μας είναι

επίσης γνωστός και ως η «Βαριά Βιομηχανία», μεταξύ άλλων οικονομικών ευκαιριών.

Ωστόσο, σύμφωνα με την Pigram, πρέπει να ληφθεί υπόψη ότι η τουριστική ανάπτυξη συχνά έχει κόστος (Pigram, 1992). Τυπικά, η ανάπτυξη αυτού του τομέα έχει αρνητικές κοινωνικές, περιβαλλοντικές και πολιτιστικές επιπτώσεις (Pigram, 1992). Προκειμένου να ελαχιστοποιήσει αυτές τις επιπτώσεις, ο κλάδος παραγωγής οφείλει να τις αναγνωρίσει, να αξιολογήσει και να τις διαχειριστεί (Pigram, 1992). Σύμφωνα με τους Bramwell και Lane, (1993), είναι σημαντικό να ληφθεί υπόψη, ότι η βιωσιμότητα ως έννοια, δεν αποτελεί τελικό στόχο, αλλά μια συνεχή διαδικασία αλλαγής, η οποία οφείλει να παρακολουθείται και να προσαρμόζεται συνεχώς, καθώς η βιομηχανία και τα περιβάλλοντα αλλάζουν (Bramwell και Lane, 1993).

1.3 Βιωσιμότητα και ανθεκτικότητα

Η διατήρηση της αειφορίας μπορεί να καταστήσει την εφαρμογή των αειφόρων πρακτικών εξαιρετικά δύσκολη και συχνά δυσάρεστη για πολλούς τουριστικούς φορείς (Bramwell and Lane, 1993). Σύμφωνα με την Cochrane, (2010) ο δρόμος προς ένα βιώσιμο μέλλον είναι απότομος και συχνά διάσπαρτος με εμπόδια, καθώς υφίστανται πολλές έννοιες που έχουν διατυπωθεί, προκειμένου να συνεισφέρουν στο να διευκολυνθεί η διαδικασία της βιωσιμότητας και ως εκ τούτου, να επιτρέψει στους βιομηχανικούς κλάδους να αντιμετωπίσουν τις προκλήσεις ενός συνεχώς μεταβαλλόμενου κόσμου (Cochrane, 2010).

Η θεωρία της ανθεκτικότητας (Resilience Theory) αποτελεί μια από αυτές τις έννοιες (Cochrane, 2010). Η ανθεκτικότητα ενός προορισμού, μιας κοινότητας, ενός οικοσυστήματος, αλλά και ενός ατόμου εξαρτάται από την ικανότητα του εν λόγω συστήματος να αντιμετωπίσει την αναμενόμενη και μη αναμενόμενη αλλαγή (Cochrane, 2010). Η ικανότητα ενός συστήματος να αντεπεξέρχεται επηρεάζεται από πολλά εσωτερικά και εξωτερικά στοιχεία (Cochrane, 2010). Προκειμένου να διασφαλιστεί η ανθεκτικότητα ενός συστήματος, καλούνται να εξεταστούν όλα τα στοιχεία του συστήματος, συμπεριλαμβανομένου του τρόπου με τον οποίο συνδέονται άμεσα και έμμεσα (Cochrane, 2010).

Σύμφωνα με τους Hall et al., (2018) αυτού του είδους οι αλλαγές παρουσιάζονται σε όλα τα υφιστάμενα στοιχεία του κόσμου μας, μεταξύ των οποίων και στην

τουριστική βιομηχανία, η οποία ως κλάδος είναι ιδιαίτερα εκτεθειμένη σε αλλαγές και απρόβλεπτα γεγονότα (Hall et al., 2018), δεδομένου ότι -μεταξύ άλλων- ένας προορισμός αποτελείται από πολλά διασυνδεδεμένα συστήματα. Ως εκ τούτου, μια γενικότερη θεώρηση της έννοιας ενός προορισμού σε ολιστικό επίπεδο, θα απαιτούσε, λόγω της πολυπλοκότητας του τουριστικού συστήματος, μια συνεχή και πολυεπιστημονική έρευνα.

Καθώς η τουριστική βιομηχανία και η συνδεσιμότητα αυξάνονται, και καθώς ο σύγχρονος άνθρωπος εξακολουθεί να διαταράσσει σημαντικά τα φυσικά πρότυπα του πλανήτη, αυξάνεται η πιθανότητα τα τουριστικά συστήματα να αντιμετωπίσουν μεγάλες κρίσεις ή καταστροφές (Ritchie, 2004). Η κλιματική αλλαγή και οι φυσικές καταστροφές, η εξάπλωση των ασθενειών, οι κοινωνικές συγκρούσεις και οι οικονομικές υφέσεις που συνδέονται με αυτήν θα εξακολουθήσουν να προκαλούν καταστροφές στην κοινωνία μας (Ritchie, 2004). Η τουριστική βιομηχανία αποτελεί μια βιομηχανία που προβλέπεται να επηρεαστεί σημαντικά από τις αλλαγές αυτές (Ritchie, 2004). Παρόλο που ο Τουρισμός θεωρείται ανθεκτική βιομηχανία, είναι σημαντικό για τους ενδιαφερόμενους φορείς του τουρισμού να αναγνωρίσουν μελλοντικές απειλές και να διαθέσουν πόρους, χρόνο και ενέργεια για τον μετριασμό και την αντιμετώπιση των επιπτώσεών τους (Ritchie, 2004).

Σύμφωνα με τον Buhalis (2022), το τουριστικό σύστημα βρίσκεται στην κορυφή της τουριστικής πυραμίδας και οφείλει να ανταποκρίνεται πλήρως στις προκλήσεις και τις ευκαιρίες των δυνάμεων της αγοράς και των εξωγενών μεταβλητών. Το σύστημα αυτό περιλαμβάνει τις ανάγκες, τις επιθυμίες, τα ενδιαφέροντα, τις ικανότητες, αλλά και τις παθογένειες διαφόρων τμημάτων της αγοράς (Buhalis, 2022).

Στην περιοχή προορισμού, μια σειρά τουριστικών φορέων και οργανισμών, συνήθως μικρομεσαίων επιχειρήσεων συνεργάζονται με τους Περιφερειακούς & Εθνικούς Φορείς Τουρισμού, καθώς και με κυβερνήσεις προκειμένου να συντονίσουν τις προσφορές τους και να δημιουργήσουν ένα ελκυστικό και καλά συντονισμένο περιβάλλον. Ολοκληρωμένες στρατηγικές σχεδιασμού και διαχείρισης καλούνται πλέον να ρυθμίζουν και να συντονίζουν τόσο τον εξερχόμενο, όσο και τον εγχώριο τουρισμό, δίνοντας έτσι τη δυνατότητα στους ταξιδιώτες να συνδημιουργήσουν αξία με βιώσιμο τρόπο, καθώς ο τουρισμός περιλαμβάνει την ανάπτυξη μιας ολοκληρωμένης προσφοράς κατάλληλων προϊόντων

και υπηρεσιών, με βάση τους πόρους και τις υποδομές του εκάστοτε προορισμού. Στρατηγικές επικοινωνίας και προώθησης οφείλουν να υποστηρίζουν εκτεταμένους διαύλους διανομής, ενώ ο κλάδος καλείται να νομοθετηθεί από τα αρμόδια θεσμικά όργανα, αλλά και να ρυθμιστεί περαιτέρω, με βάση τη φέρουσα ικανότητα προορισμού, με τη φέρουσα ικανότητά να αποτελεί μια έννοια που συνδέεται σε μεγάλο βαθμό με την βιώσιμη ανάπτυξη καθώς και οι δύο έννοιες έχουν ως στόχο την προστασία της κοινωνίας, του περιβάλλοντος και της οικονομίας.

Σύμφωνα με τους Σπιλάνη & Βαγιάννη (2002) Η φέρουσα ικανότητα είναι η έννοια που θέτει τα επιτρεπτά όρια ενός προορισμού, ενώ ο βιώσιμος τουρισμός ελέγχει την απόδοση της τουριστικής ανάπτυξης (Σπιλάνης & Βαγιάννη, 2002). Η διαφορά έγκειται στο ότι η βιώσιμη ανάπτυξη δεν έχει όρια αλλά αποσκοπεί στη δημιουργία μεθόδων που θα βελτιώσουν την οικονομική, κοινωνική και περιβαλλοντική κατάσταση ενός τουριστικού προορισμού. Επιπλέον η φέρουσα ικανότητα συνδέεται με τον κύκλο ζωής του προορισμού, καθώς αποτελεί βασικό παράγοντα για την λήψη αποφάσεων στην εκάστοτε τουριστική πολιτική. Συγκεκριμένα, το μοντέλο κύκλου ζωής ενός προορισμού του Butler, το οποίο αποτελείται από έξι στάδια, δύναται να οδηγήσει στο συμπέρασμα, ότι σε περίπτωση που ένας προορισμός ξεπεράσει τα όρια της φέρουσας ικανότητάς του, τότε οδηγείται σε κορεσμό, έχοντας συγκεκριμένο χρόνο ζωής, με αποτέλεσμα να δημιουργηθούν αρνητικές συνέπειες σε διάφορους τομείς του προορισμού (Martin & Uysal, 1990).

1.4 Ανθεκτικότητα στους προορισμούς (Destination Resilience) - Η πόλη της Καλαμάτας ως ανθεκτικός προορισμός

Ένα από τα κύρια αντικείμενα της παρούσας έρευνας αποτελεί η έννοια της ανθεκτικότητας (Resilience), αλλά και ο βαθμός ανθεκτικότητας των τουριστικών φορέων στην Καλαμάτα, στην Περιφερειακή Ενότητα Μεσσηνίας. Η έρευνα της παρούσας διπλωματικής εργασίας πραγματοποιήθηκε μεταξύ Οκτωβρίου 2022 και Μαρτίου 2023, σχεδόν 2 έτη μετά την αρχική εξάπλωση της πανδημίας COVID-19. Η προσέγγιση της ανθεκτικότητας των ενδιαφερομένων μερών του κλάδου σε μια περίοδο μετά την πανδημία, θα μπορούσε να οδηγήσει περαιτέρω σε μια σχετική και κατά το δυνατόν πιο επίκαιρη εικόνα σχετικά με τον τρόπο με τον οποίο τα

τουριστικά συστήματα αντιμετωπίζουν τις παγκόσμιες κρίσεις σε μια εποχή αβεβαιότητας. Τα δεδομένα που συλλέγονται στην παρούσα έρευνα περιλαμβάνουν πληροφορίες από την έναρξη της πανδημίας Covid-19 έως περίπου το τέλος Μαρτίου 2023, όταν διεξήχθη και η τελευταία συνέντευξη με τους ενδιαφερομένους.

Από τους βασικούς στόχους της παρούσας εργασίας αποτελεί το να διερευνηθεί ο βαθμός ανθεκτικότητας και ευαισθητοποίησης επί του θέματος στην πόλη της Καλαμάτας ως τουριστικού προορισμού και πώς θα μπορούσε να ενισχύσει περαιτέρω την οντότητα και το εμπορικό σήμα της πόλης (Brandname), διερευνώντας παράλληλα την έννοια της «τοπικής ανθεκτικότητας», ως μέρος ενός γενικότερου εννοιολογικού πλαισίου που παρατίθεται στην παρούσα έρευνα. Στο σημείο αυτό γίνεται αναφορά στην έννοια της χωρικής ανθεκτικότητας, η οποία, σύμφωνα με τους Θωΐδου και Φουτάκη (2015) (Γερολέμου, 2018), ως όρος συναντάται σε καθημερινή βάση στην επιστήμη του χώρου και λειτουργεί συμπληρωματικά ή παράλληλα της βιώσιμης ανάπτυξης, εισάγοντας παράλληλα καινούριους, πιο ριζοσπαστικούς τρόπους σχεδίασης και σκέψης, ξεπερνώντας τους παρωχημένους – καθιερωμένους (Θωΐδου; Φουτάκης, 2015), στον (Γερολέμου, 2018)

Από τις υποκατηγορίες της χωρικής ανθεκτικότητας περιφερειακή και τοπική σύμφωνα με τους Βιτοπούλου κ.α. (2015), η βασικότερη εξ αυτών είναι ότι αυτή δεν συνδέεται αρχικά με την διατήρηση και κατόπιν την επαναφορά του συστήματος στην αρχική του κατάσταση, αλλά σχετίζεται περισσότερο με την δημιουργία καινούργιων ευκαιριών, νέων τρόπων οικονομικής ανάπτυξης και καινοτόμων δράσεων, οι οποίες προκύπτουν ύστερα από κάποια καταστροφή (Βιτοπούλου & κ.α., 2015) στο (Γερολέμου, 2018). Κατά τους Dawley, κ.ά. (2010) η τοπική ανθεκτικότητα αναφέρεται στις διαφορετικές εκφάνσεις της ικανότητας ενός κοινωνικο-οικονομικού συστήματος, προκειμένου να καταφέρει να ανακάμψει από κάποιον κραδασμό ή διακοπή και έχει περισσότερο χρονική διάσταση (δηλ. εξετάζει τον απαιτούμενο χρόνο επαναφοράς). Πιο συγκεκριμένα, να κατορθώσει να επιστρέψει στον παρελθόντα ρυθμό αύξησης της παραγωγής και της απασχόλησης και παράλληλα να συγκρατήσει την φυγή του πληθυσμού, αποτρέποντας έτσι την πληθυσμιακή ανισοκατανομή.

Επίσης, αρκετά σημαντικό στοιχείο συνιστά η προσαρμοστικότητα ενός τόπου, ιδίως όταν σε αυτόν επικρατούν δυσμενείς συνθήκες. Στοιχεία της οικονομίας, όπως η αγορά εργασίας, παραγωγικοί τομείς, κ.λπ., δύνανται να

διαδραματίσουν πρωταγωνιστικό ρόλο στην ενίσχυση της προσαρμοστικότητας. Ειδικά, για τις πρώην βιομηχανικές περιοχές, συχνό είναι το φαινόμενο μετατροπής από βιομηχανικές σε τεχνολογικές περιοχές, προάγοντας κατά αυτόν τον τρόπο την καινοτομία (Βιτοπούλου, κ.ά. 2015). Βάσει των παραπάνω, ζητούμενο στο σημείο αυτό αποτελεί η αύξηση της ικανότητας των περιοχών να υπερνικούν τους κλυδωνισμούς και τις δύσκολες βραχυπρόθεσμες, μεσοπρόθεσμες, αλλά και μακροπρόθεσμες καταστάσεις (π.χ. ξαφνική αύξηση του πληθυσμού μίας περιοχής, οικονομική κρίση). Η επιθυμητή αύξηση της ανθεκτικής ικανότητας μπορεί να επιτευχθεί μέσω πολιτικών, οι οποίες ως απώτερο στόχο έχουν την ενίσχυση της τοπικής επιχειρηματικότητας και της εταιρικής νοοτροπίας (ESPON, 2014), κάτι το οποίο διερευνάται στη συνέχεια στην παρούσα εργασία, μέσα από τη περιπτωσιολογική μελέτη της πόλης της Καλαμάτας.

Προκειμένου επομένως να διερευνηθεί περαιτέρω ο βαθμός ανθεκτικότητας που υφίσταται στην τουριστική βιομηχανία της Καλαμάτας, συλλογή πρωτογενών στοιχείων θα μπορούσε να προσφέρει κάποια σχετική πληροφόρηση για περαιτέρω έρευνα στους ενδιαφερόμενους, σχετικά με τον τρόπο με τον οποίο έχουν επηρεαστεί από την πανδημία οι διάφοροι φορείς και επιχειρήσεις του τουρισμού σε τοπικό επίπεδο στους εκάστοτε προορισμούς.

Λαμβάνοντας επίσης υπόψη -μεταξύ άλλων- τις επιπτώσεις της νόσου COVID-19 στον τουριστικό κλάδο της περιοχής και αναλύοντας την ανθεκτικότητα των εμπλεκόμενων φορέων, οι ακόλουθοι ερευνητικοί στόχοι και ερωτήματα προέκυψαν στις συνεντεύξεις κατά τη διάρκεια εμπειρικής έρευνας της παρούσας μελέτης:

1.5 Ερευνητικοί στόχοι και ερευνητικά ερωτήματα

- Προβληματισμός σχετικά με την ανθεκτικότητα των φορέων του τουρισμού στα διάφορα επίπεδα του τουριστικού τομέα, κατά τη διάρκεια / και μετά από μια παγκόσμια κρίση.
- Σε τι βαθμό επηρεάστηκε ο βαθμός ανθεκτικότητας των ενδιαφερόμενων μερών στον κλάδο του τουρισμού κατά τη διάρκεια της υγειονομικής κρίσης;

- Σε τι βαθμό θα μπορούσε να εφαρμοστεί η Θεωρία της Ανθεκτικότητας (Resilience Theory) προς περαιτέρω ενίσχυση των ανταντακλαστικών ενός τουριστικού προορισμού ;
- Πώς οι εμπειρίες αυτές από προηγούμενες κρίσεις προετοίμασαν τους εμπλεκόμενους φορείς για μια τρέχουσα / επερχόμενη κρίση;
- Πώς θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί η αποκτηθείσα γνώση από τις τρέχουσες κρίσεις με στόχο την ενίσχυση της μελλοντικής ανθεκτικότητας των συστημάτων σε μια εποχή αβεβαιότητας;
- Επισήμανση στρατηγικών που απορρέουν από την απόκτηση γνώσεων κατά τη διάρκεια / και μετά την κρίση, που θα μπορούσαν να ενισχύσουν την ανθεκτικότητα των ενδιαφερομένων μερών στον κλάδο του τουρισμού.
- Προσδιορισμός της ανθεκτικότητας του προορισμού (Resilient Destination) ως ανταγωνιστικό πλεονέκτημα στην εμπορική επωνυμία προορισμού (brand name).

Βάσει των παραπάνω, τα ακόλουθα **ερευνητικά ερωτήματα** διαρθρώνονται στην παρούσα εργασία:

- Σε τι βαθμό επλήγησαν τα ενδιαφερόμενα μέρη του τουριστικού κλάδου στην πόλη της Καλαμάτας της Μεσσηνίας από την πρόσφατη κρίση (COVID - 19);
- Κατανόηση του τρόπου με τον οποίο η πανδημία (Covid – 19) έπληξε τα ενδιαφερόμενα μέρη στην Καλαμάτα της Μεσσηνίας.
- Σε τι βαθμό επηρεάστηκαν τα επίπεδα ανθεκτικότητας (Resilience) των ενδιαφερομένων αυτών μερών κατά τη διάρκεια της υγειονομικής κρίσης του 2020 ;

- Εντοπισμός αντίστοιχων εμπειριών του παρελθόντος που ενίσχυσαν την ανθεκτικότητα των φορέων του τουρισμού στον προαναφερόμενο προορισμό,
- Πώς οι εμπειρίες αυτές από προηγούμενες κρίσεις προετοίμασαν τους εμπλεκόμενους φορείς για την τρέχουσα / επερχόμενη κρίση;
- Ο ρόλος του ψηφιακού μετασχηματισμού των τουριστικών επιχειρήσεων στην πόλη της Καλαμάτας και ο βαθμός στον οποίο συμβάλλει προς ενίσχυση του βαθμού ανθεκτικότητας της ίδιας της πόλης ως τουριστικού προορισμού,
- Βαθμός στον οποίο συμβάλλει ένα πλάνο επικοινωνίας και δημοσίων σχέσεων κατά την προβολή μιας τουριστικής επιχείρησής / οργανισμού, με στόχο την περαιτέρω ενίσχυση του βαθμού ανθεκτικότητάς τους στο μέλλον.

2 Βιβλιογραφική Επισκόπηση

«Η πέτρα, το σίδερο, το ατσάλι δεν αντέχουν. Ο άνθρωπος αντέχει» ~ Νίκος Καζαντζάκης, (1883-1957)

Στην παρούσα μεταπτυχιακή εργασία, έχοντας ως περιπτωσιολογική μελέτη την πόλη της Καλαμάτας στη Μεσσηνία, καταβάλλεται προσπάθεια να διερευνηθούν οι δυνατότητες και οι προοπτικές τουριστικής ανάπτυξης και ειδικότερα η ταυτότητα προορισμού, ενώ παράλληλα διερευνώνται πώς οι κρίσεις στη σύγχρονη εποχή, όπως η πανδημία COVID-19, μπορούν να αποτελέσουν ευκαιρία για τον επαναπροσδιορισμό των σχεδίων μάρκετινγκ, αλλά και της ίδιας της ταυτότητας ενός προορισμού, καθώς η ανάπτυξη σημαντικού βαθμού ανθεκτικότητας, μπορεί να οδηγήσει τους προορισμούς σε περιόδους αβεβαιότητας σε καινοτόμες αναπτυξιακές στρατηγικές.

Καθώς η ταυτότητα ενός προορισμού αναδεικνύει την εικόνα του και επηρεάζει ουσιαστικά την επισκεψιμότητα του, τόσο από τους υπάρχοντες όσο και από τους νέους επισκέπτες, ένα σχέδιο επικοινωνίας και προβολής σε επίπεδο στρατηγικού σχεδιασμού προορισμού, μπορεί να αναδείξει σημαντικά τον προορισμό συμβάλλοντας σημαντικά στη διάκριση και τη διαφοροποίηση του συγκεκριμένου προορισμού σε σύγκριση με άλλους. Η επικοινωνία και η διαχείριση κρίσεων οφείλουν επίσης να ληφθούν υπόψη στο πλαίσιο ενός γενικότερου σχεδίου μάρκετινγκ προορισμού από τους Οργανισμούς Διαχείρισης Προορισμού (DMO's) και τους ενδιαφερόμενους φορείς που εμπλέκονται στον τομέα του τουρισμού.

Γίνεται μια προσπάθεια να συνδεθεί η έννοια της ανθεκτικότητας ενός τουριστικού προορισμού σε περιόδους αβεβαιότητας, με τη διατήρηση και την ανάπτυξη της μάρκας προορισμού (**Destination Brand**), ενώ ταυτόχρονα γίνεται αναφορά στην έννοια της καθαρής θέσης, την προώθηση και τη διατήρησή της μέσα στον χρόνο. Μέσω του παραδείγματος της πόλης της Καλαμάτας, το υπάρχον τουριστικό προϊόν του προορισμού θα εξεταστεί επίσης υπό το πρίσμα της έννοιας της ανθεκτικότητας (**Resilience**). Έχοντας ως αφετηρία τον προβληματισμό σχετικά με ζητήματα ανθεκτικότητας ενός τουριστικού προορισμού, η παρούσα εργασία ξεκινά με μια βιβλιογραφική επισκόπηση επί του θέματος, λαμβάνοντας υπόψη τις έννοιες της ανθεκτικότητας του προορισμού και της επωνυμίας του προορισμού. για

Αφετηρία της βιβλιογραφικής επισκόπησης σχετικά με το εννοιολογικό πλαίσιο του υπό διερεύνηση αντικειμένου αποτελεί η έρευνα που διεξάγεται από τους Valentina Della Corte, Giovanna El Gaudio, Fabiana Sepe και Simone Luongo από το Τμήμα Οικονομικών, Ίδρυμα Διοίκησης στο Πανεπιστήμιο της Νάπολης Federico II στην Ιταλία (Della Corte et al., 2021).

Θέτοντας ως σημείο εκκίνησης τη βιβλιομετρική ανάλυση των προαναφερθέντων ερευνητών και ανατρέχοντας περαιτέρω και σε άλλες σχετικές έρευνες, η βιβλιογραφική αυτή ανασκόπηση αποτελεί επίσης μια προσπάθεια προβληματισμού σχετικά με μια ευρύτερη συζήτηση των παραγόντων που συμβάλλουν στην ανθεκτικότητα ενός προορισμού και, επιπλέον, σε συνάρτηση με την έννοια της ανθεκτικότητας (**Resilience**) στις κοινωνικές επιστήμες. Προχωρώντας περαιτέρω, το άρθρο των προαναφερθέντων συγγραφέων, αντικατοπτρίζει ένα σημείο εκκίνησης για μια ευρύτερη συζήτηση των παραγόντων που συμβάλλουν στην ανθεκτικότητα του προορισμού, καθώς παρέχει τα βασικά εργαλεία για την προσέγγιση του προαναφερθέντος θέματος.

Η έρευνα των Della Corte et al., (2021) θέτει ορισμένα άλυτα ερωτήματα, διαμορφώνοντας ενδιαφέρουσες μελλοντικές ερευνητικές κατευθύνσεις που θα μπορούσαν να δημιουργήσουν πιο ανθεκτικούς προορισμούς στο μέλλον, καθώς οι επερχόμενες δεκαετίες κατά τα προβλεπόμενα, χαρακτηρίζονται από αβεβαιότητα, απρόβλεπτες καταστάσεις και κρίσεις.

Κρίσεις σε όλο τον κόσμο και διάφοροι άλλοι στρεσογόνοι παράγοντες που θα μπορούσαν να επηρεάσουν έναν τουριστικό προορισμό μπορεί πιθανόν να αποτελέσουν μια αιτία, αλλά και μια ευκαιρία που θα μπορούσε να οδηγήσει σε πιο αποτελεσματικές δομές στον τουριστικό τομέα, καθώς με τα χρόνια, η βιβλιογραφία που αφορά την έννοια της ανθεκτικότητας του προορισμού έχει αποκτήσει αυξανόμενη προσοχή σε διάφορους τομείς, όπως η Στρατηγική Διαχείριση, η Κοινωνιολογία κ.α. (Della Corte et al., 2021). Τα τελευταία χρόνια, ο τουρισμός έχει πληγεί ιδιαίτερα από τα μέτρα για την πανδημία COVID-19, λόγω των ταξιδιωτικών περιορισμών, αλλά και λόγω σημαντικού βαθμού κοινωνικής αποστασιοποίησης.

Όπως προαναφέρθηκε, στο πρόσφατο παρελθόν, ο τουρισμός έχει πληγεί ιδιαίτερα από την πανδημία COVID-19. Ως αποτέλεσμα, στο πλαίσιο αυτό, η ανθεκτικότητα ενός προορισμού, σύμφωνα με τους ερευνητές, μπορεί να θεωρηθεί ως προστιθέμενη αξία της καινοτομίας (Della Corte et al., 2021), υποστηρίζοντας την

ανταγωνιστικότητα του προορισμού (Amore et al., 2018). Η ανθεκτικότητα ενός προορισμού επομένως, σύμφωνα με τους προαναφερθέντες ερευνητές (Della Corte et al., 2021), αποτελώντας προστιθέμενη αξία της καινοτομίας σε περιόδους αβεβαιότητας και κρίσης και λαμβάνοντας υπόψη την αβεβαιότητα της εποχής μας, καταδεικνύει ότι οι κρίσεις και αλληπάλληλες αλλαγές στο παγκόσμιο γίνεσθαι θα μπορούσαν ίσως να θεωρηθούν αιτία, αλλά και ευκαιρία που θα μπορούσε να οδηγήσει σε πιο αποτελεσματικές δομές στον τομέα του τουρισμού.

Ως εκ τούτου, η ανθεκτικότητα (Resilience) στον τομέα του τουρισμού έχει ενθαρρύνει την χάραξη, αλλά και εφαρμογή στρατηγικών για τη δημιουργία νέων στάσεων σε περιόδους κρίσης (Della Corte et al., 2021), δεδομένου ότι οι κρίσεις και οι καταστροφές, καθώς και οι αντιδράσεις μετά την καταστροφή, θα μπορούσαν να θεωρηθούν σημαντικά ζητήματα λόγω της συχνότητας και της κλίμακας των γεγονότων αυτών που συνέβησαν την πρόσφατη διετία (Della Corte et al., 2021).

Αναγνωρίζοντας λοιπόν ως αιτία τη συχνότητα, αλλά και την ένταση των αλληπάλληλων αυτών κρίσεων τα τελευταία χρόνια, η έρευνα για τις κρίσεις και τις καταστροφές, καθώς και οι λύσεις μετά από τα φαινόμενα αυτά αποτελούν θεμελιώδη ζητήματα για τους ερευνητές. Οι πιο πρόσφατες έρευνες δείχνουν ότι η ανθεκτικότητα είναι ένα σημαντικό θέμα, ιδίως στην ακαδημαϊκή βιβλιογραφία στον κλάδο του τουρισμού.

Η όλο και μεγαλύτερη συζήτηση που διεξάγεται στο πεδίο της έρευνας αναφορικά με την ανθεκτικότητα (Resilience) υπογραμμίζεται από τις πιο πρόσφατες έρευνες, οι οποίες υποδεικνύουν ότι αποτελεί ένα ιδιαίτερα σημαντικό πεδίο έρευνας, κυρίως στην ακαδημαϊκή βιβλιογραφία για τον τουρισμό (Prayag, G. et al. 2018, όπως αναφέρεται στην Della Corte et al. 2021), (Cochrane, J. 2010, όπως αναφέρεται στους Della Corte et al. 2021), (Luthe, T. et al. 2014, όπως αναφέρεται στην Della Corte et al. 2021), (Filimonau, V. De Cotede au, D. 2020, όπως αναφέρεται στους Della Corte et al. 2021), (Lew, A.A., Cheer, J.M. 2017, όπως αναφέρεται στους Della Corte et al. 2021).

Η έννοια της ανθεκτικότητας (Resilience) επίσης, έχει διερευνηθεί σε μια σειρά ανθρωπογενών πλαισίων, συμπεριλαμβανομένων και των πρόσφατων εφαρμογών στον τουρισμό (Cochrane, J. 2010, όπως αναφέρεται στους Della Corte et al. 2021), προσελκύνοντας την προσοχή ακαδημαϊκών και υπευθύνων για τη λήψη αποφάσεων

από διάφορους τομείς (Jones, P.; Comfort, D, όπως αναφέρεται στους Della Corte et al., 2021), (Cai, H. et al. 2018, όπως αναφέρεται στους Della Corte et al., 2021). Κατά την προσέγγιση των δυνατοτήτων του τουριστικού τομέα εν γένει, συνίσταται επίσης να ληφθούν υπόψη οι αρνητικές συνέπειες, οι οποίες συνδέονται με διάφορες άλλες κρίσεις, όπως είναι η κλιματική αλλαγή και παράλληλες άλλες κρίσεις σε κοινωνικό, οικονομικό και πολιτικό επίπεδο.

Από τα παραπάνω, θα μπορούσε να εξαχθεί το συμπέρασμα ότι ο διασπαστικός χαρακτήρας των καταστροφών καθορίζει, αλλά και ενισχύει τις διαφορετικές αντιλήψεις στον κλάδο του τουρισμού, είτε ως αποτέλεσμα, είτε σε επίπεδο υιοθέτησης μέτρων πρόληψης και σύμφωνα με τους ερευνητές, τα μέσα μαζικής ενημέρωσης ενισχύουν αυτόν τον αντίκτυπο, δημιουργώντας το λεγόμενο «φαινόμενο του κυματισμού», διαδίδοντας με άλλα λόγια τον αντίκτυπο των καταστροφών σε διάφορες γεωγραφικές περιοχές και οικονομικούς τομείς, (Filimonau, V.: De Coteau, D. Tourism, 2020, όπως αναφέρεται στους Della Corte et al. 2021).

Το φαινόμενο αυτό παρεμποδίζει την ανάκαμψη των προορισμών, καθώς η αρνητική αντίληψη των καταναλωτών για τον προορισμό που έχει πληγεί από την καταστροφή, δυσχεραίνει την ιδιωτική κατανάλωση με περαιτέρω επιπτώσεις στα έσοδα ενός τουριστικού προορισμού, επιμηκύνοντας έτσι τον χρόνο που απαιτείται για την ανάκαμψη του προορισμού, δεδομένου ότι η διαχείριση των καταστροφών καθίσταται υψίστης σημασίας στην προοπτική του βιώσιμου τουρισμού. Σε ένα τέτοιο πλαίσιο, καθίσταται σαφές ότι η έννοια της ανθεκτικότητας (Resilience) απαιτεί επαναπροσδιορισμό μιας γενικότερης θεώρησης, από την ελαχιστοποίηση των απωλειών έως τη δημιουργία αξίας προσανατολιζόμενη στην αλλαγή, τη συνεχή μάθηση, αλλά και προσαρμογή (Roege, P.E. 2016, όπως αναφέρεται στους Della Corte et al. 2021). Κάθε δραστηριότητα που διεξάγεται σε περιόδους κρίσης επιβάλλει μια ανοιχτή στάση έναντι της καινοτομίας, η οποία ενισχύει την ανθεκτικότητα (Resilience) μιας οντότητας, είτε αυτή αποτελεί έναν οργανισμό, έναν προορισμό, ή ακόμα και το σύνολο της τοπικής τουριστικής βιομηχανίας.

Σύμφωνα με τους Della Corte et al. (2021), διάφορες μελέτες καταδεικνύουν ότι η τουριστική βιομηχανία είναι πιο ανθεκτική από άλλους τομείς, με αποτέλεσμα, ορισμένες δραστηριότητες να επικεντρώνονται σε έναν δείκτη ανθεκτικότητας (Resilience) ειδικά για τον κλάδο του τουρισμού, προκειμένου να αξιολογηθεί η

ικανότητα των τουριστικών αγορών να αντικαταστήσουν τις εγχώριες τουριστικές ροές με τις διεθνείς (Cellini, R. Cuccia, 2015, όπως αναφέρεται στην Della Corte et al. 2021). (Dai, S. Xu, H. Chen, F. A, 2019, όπως αναφέρεται στους Della Corte et al. (2021), (Lew, A.A., 2016, όπως αναφέρεται στους Della Corte et al. 2021).

Στην έρευνα των Della Corte et al. (2021) γίνεται αναφορά ότι η πλειονότητα των επιστημονικών άρθρων σε αυτόν τον τομέα εστιάζει κατά βάση στην προσαρμογή και την αντίδραση σε φυσικές καταστροφές, οικονομικές κρίσεις, πανδημίες και κλιματικές αλλαγές, ενώ, σύμφωνα με τους παραπάνω συγγραφείς, λίγες έρευνες αποσκοπούν στην ανάπτυξη ενός αυστηρού και ολιστικού πλαισίου μέτρων, με σκοπό τη διαχείριση και την ανάπτυξη ενός προορισμού κατά τρόπο ανθεκτικό, με στόχο την περαιτέρω προσέγγιση από πλευράς καινοτομίας.

Σε σχέση με τα παραπάνω, η έρευνα των Della Corte et al. (2021) σχετίζεται με την καινοτομία, η οποία και διεξήχθη υπό το πρίσμα της "ανοικτής καινοτομίας", καθώς αφορά την ικανότητα ενός προορισμού να παράγει, αλλά και να ενσωματώνει προϊόντα προστιθέμενης αξίας, τα οποία συμβάλλουν τόσο στη διατήρηση όσο και στη βελτίωση της θέσης και του μεριδίου του στην αγορά μακροπρόθεσμα (D'Hauteserre, 2000, όπως αναφέρεται στην Della Corte κ.ά. 2021). Λαμβάνοντας υπόψη ότι τα τουριστικά προϊόντα είναι αποτέλεσμα μιας διαδικασίας συνεργασίας και δημιουργίας θέσεων εργασίας, η ενσωμάτωση της ανοικτής καινοτομίας μπορεί να προσφέρει προστιθέμενη αξία στους επισκέπτες ενός προορισμού ενώ παράλληλα ενισχύει τη συνεργασία μεταξύ των ενδιαφερόμενων μερών στον τουριστικό τομέα. (Schnitzer, M. et al. 2018, όπως αναφέρεται στην απόφαση Della Corte et al. 2021), καθιστώντας έτσι το προσφερόμενο προϊόν του εκάστοτε προορισμού επαυξημένο.

Σε μια γενικότερη θεώρηση, η τουριστική βιβλιογραφία που σχετίζεται με την ανθεκτικότητα του προορισμού (Destination Resilience) δίνει έμφαση στην ικανότητα του προορισμού να προσαρμόζεται, να μαθαίνει και να αυτο-αναδιοργανώνεται μετά από καταστροφές. Ειδικότερα, ενδελεχής έρευνα σχετικά με την ανθεκτικότητα των προορισμών έχει αποδείξει ότι, καθώς οι προορισμοί ποικίλλουν ως προς τη δομή και τους πόρους, καθώς και ως προς την έκταση των καταστροφικών γεγονότων, η ταχύτητα ανάκαμψης των προορισμών εξαρτάται από την ικανότητά τους να προσαρμόζονται στις εξωτερικές αναταράξεις (Filimonau, V. De Coteau, D. 2020, όπως αναφέρεται στους Della Corte et al. 2021).

Επιπλέον, όπως υπογραμμίστηκε από τους Hall et al. (Hall et al. 2018, όπως αναφέρεται στους Della Corte et al. 2021), είναι δυνατόν να διακριθούν δύο διαφορετικές διαστάσεις ανθεκτικότητας προορισμού: η μακροδιάσταση και η μικροδιάσταση. Η πρώτη σχετίζεται με τις κοινωνικο-οικολογικές πτυχές της ανθεκτικότητας των προορισμών, δίνοντας μια γενική εικόνα των τουριστικών συστημάτων και του τρόπου με τον οποίο προσαρμόζονται στις καταστροφές (Orchiston, C. et al. 2016, όπως αναφέρεται στους Della Corte et al. 2021), ενώ η μικροδιάσταση αφορά τα επιμέρους δίκτυα εντός του ευρύτερου συστήματος, τα οποία καλύπτουν τομείς όπως η ανθεκτικότητα των επιχειρήσεων (Paraskevas, A. et al. 2013, όπως αναφέρεται στους Della Corte et al. 2021).

Εν κατακλείδι, το προαναφερθέν άρθρο των Della Corte et al. (2021), θα μπορούσε να θεωρηθεί ως μήτρα που παρέχει τη δυνατότητα ενός πλαισίου διαχείρισης, το οποίο παρέχει αντίστοιχα εργαλεία και μεθόδους. Σύμφωνα με τους παραπάνω ερευνητές, όπως καταδεικνύουν τα ερευνητικά αποτελέσματα, η ανθεκτικότητα ως έννοια σε ένα ευρύτερο φάσμα, καθώς και η απόδοσή της, παραμένουν ερευνητικά πεδία προς ανακάλυψη. Επιπλέον, η παρούσα εργασία των Della Corte κ.ά. (2021) θέτει πτυχές και ερευνητικά ερωτήματα για μελλοντική συζήτηση επί του θέματος, καθώς η βιβλιογραφία για την ανθεκτικότητα στον προορισμό (Destination Resilience) με την πάροδο των ετών έχει κερδίσει έδαφος σε πολλούς επιστημονικούς τομείς.

Με γνώμονα τις δυνατότητες επιπέδων ανθεκτικότητας του τουριστικού τομέα, δημιουργήθηκαν και τέθηκαν σε εφαρμογή ορισμένες πολιτικές, πρωτοβουλίες, καθώς και κανονισμοί, με στόχο τη μείωση των κινδύνων και τη δημιουργία ευκαιριών, υιοθετώντας μια προσέγγιση ανοιχτής καινοτομίας σε περιόδους αβεβαιότητας και αντιξοότητας (Della Corte et al. 2021).

Από τα παραπάνω θα μπορούσε να διαπιστωθεί, ότι η ανθεκτικότητα ενός προορισμού, ως πεδίο της έρευνας, έχει αυξηθεί σε δημοτικότητα και κερδίζει έδαφος με την πάροδο του χρόνου σε ένα εύρος τομέων. Λαμβάνοντας υπόψη ότι η ανθεκτικότητα ως όρος, θα μπορούσε επίσης να σχετίζεται με τη Θεωρία Ανθεκτικότητας (Resilience Theory), η οποία, παρά το γεγονός ότι έχει εξελιχθεί κατά τα προηγούμενα 70-80 χρόνια, έχει αναπτυχθεί σε ένα ευρύ δυναμικό και συναρπαστικό πεδίο μελέτης (Van Breda, A. D. 2001), απευθυνόμενη σε άτομα, οικογένειες, κοινότητες, χώρους εργασίας και πολιτικές (Van Breda, A. D. 2001),

δεδομένου ότι δεν υπάρχουν πολλοί τομείς της ζωής, τους οποίους η Θεωρία Ανθεκτικότητας δεν έχει εναγκαλίσει με κάποιο τρόπο. (Van Breda, A. D. 2001).

Συνεχίζοντας τον παραπάνω συλλογισμό, ένας από τους τομείς που ασπάζονται τη Θεωρία της Ανθεκτικότητας (Resilience Theory), θα μπορούσε σε αυτό το σημείο να θεωρηθεί Τουρισμός, αφού η πολυπλοκότητα του τουριστικού συστήματος και ο πολυδιάστατος χαρακτήρας του, θέτει διαφορετικά θέματα συζήτησης, ειδικά σε περιόδους κρίσης και αβεβαιότητας και σύμφωνα με τον Hall (2018), η Ανθεκτικότητα (Resilience) έχει καταστεί ένας νέος όρος στο λεξικό των τουριστικών μελετών, ενώ σε μια εποχή φαινομενικά όλα έπρεπε να είναι βιώσιμα, τώρα όλα καλούνται να είναι ανθεκτικά επίσης (Hall 2018). Δεδομένου ότι η αειφορία είναι ένα από τα σημαντικότερα ζητήματα που αντιμετωπίζει σήμερα ο τομέας του τουρισμού, ο ρόλος τ ανθεκτικότητας έχει πρόσφατα επισημανθεί στις συζητήσεις για την αειφόρο ανάπτυξη ως εναλλακτική προοπτική, προσεγγίζοντας αυτές τις έννοιες ως αλληλένδετες διαδικασίες και εξετάζοντας την αλλαγή μέσω ενός κοινωνικοοικολογικού πρίσματος.

Στη Διεθνή Βιβλιογραφία, ένα επιπλέον επιστημονικό έργο, το οποίο απευθύνεται σε ένα ευρύ φάσμα ερευνητικών κλάδων, εστιάζοντας στη σχέση μεταξύ τουρισμού και αειφόρου σχεδιασμού, διακυβέρνησης, περιβάλλοντος, κινδύνων και καταστροφών, είναι αυτό των Jarkko Saarinen και Alison M. Gill, με τίτλο «Resilient Destinations and Tourism: Governance Strategies in the Transition towards Sustainability in Tourism » (Contemporary Geographies of Leisure, Tourism and Mobility) , Saarinen J., Gill A.M. (2018) και το οποίο προτρέπει στην κατεύθυνση μιας πιο βιώσιμης διακυβέρνησης σε ό,τι αφορά την εφαρμογή και διαχείριση.

Σύμφωνα με τους ερευνητές (Saarinen J., Gill A.M. 2018), η βελτίωση της διακυβέρνησης είναι το βασικό ζήτημα στην αειφόρο ανάπτυξη του τουρισμού και αυτή η επιμελημένη συλλογή επικεντρώνεται σε ανθεκτικούς προορισμούς από την άποψη της διακυβέρνησης, στην οποία η ανθεκτικότητα στον τουρισμό (Resilient Tourism) εντάσσεται ως αναπόσπαστο μέρος της δημιουργίας εναλλακτικών, κατά τη διαδικασία μετάβασης προς τον βιώσιμο τουρισμό. Η συλλογή επιστημονικών άρθρων στον εν λόγω τόμο, αντανakλά ένα ευρύ φάσμα θεωρητικών και εμπειρικών προσεγγίσεων με διεθνές πεδίο εφαρμογής (Saarinen J., Gill A.M.), προτρέποντας στη συνέχεια, στον επαναπροδιορισμό του όρου της βιώσιμης ανάπτυξης στον

τουρισμό και διερευνώντας περαιτέρω, πώς θα μπορούσε να ενσωματωθεί η βιωσιμότητα και η ανθεκτικότητα στον κλάδο του Τουρισμού (Saarinen J., Gill A.M.).

Αναμφίβολα, η έννοια της ανθεκτικότητας εμπεριέχει πολλά σημαντικά χαρακτηριστικά από αυτά της αειφορίας. Ωστόσο, ενώ οι δύο αυτές έννοιες, βιωσιμότητα και η ανθεκτικότητα είναι σχετικές, διαφοροποιούνται, δεν είναι ταυτόσημες έννοιες και δεν μπορούν να αντικατασταθούν μεταξύ τους (Hall, Prayag, & Amore, 2018).

Ωστόσο, οι ισχυροί ορισμοί της βιώσιμης ανάπτυξης, οι οποίοι τονίζουν ότι τα αποθέματα φυσικού κεφαλαίου οφείλουν να διατηρηθούν σε επίπεδα πάνω από τα υφιστάμενα, απαιτούν επαρκώς ανθεκτικά κοινωνικοοικονομικά συστήματα, προκειμένου να ανταπεξέλθουν σε εξωτερικές απειλές και πιέσεις (Ruiz-Ballesteros, 2011). Τόσο η ανθεκτικότητα όσο και η βιωσιμότητα αποτελούν « οριακό αντικείμενο » (Brand & Jax, 2007), το οποίο επιτρέπει τη διασύνδεση των διαφόρων επιστημονικών πεδίων και τομέων γνώσης των ενδιαφερόμενων μερών, συμπεριλαμβανομένης της επιχειρηματικής και δημόσιας πολιτικής.

2.1 Η Θεωρία της Ανθεκτικότητας: Ιστορικές Προσεγγίσεις

Η ανθεκτικότητα είναι μια πολυδιάστατη έννοια που χρησιμοποιείται για να ερμηνεύσει πώς τα συστήματα και οι άνθρωποι διαχειρίζονται την αβεβαιότητα και τους παράγοντες άγχους (Lee et al. 2013). Ο όρος χρονολογείται από τα τέλη του 16ου και τις αρχές του 17ου αιώνα. Η έννοια προέρχεται από τη λατινική λέξη *resilio* που σημαίνει «επανέρχομαι» (Klein et al., 2003). Ο όρος ανθεκτικότητα χρησιμοποιήθηκε αρχικά πριν από τη δεκαετία του 1960 στις επιστήμες της μηχανικής και των υλικών (Hall, 2018). Η έννοια στη συνέχεια προσαρμόστηκε και χρησιμοποιήθηκε στην οικολογική και περιβαλλοντική επιστήμη στη δεκαετία του '80 και εμφανίστηκε στις κοινωνικές επιστήμες στις αρχές της δεκαετίας του 2000 (Hall, 2018). Παρά τη συχνή εμφάνισή του σε άλλους τομείς, ο όρος έχει χρησιμοποιηθεί ευρέως στην ιατρική βιβλιογραφία (Hall, 2018). Η ποικίλη χρήση του όρου «ανθεκτικότητα» (Resilience) μιλά για την ανακλαστικότητα του όρου (Hall, 2018). Αυτή η ασάφεια έχει προκαλέσει επικρίσεις, οι οποίες αμφισβητούν την ακρίβεια και την εγκυρότητα της έννοιας (Amore et al., 2018).

Ανεξάρτητα από τις διαφορές στον προσδιορισμό, ο όρος εξακολουθεί να χρησιμοποιείται ευρέως από πολλούς ερευνητές και έχει επισημανθεί ως ένα ουσιαστικό εργαλείο για τη σύλληψη του τρόπου με τον οποίο τα συστήματα και οι άνθρωποι αντιμετωπίζουν την αναμενόμενη και μη αναμενόμενη αλλαγή (Amore et al., 2018). Στον τομέα του τουρισμού, η ενσωμάτωση αρχών και πολιτικών αειφορίας είναι γνωστό ότι ενισχύει την ανθεκτικότητα των εμπλεκόμενων συστημάτων του κλάδου (Brouder, 2017· Luthe and Wyss, 2016). Όπως επισημαίνουν οι Seddon et al. (2011), η ανθεκτικότητα (Resilience) στον εν λόγω τομέα έχει θετική αποτίμηση και θεωρείται ότι αυξάνει την ικανότητα του εκάστοτε συστήματος να αντεπεξέρχεται σε παράγοντες άγχους και αβεβαιότητας (Seddon et al., 2011).

Πίνακας 1 : Πηγή: Καλλιώρας, 2011, Επεξεργασία από Γερολέμου Δημόκριτος (2018)

Επιστημονικό Πεδίο	Ορισμός
Κοινωνιολογία	Η δυνατότητα μίας κοινωνίας να αντέξει ή να προσαρμοστεί στις επιπτώσεις μίας διαταραχής, ώστε να διατηρήσει ένα αποδεκτό πρότυπο δομής και λειτουργίας
Οικολογία	Η δυνατότητα του φυσικού περιβάλλοντος (ενός οικοσυστήματος) να απορροφήσει τις επιπτώσεις μίας διαταραχής, προκειμένου να μην μεταβληθεί η σχέση του με τον πληθυσμό
Οικονομία	Η ικανότητα μίας οικονομίας να επαναφέρει τον πληθυσμό της, την οικονομική της δραστηριότητα και το δομημένο περιβάλλον της σε επίπεδα παρόμοια με αυτά που υπήρχαν πριν από μία διαταραχή.

2.2 «Resilience»: Θεωρητικές Προσεγγίσεις του όρου

Οι πιο κοινές προσεγγίσεις για την ανθεκτικότητα έχουν διαιρεθεί σε δύο κατηγορίες, την «μηχανική» προσέγγιση και την «οικολογική» προσέγγιση. Σύμφωνα με τους Gunderson and Holling (2002), η «μηχανική» προσέγγιση ορίζει την ανθεκτικότητα ως αποτέλεσμα, στο οποίο μια οντότητα που επηρεάζεται από ένα γεγονός ενεργοποίησης επιστρέφει στην αρχική της κατάσταση (Gunderson και Holling, 2002). Εντός του πεδίου της μηχανικής, η θεωρία της ανθεκτικότητας χρησιμοποιείται για να καθορίσει το «σημείο θραύσης» ενός υλικού, το οποίο με τη σειρά του, αποκαλύπτει αν το υλικό μπορεί να ανακτήσει το αρχικό του σχήμα μετά από να καμφθεί, συμπιεστεί, ή τεντωθεί (Gunderson and Holling, 2002). Αυτή η έννοια της ανθεκτικότητας είναι γραμμική και άκαμπτη, σε αντίθεση με την «οικολογική» έννοια.

Η «οικολογική» προοπτική θεωρεί την ανθεκτικότητα μέσα σε ένα πολυεπίπεδο πλαίσιο παναρχίας που εξετάζει πολλές διαφορετικές διαστάσεις ενός συστήματος (Amore et al., 2018). Η προσέγγιση αυτή δίνει έμφαση σε όλα τα στοιχεία της ανθεκτικότητας και στην ικανότητά τους να διατηρούν, να ξαναρχίζουν ή να προσαρμόζονται στις αλλαγές, ενώ αντιμετωπίζουν εξωτερικές διαταραχές (Amore et al., 2018). Στην οικολογία, η ανθεκτικότητα χρησιμοποιείται για να περιγράψει το βαθμό με τον οποίο ένα σύστημα μπορεί να απορροφήσει ένα σοκ ή μια διαταραχή και να ανακτήσει τη σταθερότητα (Holling, 1973).

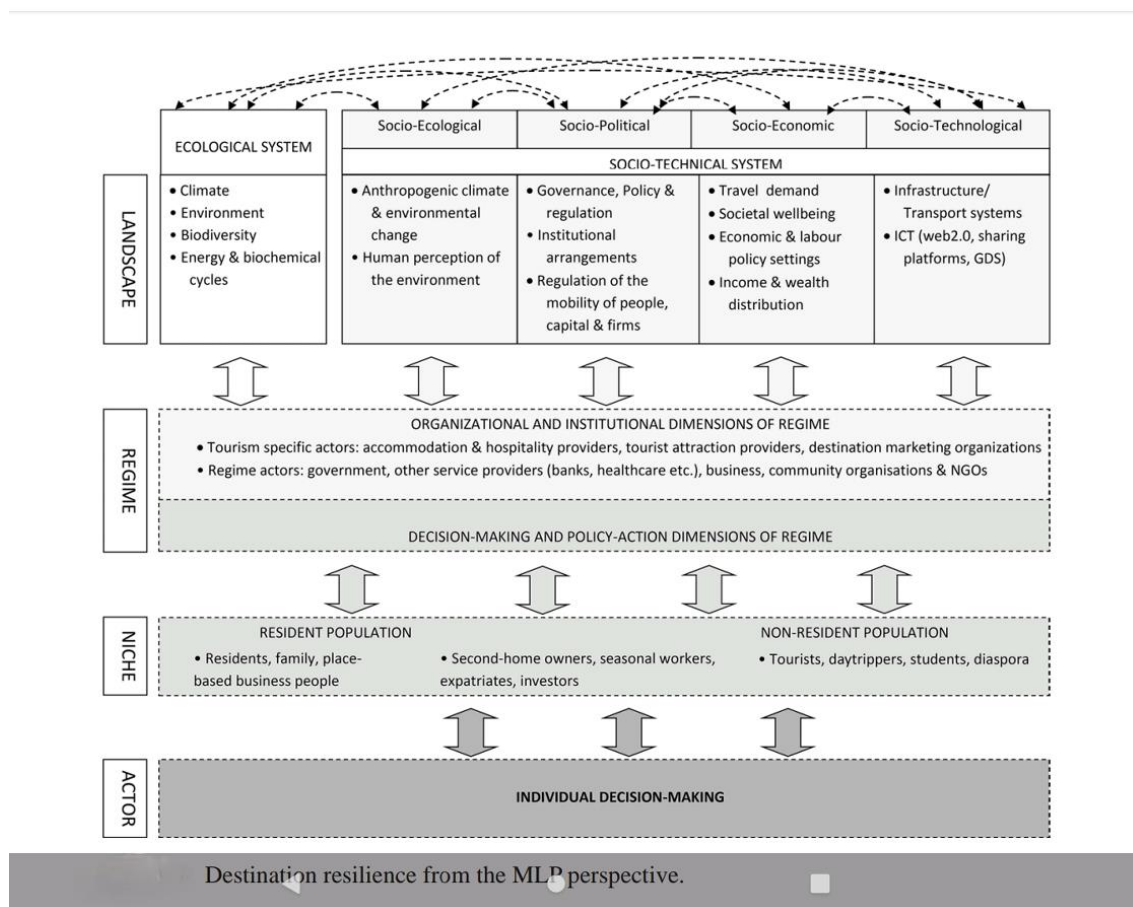
Σύμφωνα λοιπόν με τον ίδιο ερευνητή, ο ορισμός της οικολογικής ανθεκτικότητας προσδιορίζεται ως εξής: «Ως ανθεκτικότητα ορίζεται η ικανότητα των συστημάτων να απορροφούν τις αλλαγές και να εξακολουθούν να υφίστανται» (Holling, 1973, στον Γερολέμου 2018). Ο συγκεκριμένος όρος δηλαδή, είχε ως αρχικό στόχο να περιγράψει τα οικοσυστήματα εκείνα, τα οποία, παρά τις δυσμενείς συνθήκες, εξακολουθούν να υφίστανται. Σύμφωνα με τον Cochrane (2010) η οικολογική αποσαφήνιση του όρου είναι πιο εναρμονισμένη με τη λογική των συστημάτων και εστιάζει στη διασύνδεση πολλών εσωτερικών και εξωτερικών στοιχείων (Cochrane, 2010). Σε ό,τι αφορά επομένως την παραπάνω προσέγγιση του όρου (Resilience), ο Hall (2016) διευκρινίζει ότι η μακροπρόθεσμη επιβίωση ενός συγκεκριμένου είδους μπορεί να μην εκδηλώνει καμία διαφορά σε σχέση με άλλα είδη ή τη σταθερότητα του οικοσυστήματος (Hall, 2016), καθώς αυτό εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από το σύστημα και τα συγκεκριμένα είδη.

Η αστική ανθεκτικότητα (Urban Resilience) νοείται σε δύο μορφές: την ανθεκτικότητα της μηχανικής και την κοινωνικοοικονομική ανθεκτικότητα (Social – ecological resilience). Η μηχανική ανθεκτικότητα αναφέρεται στην ικανότητα ενός συστήματος να αντιστέκεται στις αλλαγές κατά τη διάρκεια μιας διαταραχής και/ή να επιστρέφει αποτελεσματικά στην ισορροπία μετά από μια διαταραχή, σε μια προσπάθεια διατήρησης της τρέχουσας δυναμικής του συστήματος (Folke, 2016; Holling, 1996). Το UN Habitat (2017) κατέδειξε ότι η προσέγγιση της μηχανικής έννοιας του όρου μπορεί να θεωρηθεί κατάλληλη για τα φυσικά, δομικά στοιχεία του αστικού ιστού που απαιτούν μια σταθερή ισορροπία, δεν θεωρείται όμως κατάλληλη για να συλλάβει τη δυναμική των πόλεων, καθώς προκύπτει η αναγκαιότητα στο σημείο αυτό, να συνυπολογιστεί ο παράγοντας της κοινωνικής-οικολογικής ανθεκτικότητας.

Σύμφωνα με τους Walker & Salt (2012), σε αντίθεση με την ανθεκτικότητα στη μηχανική, τα βασικά χαρακτηριστικά της κοινωνικο-οικολογικής ανθεκτικότητας (Social – ecological resilience) θεωρούνται ότι είναι τα εξής: ο βαθμός μεταβολής του συστήματος μπορεί να υφίσταται και να εξακολουθεί να διατηρεί τις ίδιες λειτουργίες και δομή («διατήρηση του συστήματος»), ο βαθμός στον οποίο το σύστημα είναι ικανό για αυτοοργάνωση («ικανότητα αυτοοργάνωσης»), η ικανότητα δημιουργίας και αύξησης της ικανότητας μάθησης και προσαρμογής («ικανότητα μάθησης και προσαρμογής») και η ικανότητα μετατροπής μέρους ή του συνόλου του συστήματος σε ένα διαφορετικό είδος συστήματος, όταν το υπάρχον σύστημα βρίσκεται σε μη αναστρέψιμη ανεπιθύμητη κατάσταση («ικανότητα μετασχηματισμού») (Walker & Salt, 2012). Για την UN Habitat (2017), «η κατανόηση ότι οι πόλεις λειτουργούν ως πολύπλοκα, αλληλεξαρτώμενα και ολοκληρωμένα κοινωνικά-οικολογικά συστήματα είναι ζωτικής σημασίας για την κατανόηση του τρόπου με τον οποίο ο σχεδιασμός, η ανάπτυξη και η διαχείριση που βασίζονται στην ανθεκτικότητα μπορούν να προστατεύσουν τη ζωή, τα περιουσιακά στοιχεία και να διατηρήσουν τη συνέχεια των λειτουργιών μέσω κάθε ευλογοφανούς καταπληξίας ή άγχους».

Οι δύο αυτές έννοιες του όρου «Ανθεκτικότητα» (Resilience) στο σύνολό τους διαφοροποιούνται σε μεγάλο βαθμό, καθώς η μηχανική ανθεκτικότητα εστιάζει στη διατήρηση της αποδοτικότητας μιας οντότητας, ενώ η οικολογική ανθεκτικότητα εστιάζει στη διατήρηση της ύπαρξης καθαυτής μιας οντότητας (Amore et al., 2018· Hall, 2016, 2018). Όπως επισημαίνει και ο Hall (2016, 2018), παρόλο που οι δύο έννοιες αυτές είναι θεμελιωδώς διαφορετικές, σε αρκετές μελέτες που σχετίζονται με την ανθεκτικότητα (Resilience), ειδικά στον τομέα του τουρισμού, παρατηρείται δυσκολία στο πώς η αποσαφήνιση του όρου της ανθεκτικότητας θα μπορούσε να επηρεάσει τη φύση του εκάστοτε συστήματος, την ισορροπία και την αλλαγή (Hall, 2016, 2018). Ο παρακάτω πίνακας (Πίνακας 2) των Amore et al. (2018) καταδεικνύει μια πολυεπίπεδη προοπτική (Multilevel Perspective) και προσέγγιση του όρου.

Πίνακας 2: Destination Resilience from MLP(Multilevel) perspective, Πηγή: Amore et al. (2018), ίδια επεξεργασία



2.3 Ανθεκτικότητα των Κοινωνικών - οικολογικών Συστημάτων (Social-ecological Systems – SES)

Η «οικολογική» έννοια της ανθεκτικότητας χρησιμοποιείται για να περιγράψει πώς τα κοινωνικά-οικολογικά συστήματα (Social –ecological Systems, SES) αντιμετωπίζουν τις διαταραχές και τις αλλαγές (Holling, 1973). Ωστόσο, όταν προστεθεί ο ανθρώπινος παράγοντας ως ένα επιδραστικό στοιχείο της ανθεκτικότητας, η ενσωμάτωση ενός νέου συνόλου ιδεών, συμπεριλαμβανομένης της προσαρμογής, της προσαρμοστικής ικανότητας, της αποκτηθείσας διορατικότητας και της καινοτομίας, πρέπει επίσης να συμπεριληφθεί στην έννοια (Holling, 1973). Η ένταξη αυτών των στοιχείων που σχετίζονται με τον άνθρωπο αφήνει χώρο για τη σημαίνουσα διαπίστωση, ότι οι άνθρωποι διαδραματίζουν κεντρικό ρόλο στον τρόπο με τον οποίο πραγματοποιείται η εκάστοτε αλλαγή (Hall 2018). Οι άνθρωποι επηρεάζουν το βαθμό

στον οποίο τελείται η αλλαγή, αλλά και τον αντίκτυπο που μπορεί να επιφέρει η αλλαγή αυτή σε ένα σύστημα (Maguire και Cartwright, 2008).

Σε ό,τι αφορά τα κοινωνικά-οικολογικά συστήματα (Social- Ecological Systems – SES), η θεωρία της ανθεκτικότητας περιγράφει την εξέλιξη των συστημάτων ως κυκλική και μη γραμμική (Holling, 2001). Αν ένα σύστημα έχει προηγουμένως υποστεί παρόμοια διαταραχή χωρίς να καταρρεύσει, είναι πιθανώς λιγότερο ευάλωτο στην τρέχουσα διαταραχή λόγω της γνώσης που έχει αποκτήσει από την προηγούμενη διαταραχή (Adger, 2000). Η εμπειρία της κάθε φάσης ποικίλλει, όπως και η ταχύτητα της ανάκαμψης (Cochrane, 2010). Η φάση επανασταθεροποίησης ενός συστήματος συνδέεται στενά με την ικανότητα προσαρμογής του συστήματος σε αλλαγές (Holling, 2001), κάτι το οποίο χρειάστηκε να διερευνηθεί και από την ευρύτερη ακαδημαϊκή και επιστημονική κοινότητα κατά τη διάρκεια αλλά και μετά το ξέσπασμα της πανδημίας Covid-19.

Πίνακας 3: Μηχανική Vs. Οοικολογικής Αανθεκτικότητας, προσαρμογή από Broker – Bulling (2020), Πηγή: Hall et al. 2018

Ανθεκτικότητα Στη Μηχανική	Οοικολογική Ανθεκτικότητα
Στατικό/Σταθερό	Δυναμικό και ρευστό
Πολύπλοκα συστήματα	Σύνθετα συστήματα
Ισορροπία	Καθεστώτα
Προβλέψιμο	Μη προβλέψιμο
Αριθμητικές τιμές μεταβλητών κατάστασης	Σχέση μεταξύ δομής και λειτουργίας
Ποσοστό ανάκτησης μετά από διαταραχή	Ικανότητα απορρόφησης των επιδράσεων της διαταραχής
Μεγιστοποίηση της απόδοσης των συστημάτων	Διατήρηση ευνοϊκής λειτουργίας συστήματος
Βέλτιστος έλεγχος	Παρακολούθηση και πρόβλεψη

Όπως προαναφέρθηκε, η ικανότητα προσαρμογής ενός συστήματος επηρεάζεται από τα δυνατά και αδύνατα σημεία που προέκυψαν από φάσεις των προηγούμενων διαταραχών (Adger, 2000). Σύμφωνα με τον Holling (2001), η ακραία καταπόνηση μπορεί να προκαλέσει τη μετακίνηση ενός συστήματος από τη μία φάση, στην επόμενη (Holling, 2001). Η προσαρμοστική ικανότητα ενός συστήματος επομένως, προσδιορίζει την ικανότητά του να προσαρμόζεται κατά τη διάρκεια μιας κρίσης,

καθορίζοντας πόσο ευάλωτο είναι ένα σύστημα και, με τη σειρά του, πόσο πιθανό είναι να «ανακάμψει» από αυτήν τη μεταβολή (Gunderson, 2000). Πιο συγκεκριμένα, η προσαρμοστική ικανότητα αναφέρεται στην ικανότητα ενός συστήματος να τροποποιεί ή να αλλάζει συμπεριφορά προκειμένου να αντιμετωπίσει, να διαχειριστεί ή να προσαρμοστεί σε τρέχοντες ή μελλοντικούς στρεσογόνους παράγοντες (Smit & Wandel, 2006). Όπως επισημαίνουν οι ίδιοι ερευνητές, η προσαρμογή γίνεται με τη μορφή μιας διαδικασίας, δράσης ή αποτελέσματος που προκαλείται από μια αλλαγή κατάστασης, στρες, κίνδυνο, κίνδυνο ή ευκαιρία (Smit & Wandel, 2006).

Αν ένα σύστημα έχει υψηλή προσαρμοστική ικανότητα και καταφέρει να προσαρμοστεί γρήγορα σε μια ξαφνική αλλαγή ή διαταραχή, το σύστημα αυτό θα γνωρίσει πιθανότατα καινοτομία κατά τη διάρκεια της φάσης αναδιοργάνωσης (Holling, 2001). Αυτή η καινοτομία ή ανάπτυξη μπορεί να οδηγήσει ένα σύστημα στο να γίνει πιο ισχυρό από ό,τι ήταν στην προηγούμενη κατάσταση, καθιστώντας το έτσι λιγότερο ευάλωτο και πιο ανθεκτικό (Holling, 2001). Όπως επισημαίνουν και οι παρακάτω ερευνητές, κατά τη διαχείριση των κοινωνικοοικολογικών συστημάτων (SES), συνίσταται να δοθεί προτεραιότητα στους μηχανισμούς εκείνους του συστήματος, οι οποίοι του επιτρέπουν να συντηρείται, αναγνωρίζοντας παράλληλα ότι οι μηχανισμοί αυτοί έχουν μια ικανότητα που δύναται, αλλά και αναπόφευκτα θα μειωθεί από την περιβαλλοντική αλλαγή και τις ανθρώπινες επιπτώσεις (Deffuant και Gilbert 2011, Hall, 2018).

Στο σημείο αυτό θα μπορούσε να αναφερθεί και ένα επιπλέον στοιχείο, ιδιαίτερης σημασίας, του μοντέλου των κοινωνικών- οικολογικών συστημάτων (SES), το οποίο και είναι η συνεχής αλλαγή, καθώς σύμφωνα με τους Folke et al. (2002), η επίδραση της αλλαγής αυτής εντός των συστημάτων αυτών δεν είναι πάντα σταδιακή και μπορεί να είναι αρκετά ακαριαία και δραστική (Folke et al., 2002). Οι συνέπειες αυτές οδηγούν συχνά τα κυβερνώντα μέρη ή τις αρχές διαχείρισης στο να προσπαθούν να ελέγξουν αυτές τις αλλαγές (Folke et al., 2002). Οι Holling & Meffe (1996) επισημαίνουν, ότι αναφέρονται αρκετά παραδείγματα φορέων διαχείρισης, οι οποίοι προσπαθούν να καταστείλουν τις φυσικές καθεστωτικές μετατοπίσεις ή και τις αργά μεταβαλλόμενες οικολογικές μεταβλητές, οι οποίες έχουν οδηγήσει σε καταστροφικά αποτελέσματα (Holling και Meffe, 1996). Αυτός ο τύπος διαχείρισης ενδέχεται να διαταράξει την κοινωνική μνήμη του κοινωνικών και οικολογικών συστημάτων (SES) ή ακόμα και να απομακρύνει τους μηχανισμούς που απαιτούνται

από τους ανθρώπους για δημιουργική, προσαρμοστική αλλαγή, η οποία ενδέχεται στη συνέχεια να διαβρώσει την ανθεκτικότητα και να προκαλέσει κατάρρευση του συστήματος (Hughes and Redman, 2002). Από την άλλη πλευρά του φάσματος, η διαχείριση μπορεί επίσης να ενισχύσει την ανθεκτικότητα, η οποία και δύναται περαιτέρω να επιτρέψει τη διατήρηση των κοινωνικών-οικολογικών συστημάτων, όταν αυτά αντιμετωπίζουν απρόβλεπτες καταστάσεις και πολυπλοκότητα (Folke et al., 2002)

Καταλήγοντας, όπως επισημαίνουν και οι Carpenter et al., (2001) και Holling (2001), η διαχείριση των κοινωνικών-οικολογικών συστημάτων (SES) δύναται να καταστρέψει ή να οικοδομήσει την ανθεκτικότητα, ανάλογα με τον τρόπο οργάνωσης των συστημάτων αυτών, ως ανταπόκριση σε διάφορες διαχειριστικές ενέργειες (Carpenter et al., 2001; Holling, 2001). Το είδος της διαχείρισης που ενισχύει την ανθεκτικότητα δεν είναι δύσκαμπτο, αντιθέτως είναι ανοικτό στην απόκτηση νέων γνώσεων (Gunderson, 2001). Το είδος αυτό διαχείρισης ενισχύει θεμελιώδεις μεταβλητούς παράγοντες, οι οποίοι προωθούν την ποικιλομορφία, τη δημιουργία μνήμης και την ικανότητα καινοτομίας, τόσο για τις κοινωνικές, όσο και για τις οικολογικές συνιστώσες του συστήματος (Gunderson, 2001).

Από όλα τα παραπάνω γίνεται αντιληπτό, ότι η ενίσχυση της προσαρμοστικής ικανότητας, αλλά και του βαθμού ανθεκτικότητας ενός τουριστικού προορισμού, ενταγμένο σε ένα ευρύτερο κοινωνικό και τουριστικό σύστημα, δύναται να θεωρηθεί υψίστης σημασίας στον τομέα του τουρισμού, αλλά και της βιώσιμης ανάπτυξης. Αναγνωρίζοντας επομένως ότι τα συστήματα διακυβέρνησης και οι κοινωνικοί θεσμοί εκείνοι, οι οποίοι είναι ευέλικτοι, μπορούν να δημιουργήσουν ένα περιβάλλον που επιτρέπει τη μελλοντική ανάπτυξη και την αύξηση της προσαρμοστικής ικανότητας συνύπαρξης σε οποιοδήποτε σύστημα, τα συστήματα αυτά θα έχουν περαιτέρω δυνατότητα βιώσιμης ανάπτυξης (Brunner et al. 1997, Folke et al., 2002). Η ενίσχυση επομένως του βαθμού ανθεκτικότητας (Resilience) των κοινωνικών-οικολογικών συστημάτων (SES) μπορεί να αξιοποιηθεί και προς την κατεύθυνση της αναπαράστασης του τρόπου, με τον οποίο τα περισσότερα συστήματα, τα οποία σχετίζονται με τον κλάδο του τουρισμού αντιδρούν και αναπτύσσονται, όταν αντιμετωπίζουν συνθήκες αβεβαιότητας.

2.4 Κριτικές προσεγγίσεις της Θεωρίας της Ανθεκτικότητας

Παρόλο που η έρευνα στο πεδίο της ανθεκτικότητας χρησιμοποιείται για να περιγράψει και να κατανοήσει πώς τα βασικά χαρακτηριστικά των ανθρώπινων και μη-ανθρώπινων στοιχείων αντιμετωπίζουν και ανακάμπτουν από διαταραχές, σοκ και άγχος (Brand & Jax, 2007), ορισμένοι ακαδημαϊκοί πιστεύουν ότι η ευρεία χρήση της συγκεκριμένης θεωρίας θα μπορούσε να μετριάσει την ακρίβεια του νοήματος της (Brand & Jax, 2007). Σύμφωνα με τους Olsson et al. (2015), η θεωρία της ανθεκτικότητας δεν πρέπει να χρησιμοποιείται στις κοινωνικές επιστήμες, δηλώνοντας, ότι οι ασαφείς ορισμοί, η ανεπαρκής μετάφραση του λεξιλογίου, η ευπιστία και η έλλειψη διασύνδεσης εντός του πεδίου, την καθιστούν τον συγκεκριμένο όρο μη κατάλληλο για χρήση του στις κοινωνικές επιστήμες (Olsson et al., 2015).

Διάφοροι στοχαστές του εννοιολογικού πλαισίου της Θεωρίας της Ανθεκτικότητας (Resilience Theory) εντός της επιστημονικής κοινότητας, έχουν αντιμετωπίσει αυτήν την ασάφεια, συμπεριλαμβάνοντας τόσο την αλλαγή, όσο και την αντίσταση στην αλλαγή, στα πλαίσια προσδιορισμού του όρου της ανθεκτικότητας (Resilience), καθώς σύμφωνα με τους Olsson et al. (2015), ποικίλοι ορισμοί της ανθεκτικότητας προκύπτουν σε όλους τους τομείς που ενσωματώνουν την έννοια της ανθεκτικότητας, (Olsson et al., 2015). Οι ίδιοι ερευνητές τονίζουν την απουσία σχετικών όρων από το πεδίο των κοινωνικών επιστημών που σχετίζονται με την ανθεκτικότητα (Resilience), ως ένα μαζικό εμπόδιο στον προσδιορισμό της έννοιας. Όροι όπως «Οργανισμός», «σύγκρουση», «γνώση» και «δύναμη», είναι θεμελιώδεις στην περιγραφή των σύνθετων σχέσεων που υφίστανται εντός των κοινωνικών επιστημών και ο αποκλεισμός τους ενδέχεται να επηρεάσει σημαντικά (Olsson et al., 2015). Οι πολιτικοί παράγοντες δύνανται να επωφεληθούν από τον αποκλεισμό αυτών των εννοιών και να χρησιμοποιήσουν τη θεωρία της Ανθεκτικότητας ως εργαλείο για την προώθηση της ανάπτυξης πρωτοκόλλων και πολιτικών διαχείρισης, οι οποίες ενδεχομένως να μην είναι κατάλληλες (Olsson et al., 2015). Αυτό θα μπορούσε να οδηγήσει σε περαιτέρω προβληματισμό σχετικά με την έρευνα που αφορά έννοιες όπως «ανθεκτικότητα», «προσεγγίσεις και πολιτικές».

Όπως επισημαίνουν οι Olsson et al., (2014), σε όλους σχεδόν τους τομείς, η συντριπτική πλειοψηφία των στοχαστών του όρου «ανθεκτικότητα» (Resilience) προσδιορίζουν την έννοια ως κανονιστική, πράγμα, το οποίο σημαίνει ότι η διεθνής βιβλιογραφία υπογραμμίζει το θετικό και ωφέλιμο αποτύπωμα της ανθεκτικότητας (Olsson et al., 2014). Οι παραπάνω ερευνητές συνεχίζοντας επισημαίνουν, ότι η επιθυμία να δούμε τον όρο «ανθεκτικότητα», και όλα όσα συνεπάγεται, ως κάτι θετικό και ωφέλιμο, μπορεί να θεωρηθεί προβληματική για την έρευνα των κοινωνικών επιστημών, η οποία επικεντρώνεται στα οφέλη που αφορούν την κοινωνική προόδου και αλλαγή (Olsson et al., 2015).

Οι Olsson et al. (2015) σημειώνουν ότι ζούμε σε έναν κόσμο που στερείται ορίων και κλειστών συστημάτων ακόμη και τα όρια του πλανήτη Γη ενδέχεται να τεθούν υπό αμφισβήτηση, όταν κάποιος εξετάζει την πολυεπίπεδη ατμόσφαιρα (Olsson et al., 2015). Σε συγκεκριμένους τομείς όπως η ψυχολογία, τα συστήματα είναι καθιερωμένα, ή η έρευνα υποδεικνύει τα όρια αυτά οφείλουν να καθορίζονται, στις περισσότερες άλλες περιπτώσεις όμως, τα όρια είναι πολύ λιγότερο σαφή. Στις φυσικές και κοινωνικές επιστήμες, ο καθορισμός του πότε ένα σύστημα τελειώνει και το επόμενο αρχίζει, ενδέχεται να καταστεί αδύνατος, ή και να είναι ήδη προκαθορισμένος και ο ίδιος να είναι σε θέση στη συνέχεια να αποκλείσει σημαντικές και ουσιαστικές πολυπλοκότητες του συστήματος αυτού (Olsson et al., 2015).

Προκειμένου επομένως να αποκτήσουν μια ολιστική ιδέα ενός συστήματος οι ερευνητές, καλούνται να ενσωματώσουν τον τρόπο με τον οποίο οι κοινωνικές αυτές σχέσεις και κλίμακες ενός συστήματος είναι συνυφασμένες με παράγοντες, θεσμούς και δομές που ενυπάρχουν, πέρα από το ίδιο το «σύστημα», το οποίο τίθεται υπό παρατήρηση. Όπως επισημαίνουν και οι Olsson et al. (2015), η επιθυμία απλοποίησης ή αποκλεισμού στοιχείων ενός συστήματος για την περαιτέρω εφαρμογή της θεωρίας της ανθεκτικότητας (Resilience Theory) στις κοινωνικές επιστήμες είναι δελεαστική, πλην όμως ενδέχεται να έχει καταστροφικές συνέπειες (Olsson et al., 2015).

2.5 Η Ανθεκτικότητα στον Τουρισμό (Resilient Tourism)

Τα πρώτα παραδείγματα ανθεκτικότητας στην τουριστική έρευνα επικεντρώθηκαν κυρίως στις οικονομικές και οργανωσιακές διαστάσεις της βιομηχανίας και δεν έτυχαν θεωρητικής ανάπτυξης (Hall et al., 2018· Lew et al., 2016). Ο Hall et al. (2018) σημειώνει ότι το μεγαλύτερο μέρος της έρευνας πεδίου διεξήχθη μετά το 2005, παρά την πρώτη χρήση της έννοιας που εμφανίζεται στην τουριστική έρευνα στη δεκαετία του 1970. Η πλειονότητα της έρευνας ανθεκτικότητας που αφορά τον τουρισμό μετά το 2005 εστιάζει στην οικονομική ανάκαμψη μετά από κρίση ή καταστροφή, επισημαίνοντας τα κατάλληλα μοντέλα διαχείρισης για την αντιμετώπιση τέτοιων αλλαγών (Hall, 2018). Η θεωρία της ανθεκτικότητας παρουσιάστηκε αρχικά στην πρώιμη τουριστική βιβλιογραφία με τη μορφή της ανθεκτικότητας της «μηχανικής» (Hall, 2018). Αυτή η έννοια παραμέλησε τους εξωτερικούς και εσωτερικούς αλληλεξάρτησης των αγορών και τη μη γραμμική ανάπτυξη των τουριστικών συστημάτων (Lew et al., 2016; Hall, 2016).

Η μετάβαση από τη χρήση της «μηχανικής» ανθεκτικότητας στην «οικολογική» ανθεκτικότητα πραγματοποιήθηκε αρχικά από τους Tyler και Dangerfield (1999), όταν περιέγραψαν την έννοια του οικοτουρισμού. Αυτή η μετάβαση από την έννοια της «μηχανικής» στην έννοια της «οικολογικής» συμβάλλει σημαντικά στις συνεχιζόμενες ασυνέπειες και τη σύγχυση που σχετίζονται με την ανθεκτικότητα και τη βιώσιμη ανάπτυξη στον τομέα του τουρισμού (Amore et al., 2018· Hall et al., 2018· Hall, 2018)

Παρά τις πολλές εξελίξεις στο πεδίο, επί του παρόντος, περίπου το ήμισυ του συνόλου της έρευνας ανθεκτικότητας σχετίζεται με τις οικονομικές διαστάσεις του τουρισμού (Hall, 2018), και προξενεί έκπληξη το γεγονός ότι η έρευνα που σχετίζεται ρητά με την ανθεκτικότητα των προορισμών είναι αρκετά περιορισμένη (Hall et al., 2018). Σύμφωνα με τους Hall et al. (2018), το κενό αυτό στην έρευνα θα μπορούσε να αποδοθεί στην πολυπλοκότητα των προορισμών (Hall et al., 2018). Στην έρευνα προορισμού, δεν υφίσταται κανένας ορισμός της ανθεκτικότητας που να λειτουργεί για όλους τους προορισμούς. Αντ' αυτού, θα πρέπει να εφαρμόζονται πολλές διαφορετικές έννοιες ενταγμένες σε διάφορους επιστημονικούς κλάδους, προκειμένου να διατυπωθεί μια ολιστική ιδέα για την ανθεκτικότητα ενός προορισμού (Hall et al., 2018).

Τα συστήματα προορισμού έχουν τις ρίζες τους σε πιο εκτεταμένα τουριστικά συστήματα που είναι επιρρεπή σε ευρύτερες αλλαγές και επιπτώσεις (Hall, 2018). Αν και αυτό αποτελεί πρόσθετο στοιχείο στην πολυπλοκότητα των συστημάτων προορισμού, η πολυπλοκότητά τους δεν τελειώνει εκεί. Οι προορισμοί δεν αντιμετωπίζουν μόνο κάθετη επιρροή από πάνω προς τα κάτω, αλλά και από κάτω προς τα πάνω (Bec et al., 2015; Hall 2018). Ως παράδειγμα οι Hall et al. (2018) αναφέρουν την περίπτωση προορισμών, οι οποίοι μπορούν να επηρεαστούν σημαντικά από κοινότητες ή οργανισμούς που επηρεάζονται από μεμονωμένα άτομα (Hall et al., 2018; Hall, 2018). Οι οριζόντιοι δεσμοί με άλλους προορισμούς ή περιοχές επηρεάζουν επίσης την ανθεκτικότητα ενός προορισμού (Biggs et al., 2012· Hall 2018).

Η αλλαγή στα συστήματα προορισμού δεν πραγματοποιείται μόνο με τη μορφή ταχέων εξωτερικών κραδασμών, όπως αυτοί προκύπτουν από καταστροφές ή κρίσεις, αλλά και με τη μορφή σταδιακής αλλαγής (Hall et al., 2018). Η ανθεκτικότητα των τουριστικών συστημάτων επηρεάζεται σε μεγάλο βαθμό από τις διασυνδέσεις και τις συνδέσεις με διάφορα μέρη του συστήματος σε διάφορα επίπεδα (Hall, 2018). Σύμφωνα με τους Amore et al. (2018), οι δεσμοί αυτοί υποδεικνύουν ότι η ανθεκτικότητα των τουριστικών προορισμών δεν μπορεί να αξιολογηθεί με ένα μόνο πλαίσιο, αλλά οφείλει να αξιολογηθεί με τη χρήση πολλαπλών πλαισίων, τα οποία ενσωματώνουν όλα τα χαρακτηριστικά της προσφοράς και της ζήτησης τουριστών και ενσωματώνουν επίσης κάθετους και οριζόντιους δεσμούς (Amore et al., 2018).

Όπως αναφέρθηκε παραπάνω, η ανθεκτικότητα στον προορισμό δύναται να επηρεαστεί από πολλά διαφορετικά στοιχεία, αλλά οι αλλαγές σε ένα σύστημα, ή σε μια κλίμακα ενός συστήματος, δεν οδηγούν πάντα σε αλλαγές σε όλα τα διασυνδεδεμένα στοιχεία (Hall, 2016, 2018). Όπως αναφέρει ο Hall (2018), ο τρόπος παναρχίας της «οικολογικής» έννοιας της ανθεκτικότητας αντανακλά με μεγαλύτερη ακρίβεια τη διασύνδεση σύνθετων συστημάτων, ενώ αναγνωρίζει επίσης ότι σε μη γραμμικά μοντέλα δεν θα υφίσταται πάντα ένα φαινόμενο «ντόμινο» της αλλαγής (Hall, 2018). Η έλλειψη προβλεψιμότητας των τουριστικών συστημάτων προξενεί δυσκολία και ως εκ τούτου, μπορεί να θεωρηθεί προβληματική, όταν επιχειρείται η διαχείρισή τους (Hall, 2018). Αν και οι προορισμοί ενδέχεται συχνά να είναι απρόβλεπτοι, ειδικοί δείκτες μπορούν να βοηθήσουν στον προσδιορισμό της ανθεκτικότητάς τους (Bec et al., 2016).

Σύμφωνα με τους Bec et al. (2016), η σύνδεση και η ποικιλομορφία θεωρούνται ένας απαραίτητος δείκτης ανθεκτικών τουριστικών συστημάτων. Ωστόσο, όπως επισημαίνουν οι Bec et al. (2016), πρέπει να αναγνωριστεί ότι, αν και οι αυξημένες αλληλεπιδράσεις και η διασύνδεση με περιφερειακά, εθνικά και παγκόσμια συστήματα μπορούν να ενισχύσουν την έννοια της ανθεκτικότητας ενός τουριστικού προορισμού, ενδέχεται, σε ορισμένες περιπτώσεις, ο προορισμός αυτός να εκτεθεί σε περισσότερες απειλές (Bec et al., 2016). Αν και η ενίσχυση της γνώσης που προκύπτει από τις σχέσεις αυτές δύναται να ενισχύσει περαιτέρω τα επίπεδα ανθεκτικότητας ενός προορισμού (Destination Resilience), οι συνδέσεις ενδέχεται να καταστήσουν τον προορισμό πιο ευάλωτο σε εξωτερικές αλλαγές (Bec et al., 2016). Ένα τουριστικό σύστημα σπανιότερα επιλέγει να αποκλειστεί από μεγαλύτερα από αυτό συστήματα, λόγω των οικονομικών οφελών που μπορεί να επιφέρει μια τέτοια διασύνδεση, ως εκ τούτου συνίσταται να εξεταστεί και να αξιολογηθεί περαιτέρω η επίδραση, την οποία κατά συνέπεια μπορεί να επιφέρουν οι σχέσεις αυτές σε ένα σύστημα.

2.5.1 Από κοινότητες ανθεκτικότητας (Resilient Communities), σε ανθεκτικούς προορισμούς (Resilient Destinations)

Η κοινότητα (Community) αποτελεί μια έννοια που μπορεί να οριστεί με διάφορους τρόπους (Wilson, 2012). Σύμφωνα με τους Agrawal και Gibson (1999), οι κοινότητες συχνά θεωρούνται ως «ανοικτά» και «αδέσμευτα» συστήματα, γεγονός, το οποίο επιφέρει τη διαπίστωση ότι δεν είναι εύκολα αναγνωρίσιμα και συχνά τα όριά τους πρέπει να αποσαφηνίζονται (Agrawal και Gibson, 1999). Η έλλειψη σαφών ορίων συχνά οδηγεί σε παρερμηνεία της έννοιας (Agrawal και Gibson, 1999). Επιπλέον, παρόμοιες με τους προορισμούς, οι κοινότητες μπορούν να συγκροτηθούν από πολλούς διαφορετικούς «ενδιαφερόμενους φορείς» ή άτομα που ενυπάρχουν μέσα σε ένα πολύπλοκο σύστημα εξουσιών και ατζέντας (Allen, 2003; Wilson, 2012). Ως εκ τούτου, η ανθεκτικότητα της κοινότητας συχνά συνδέεται με τη διερεύνηση της ανθεκτικότητας σε πολλαπλά συστήματα, μερικά από τα οποία μπορεί να είναι αντιφατικά (Allen, 2003; Wilson, 2012).

Οι παραπάνω αντιφάσεις μπορεί να καταστούν ιδιαίτερα εμφανείς αν τα ζητήματα της κλίμακας δεν λαμβάνονται υπόψη κατά την αξιολόγηση της ανθεκτικότητας μιας κοινότητας (Wilson, 2012). Η έννοια της κοινότητας μπορεί να κλιμακωθεί προς τα πάνω και προς τα κάτω. Ως εκ τούτου, είναι σημαντικό να γνωρίζουμε ότι οι κοινότητες δεν είναι ομοιογενείς οντότητες, και τα μέλη της κοινότητας μπορεί να έχουν δικλίδες βαθμού ανθεκτικότητας που διαφέρουν από την κοινότητα της οποίας ζουν (Wilson, 2012). Αν και η έννοια και ο ορισμός της κοινότητας χρήζει περαιτέρω διερεύνηση, οι ερευνητές κατάφεραν να προσδιορίσουν ποιες πτυχές του συστήματος μπορούν να ενισχύσουν την ανθεκτικότητα μιας κοινότητας.

Η ανθεκτικότητα της Κοινότητας επικεντρώνεται στην ιδέα της «αναπήδησης» από εξωτερικούς κραδασμούς (Cutter et al. 2008; Murphy et al., 2007; Skerratt, 2013; Wilson, 2012). Σύμφωνα με τον Magis (2010) Η ανθεκτικότητα της κοινότητας έχει αναγνωριστεί ως η παρουσία, η ανάπτυξη και η δέσμευση των κοινοτικών πόρων από τα μέλη της κοινότητας, τα οποία επιτρέπουν στα μέλη να ευδοκιμήσουν σε ένα μεταβαλλόμενο περιβάλλον (Magis, 2010). Μια ανθεκτική κοινότητα είναι αυτή που μπορεί να καινοτομεί, ενώ βιώνει αβεβαιότητα, απρόβλεπτη και απροσδόκητα γεγονότα (Magis, 2010).

Συνεχίζοντας ο Magis (2010) επισημαίνει, ότι τα άτομα, τα οποία αποτελούν μέρος μιας ανθεκτικής κοινότητας συμμετέχουν σταθερά στην ανάπτυξη των προσωπικών και συλλογικών ικανοτήτων που τους επιτρέπει να αντιμετωπίζουν και να επηρεάζουν την αλλαγή, να διαφυλάττουν και να ανανεώνουν την κοινότητα και να τροποποιούν την πορεία της κοινότητας, κάθε φορά που καθίσταται απαραίτητο (Magis, 2010). Παρόλο που η αντίδραση μιας κοινότητας σε καταστροφές διαδραματίζει ουσιαστικό ρόλο στον προσδιορισμό της ανθεκτικότητας της εκάστοτε κοινότητας, η έννοια και ο βαθμός ανθεκτικότητας εκτείνεται πέρα από την απλή προετοιμασία για καταστροφές και κρίσεις και οφείλει να περιλαμβάνει τη συνεχή οικοδόμηση ισχυρών σημείων εντός ενός συστήματος, το οποίο με τη σειρά του να συνεισφέρει στην ενίσχυσή του βαθμού ανθεκτικότητας όταν παρίσταται η ανάγκη (Skerratt, 2013).

Αν και η ανθεκτικότητα της κοινότητας αφορά οντότητες και κεφάλαιο μη τουριστικού χαρακτήρα, οι οντότητες αυτές εξακολουθούν να επηρεάζουν τον τουρισμό και, συνεπώς, δεν πρέπει να αποκλείονται. Επιπλέον, υπάρχουν δύο άλλα ζωτικής σημασίας συστήματα που συμβάλλουν στη συνολική ανθεκτικότητα ενός προορισμού και αυτά είναι επιχειρήσεις και οργανισμοί. Η ζωτικότητα ενός

τουριστικού προορισμού εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από τα δύο αυτά συστήματα. Ως εκ τούτου, κατά την ανάλυση της ανθεκτικότητας του προορισμού, οι δύο αυτοί συνεισφέροντες τομείς θα πρέπει επίσης να διερευνηθούν και, σύμφωνα με τον Hall (2018), η έρευνα σχετικά με το βαθμό ανθεκτικότητας των τουριστικών επιχειρήσεων, σε καθημερινή βάση, είναι ελλιπής (Hall, 2018).

Σύμφωνα με το Hall (2018), οι περισσότερες από τις διαθέσιμες έρευνες εξετάζουν πώς οι οργανισμοί τουρισμού ανταποκρίνονται στην καταστροφή, αλλά υπάρχει ένα σαφές κενό που αποκλείει τις μικρές τουριστικές επιχειρήσεις (Hall, 2018). Η διαφορά αυτή είναι προβληματική για διάφορους λόγους, ένας από τους οποίους είναι ότι οι μικρής κλίμακας τουριστικές επιχειρήσεις συμβάλλουν σημαντικά στους προορισμούς (Hall, 2018). Είναι επίσης συχνά οι πιο ευάλωτοι, όταν μια καταστροφή ή κρίση επηρεάζει ένα τουριστικό σύστημα (Dahles και Susilowati, 2015). Η μικρή σχετικά έρευνα που υφίσταται στον τομέα των μικρών επιχειρήσεων αναδεικνύει τους οικονομικούς πόρους ως τον πιο κρίσιμο δείκτη ανθεκτικότητας (Dahles and Susilowati, 2015· Hall, 2018). Αν και οι μικρές επιχειρήσεις τείνουν να έχουν μεγαλύτερη ευελιξία εντός των κόλπων τους, η οποία μπορεί να ενισχύσει την ικανότητά τους να ξεπεράσουν τα εξωτερικά σοκ και να διατηρήσουν ένα ανταγωνιστικό πλεονέκτημα, η οικονομική τους ευθραυστότητα τείνει να υπερβεί αυτήν την προσαρμοστικότητα (Dahles και Susilowati, 2015)

2.5.2 Οργανωσιακή Ανθεκτικότητα (Organizational Resilience) και Διαχείριση ανθεκτικών προορισμών (Resilient Destinations)

Σε ένα πρώτο επίπεδο η οργανωσιακή ανθεκτικότητα (Organizational Resilience) συνδέεται με την επιβίωση των οργανισμών και φορέων, όταν αντιμετωπίζουν σοβαρά σοκ και άγχος (Shaw and Maythorne, 2012). Ορισμένοι ερευνητές επίσης δηλώνουν ότι η ανθεκτικότητα είναι κάτι περισσότερο από την ικανότητα «ανάκαμψης» (Nilakant et al., 2016; Somers, 2009). Σύμφωνα με τον Sommers (2019), η ιδέα είναι ότι μεγιστοποιώντας την ικανότητα ενός οργανισμού να προσαρμόζεται σε σύνθετες καταστάσεις, ο οργανισμός οικοδομεί την ανθεκτικότητά του (Somers, 2009)

Σύμφωνα με τους Lee et al. (2013), η οργανωσιακή ανθεκτικότητα (Organizational Resilience) διαδραματίζει ζωτικό ρόλο στην ανθεκτικότητα και άλλων συστημάτων,

όπως η ανθεκτικότητα μιας κοινότητας (Community) και η ανθεκτικότητα ενός προορισμού (Lee et al., 2013). Και τα δύο αυτά συστήματα, ειδικά όταν αντιμετωπίζουν καταστροφές και κρίσεις, καλούνται να αντιμετωπίσουν κοινωνικές και οικονομικές προκλήσεις, βασιζόμενα σε μεγάλο βαθμό σε ένα σύνολο διαφορετικών οργανισμών και φορέων υπηρεσιών.

Όπως επισημαίνουν οι Lengnick – Hall & Beck (2005), η οργανωσιακή ανθεκτικότητα (Organizational Resilience) δεν είναι απλή υπόθεση, αλλά αποτελεί ένα «σύνθετο μείγμα συμπεριφορών, προοπτικών και αλληλεπιδράσεων που μπορούν να αναπτυχθούν, να μετρηθούν και να τύχουν διαχείρισης» (Lengnick-Hall και Beck, 2005). Αρκετοί ερευνητές έχουν συμφωνήσει ότι η οργανωσιακή ανθεκτικότητα οφείλει να αποτελείται από δύο στοιχεία (Somers, 2009). Αρχικά, οι οργανισμοί οφείλουν να έχουν μια εγγενή ανθεκτικότητα, η οποία θα τους επιτρέπει τη βέλτιστη λειτουργία και πέρα από γεγονότα κρίσεων και καταστροφών (Cutter et al., 2008; Lee et al., 2013; Somers, 2009). Δεύτερον, σύμφωνα με τους ίδιους ερευνητές, οι οργανισμοί θα καλούνται να επιδεικνύουν βαθμό ανθεκτικότητας σε επίπεδο προσαρμοστικότητας, η οποία και απαιτεί περαιτέρω ευελιξία στην αντιμετώπιση κρίσεων και καταστροφών που επιτρέπουν ταχεία ανάκαμψη (Cutter et al., 2008· Hall, 2008· Lee et al., 2013· Somers, 2009).

Οι ηγέτες αναγνωρίζουν πλέον ανοιχτά την ανάγκη βελτίωσης της οργανωσιακής ανθεκτικότητας, ωστόσο συχνά, σύμφωνα με τους Lee et al. (2013), δεν δίνεται η αντίστοιχη προτεραιότητα (Lee et al., 2013). Η έλλειψη χρόνου, πόρων και επείγουσας ανάγκης προτρέπουν για την αντιμετώπιση άλλων, πιο πειστικών θεμάτων (Lee et al., 2013). Επιπλέον, καθίσταται συχνά δύσκολο να γίνει λήψη οικονομικής στήριξης για μια επένδυση που δεν έχει άμεσες, μετρήσιμες αποδόσεις, και μετρήσιμα οφέλη (Lee et al., 2013). Η ταχεία εξέλιξη του επιχειρηματικού και πολιτικού περιβάλλοντος και η κατ' εξακολούθηση επανάληψη χρηματοπιστωτικών κρίσεων προσθέτουν ένα επίπεδο δυσκολίας στην κατανόηση, αλλά και την ιεράρχηση της οργανωσιακής ανθεκτικότητας (Lee et al., 2013). Το γεγονός αυτό συχνά οδηγεί σε έλλειψη πρωτοκόλλου και ετοιμότητας σε περιπτώσεις καταστροφών και κρίσεων (Lee et al., 2013).

Η ενίσχυση της οργανωσιακής ανθεκτικότητας (Organisational Resilience) δεν θα ωφελήσει μόνο τους οργανισμούς, αλλά και πολλά άλλα διασυνδεδεμένα συστήματα (Lee et al., 2013; Sommers, 2009). Η αποτίμηση της εκάστοτε κατάστασης των

επιπέδων ανθεκτικότητας στους οργανισμούς και τις επιχειρήσεις, αλλά και η πραγματοποίηση αλλαγών στην ηγεσία και τη διαχείριση για τη βελτίωση του βαθμού ανθεκτικότητάς τους, δύναται να ωφελήσει σε μεγάλο βαθμό τον εκάστοτε οργανισμό / επιχείρηση, αλλά και όλους όσους συνδέονται άμεσα και έμμεσα.

Μια επιπλέον έρευνα ένα ανοικτού και καινοτόμου μοντέλου ανθεκτικότητας προορισμού, που μπορεί να αναφερθεί στο πλαίσιο της παρούσας εργασίας, ύστερα από βιβλιογραφική επισκόπηση, εμπλουτίζοντας περαιτέρω το εννοιολογικό πλαίσιο σχετικά με την ανθεκτικότητα του τουριστικού προορισμού, είναι αυτή των Blesilda P. Badoc-Gonzales, Ma. Belinda S. Mandigma & Jackson J. Tan, που δημοσιεύθηκε στο Journal of Global Entrepreneurship Research το 2022 (Blesilda P. et al. 2022), το οποίο προτείνει ένα πλαίσιο σε μια ολιστική προσέγγιση, συνθέτοντας τη βιβλιογραφία για την ανθεκτικότητα, με έμφαση στον τουρισμό και τις πολύ μικρές και μεσαίες επιχειρήσεις.

Η παραπάνω μελέτη αναφέρεται ύστερα από εκτενή ανασκόπηση της βιβλιογραφίας των παραπάνω ερευνητών, σχετικά με την έννοια της ανθεκτικότητας, τον τομέα του τουρισμού και τις μικρές επιχειρήσεις του τουρισμού, με τη χρήση θεματικής ανάλυσης (Blesilda P. et al. 2022), παρέχοντας έτσι στοιχεία σχετικά με τους φορείς χάραξης πολιτικής και τα ενδιαφερόμενα μέρη στον κλάδο, εστιάζοντας ιδιαίτερα στην ανθεκτικότητα των πολύ μικρών και μεσαίων επιχειρήσεων του τουρισμού, όπου έχει διεξαχθεί συστηματική ανασκόπηση της βιβλιογραφίας.

Χρησιμοποιώντας την εκτεταμένη βιβλιογραφία για τα επίπεδα ανθεκτικότητας στον τουρισμό (Resilient Tourism), η εν λόγω έρευνα των Blesilda P. et al. (2022), εφαρμόζει θεματική ανάλυση για την άντληση εννοιολογικών διαστάσεων σε θέματα που αφορούν την ανθεκτικότητα των μικρομεσαίων επιχειρήσεων στον τουρισμό, παρέχοντας έτσι στοιχεία για τους φορείς χάραξης πολιτικής του τουρισμού με έμφαση στην έννοια της ανθεκτικότητας (Resilience), αλλά και το βαθμό ανθεκτικότητας των πολύ μικρών τουριστικών επιχειρήσεων, που ενσωματώνονται σε ένα γενικότερο πλαίσιο στον τομέα των ταξιδιών και του τουρισμού.

Δεδομένου ότι ο τομέας των ταξιδιών και του τουρισμού είναι ένα σύνολο παρόχων, φορέων και οργανώσεων, είναι ιδιαίτερα ευάλωτος στις αλλαγές του πληθυσμού, του καιρού και της οικονομίας που θα μπορούσαν είτε να τον βοηθήσουν να ευδοκιμήσει (σε καλές εποχές), ή να τον πλήξουν σε περιόδους καταστροφής (Blesilda P. et al. 2022). Λαμβάνοντας επίσης υπόψη ότι ο τουριστικός τομέας

εξαρτάται από τους ανθρώπους που ταξιδεύουν, είναι ευάλωτος σε ένα σύνολο κινδύνων, συμπεριλαμβανομένων των φυσικών καταστροφών, υγειονομικών κρίσεων και πολιτικών και οικονομικών αναταραχών (Dayour et al., 2020a, 2020b), όπως αναφέρεται στους Blesilda P. et al. (2022) (Cheer & Lew, 2018a, 2018b), όπως αναφέρεται στους Blesilda P. et al. (2022).

Συνεπώς, εξαιτίας της εξάρτησής τους από τις αφίξεις εγχώριων και ξένων επισκεπτών, καθώς και από τους οργανισμούς μάρκετινγκ προορισμού, οι αυτοαπασχολούμενοι και οι ιδιοκτήτες μικρών επιχειρήσεων στον τουριστικό τομέα και τις συνεργαζόμενες επιχειρήσεις υφίστανται μεγαλύτερες απώλειες, όταν εμφανίζεται κρίση, γεγονός που οδηγεί περαιτέρω στο ερώτημα, πώς θα μπορούσε να γίνει αντιληπτή η επιχειρηματική ανθεκτικότητα κατά τη διάρκεια ή και μετά από μια κρίση σε μια εποχή αβεβαιότητας, ενώ στην καλύτερη περίπτωση, σύμφωνα με την Middleton (1997), οι μικρές επιχειρήσεις αντικατοπτρίζουν τα περισσότερα από τα χαρακτηριστικά, τα οποία και είναι μοναδικά, διαφοροποιώντας έτσι τον εκάστοτε τουριστικό προορισμό, έναντι άλλων προορισμών. Ο τομέας των μικρομεσαίων επιχειρήσεων διαθέτει ζωντάνια και πρωτοτυπία και μπορεί να διαδραματίσει ζωτικό ηγετικό ρόλο στην παροχή άρτιων υπηρεσιών στον τουριστικό κλάδο, με ιδιαίτερα χαρακτηριστικά και αποτύπωμα, τα οποία οι μεγάλες επιχειρήσεις δεν μπορούν να αναπαράγουν (Middleton, 1997)

Σύμφωνα με τους Briggs et al. (2015), η ανθεκτικότητα των επιχειρήσεων ορίζεται ως η ικανότητα μιας επιχείρησης να συνεχίζει τη λειτουργία της και να προσαρμόζεται στην διαταραχή διατηρώντας παράλληλα την εικόνα ή την ταυτότητά της. Οι ανθεκτικές επιχειρήσεις έχουν τη δυνατότητα να ανακάμπτουν όχι μόνο μέσα από διαταραχές, αλλά και είναι επίσης σε θέση να επιδεικνύουν προσαρμοστική ικανότητα, γεγονός που οδηγεί σε καινοτομία και μόνιμες αλλαγές στη συνολική επιχειρηματική τους αντίληψη (Fiksel, 2006· Hall, 2018).

Η διαφάνεια και η ευελιξία επίσης, αποτελούν βασικά στοιχεία για την ανθεκτικότητα των επιχειρήσεων και θα επιτρέπουν σε μια επιχείρηση να διαχειριστεί δραστικές και απρογραμμάτιστες αλλαγές (Cutter et al., 2008; Fiksel, 2006). Αυτές οι αλλαγές ενδέχεται να έρθουν με τη μορφή νέων επιχειρηματικών εταιρών και δικτύων, διαφορετικών μεθόδων λειτουργίας, νέων αγορών, διαφορετικών προϊόντων και νέων μορφών ηγεσίας εντός της επιχείρησης (Dahles και Susilowati, 2015). Οι επιχειρήσεις διαδραματίζουν κρίσιμο ρόλο στο βαθμό ανθεκτικότητας των

προορισμών, χωρίς όμως να παραβλέπεται και η σημασία των ανθεκτικών οργανισμών, επιχειρήσεων και λοιπών φορέων τουρισμού, ενταγμένους σε ένα γενικότερο τουριστικό σύστημα, όπως υποδεικνύει και το παρακάτω σχήμα (Εικόνα 1):



Εικόνα 1: Πτυχές της ανθεκτικότητας, Πηγή: ESPON 2014, σ.15, Επεξεργασία από: Γερολεμου Δ. (2018)

2.5.3 Ανθεκτικότητα Προορισμών (Resilient Destinations) & ανταγωνιστικά επιχειρηματικά μοντέλα

Μια περαιτέρω έρευνα που καταλήγει στο συμπέρασμα, ότι η έννοια της ανθεκτικότητας προορισμού (Resilient Destination) εξασφαλίζει αύξηση της ελκυστικότητας και της ανταγωνιστικότητας του χαρτοφυλακίου προϊόντων του, καθώς και καινοτόμα επιχειρηματικά μοντέλα για τις τουριστικές επιχειρήσεις, είναι αυτή των Anasatasia Traskevich και Martin Fontanari (2021), η οποία διεξήχθη από το Κρατικό Οικονομικό Πανεπιστήμιο Λευκορωσίας στο Μινσκ της Λευκορωσίας σε συνεργασία με τη Διεθνή Σχολή Διαχείρισης (ISM) στην Κολωνία της Γερμανίας. Υπάρχει ευρεία περιγραφή του πλαισίου αγοράς, προσανατολισμένο στην έννοια της ανθεκτικότητας (Resilienc) εντός των τομέων που επηρεάζουν τη στρατηγική θέση και την πολιτική προϊόντων των προορισμών, με την εισαγωγή ενός εννοιολογικού ολοκληρωμένου πλαισίου ανθεκτικότητας των προορισμών (Destination Resilience), το οποίο εκπονήθηκε στα πλαίσια των συνθηκών που επικρατούσαν μετά την πανδημία COVID-19.

Οι προτεινόμενες κατευθύνσεις ανθεκτικού προσανατολισμού των τουριστικών επιχειρήσεων και προορισμών στηρίζονται σε εμπειρικά στοιχεία, τα οποία αντλήθηκαν ύστερα από έρευνα στον τομέα των ταξιδιωτικών πρακτόρων στη Γερμανία (Traskevich & Fontanari, 2021),

Η παραπάνω έρευνα των Traskevich & Fontanari (2021) θέτει σημεία και προτάσεις για μελλοντική ανάπτυξη ανθεκτικών τουριστικών προϊόντων με βάση τους πόρους και τα ποιοτικά χαρακτηριστικά ενός προορισμού. Η συνιστώσα των επιπέδων προσωπικής ανθεκτικότητας, ψυχικής ευεξίας και ευημερίας υποστηρίζεται σε μια προσπάθεια επέκτασης της αξιακής αλυσίδας ενός προορισμού και καθώς τα τελευταία χρόνια οι διάφορες κοινότητες (communities) και οργανισμοί έχουν πληγεί από διάφορες κρίσεις, η εφαρμογή της θεωρίας της ανθεκτικότητας (Resilience Theory) σε διάφορους τομείς της έρευνας έχει αρχίσει να κερδίζει έδαφος τα τελευταία χρόνια.

Το πρόσφατο παράδειγμα της πανδημίας COVID-19 έχει χαρακτηριστεί παγκοσμίως ως ταραχώδης κατάσταση κρίσης, θέτοντας κατ' επέκταση το εφελτήριο για καινοτόμο μετασχηματισμό σε δομές και οργανισμούς, εικάζοντας ότι, όσο δύσκολο και αν φαίνεται σε πολλές εταιρείες σε όλους τους τομείς να ξεπεράσουν την πανδημία, είναι ασφαλές να υποτεθεί ότι ενδεχομένως θα ακολουθήσει μια εποχή μετά την πανδημία COVID-19 για τον κλάδο του τουρισμού, η οποία θα αλλάξει τον ίδιο τον κλάδο σε καθοριστικό βαθμό.

Εν μέσω πανδημίας, οι Traskevich και Fontanari (2021) ξεκίνησαν να εξετάζουν την κατάσταση της οικονομίας μετά το αρχικό ξέσπασμα της νόσου COVID-19 και τα σχετικά νέα επιχειρηματικά μοντέλα (Zukunftsinstitut, 2020· Deutsche Bank Research, 2020b· Zukunftsrat der Bayerischen Wirtschaft, 2020, όπως αναφέρεται στους Traskevich και Fontanari (2021). Ιδιαίτερη δραστηριότητα πρόσφατη παρατηρήθηκε στην πρόσφατη τουριστική έρευνα, από την αρχή της υγειονομικής κρίσης (Goessling et al., 2020· Hall et al., 2020· Higgins-Desbiolles, 2020· Lapointe, 2020· Νεπάλ, 2020· Niewiadomski, 2020· Sigala, 2020· Wen, Wang, et al., 2020), όπως αναφέρεται στους Traskevich και Fontanari (2021).

Η αποτίμηση της γνώμης των εμπειρογνομόνων στον τομέα του τουρισμού επιτρέπει να εξαχθεί η ακόλουθη υπόθεση σχετικά με τις μελλοντικές επιπτώσεις της δύσκολης αυτής περιόδου που επέφερε η πανδημία του 2020, για τις τουριστικές επιχειρήσεις: το μέλλον του κλάδου μετά τη νόσο COVID-19 θα εξακολουθεί να προσδιορίζεται από επιχειρήσεις και οργανισμούς που θα καταφέρουν να διατηρήσουν το επιχειρηματικό τους μοντέλο, βασιζόμενες σε οικονομική ανάκαμψη (Traskevich και Fontanari 2021).

Επιπλέον, υπάρχουν επιχειρήσεις που αναδύθηκαν ισχυρότερες από την κρίση και χρησιμοποίησαν ανεξερεύνητες δυνατότητες, νέες ευκαιρίες στην αγορά, καθώς και «καθαρό» περιβάλλον αγοράς προκειμένου να επανατοποθετηθούν σε ό,τι αφορά το επιχειρηματικό τους μοντέλο και τη δημιουργία αξίας, δημιουργώντας έτσι ένα νέο και μοναδικό ανταγωνιστικό πλεονέκτημα για την επιτυχή ανάπτυξή τους εντός του διαμορφωθέντος πλαισίου στη μετά – covid εποχή. Υπό αυτήν την προοπτική, η προαναφερθείσα έρευνα των Traskevich και Fontanari (2021) τονίζει ότι, στο πλαίσιο της τρέχουσας θεωρητικής και επιχειρηματικής προοπτικής, οι επιπτώσεις της πανδημίας COVID-19 αξιάνουν ενδελεχή έρευνα λαμβανομένης υπόψιν της συστημικής κρίσης, εντός του εννοιολογικού πλαισίου που αφορά τη θεωρία της ανθεκτικότητας (Goessling et al., 2020 ; Traskevich & Fontanari, 2019).

Στην παραπάνω έρευνα των Traskevich & Fontanari (2019), μεταξύ άλλων ερευνητικών στόχων, τίθεται επίσης και το ερώτημα τί ακριβώς καλούνται να υιοθετήσουν τα παραπάνω μοντέλα διαχείρισης σε ό,τι αφορά την τουριστική βιομηχανία, όχι μόνο για να αντισταθμίσουν τις συνέπειες της παγκόσμιας κρίσης COVID-19, αλλά και περαιτέρω για να δημιουργήσουν ανταγωνιστικά πλεονεκτήματα. Οι πρόσφατες αυτές διαπιστώσεις υποδεικνύουν ένα θεσμικό μοντέλο και μια πρακτική ανάπτυξης προϊόντων, προσανατολιζόμενα στη θεωρία της ανθεκτικότητας (Resilience Theory) και του συνόλου των προδιαγραφών της, οι οποίες σχετίζονται με τους τουριστικούς προορισμούς.

Περαιτέρω ερώτημα που διερευνούν οι Traskevich & Fontanari (2019), αποτελεί το σε ποίο βαθμό η αναφερθείσα κατεύθυνση και προσανατολισμός προς την έννοια της ανθεκτικότητας (Resilience) δύναται να αυξήσει την καινοτόμο ικανότητα των τουριστικών σε ό,τι αφορά τα διαχείριση του προορισμού (Destination Management) και επιπλέον, ποιά συγκεκριμένα πεδία σχεδιασμού, εργαλεία και προσεγγίσεις μπορούν στη συνέχεια να εστιάσουν στην καινοτόμο ανάπτυξη προϊόντων, προκειμένου να εισαχθούν σε προορισμούς εντός του νέου πλαισίου συνθηκών που διαμορφώθηκε από την περίοδο της πανδημίας COVID-19.

Η έρευνα επομένως , έχει ως στόχο να περιγράψει και να δώσει προτεραιότητα προς μια κατεύθυνση προσανατολισμού στον όρο «ανθεκτικότητα», ο οποίος να απευθύνεται στους τουριστικούς προορισμούς, ώστε να αντιμετωπιστούν οι νέες συνθήκες-πλαίσιο που διαμορφώθηκαν μετά τη νόσο COVID-19 και η οποία θα μπορούσε να δώσει περαιτέρω εικόνα για διάφορες άλλες συνεχιζόμενες κρίσεις στη

σύγχρονη εποχή, όπως αυτή της ενεργειακή κρίσης. Ακόλουθοι στόχοι έχουν επίσης ενσωματωθεί στην προαναφερθείσα μελέτη: να διερευνηθούν οι νέες συνθήκες-πλαίσιο για την τουριστική ανάπτυξη εντός της προοπτικής μετά τη νόσο COVID-19, αναδεικνύοντας παράλληλα νέα προτροπή για μια ολοκληρωμένη έννοια της ανθεκτικότητας στην εφαρμογή της στους τουριστικούς προορισμούς, να εισαχθεί ένα εννοιολογικό ενοποιητικό μοντέλο ανθεκτικότητας των προορισμών (Destination Resilience), αλλά και να τεκμηριωθούν οι προτεινόμενες κατευθύνσεις του προσανατολισμού ανθεκτικότητας των τουριστικών προορισμών με εμπειρικά στοιχεία.

Στο σημείο αυτό θα μπορούσε να αναφερθεί επίσης, ότι ένα μεγάλο μέρος της τουριστικής έρευνας στο πεδίο της ανθεκτικότητας σχετίζεται με την αντιμετώπιση κρίσεων και καταστροφών. Οι περισσότεροι ερευνητές ορίζουν μια κρίση και μια καταστροφή ως δύο μεμονωμένα φαινόμενα, αλλά είναι πολύ στενά συνδεδεμένα και μοιράζονται πολλά στοιχεία (Adger et al., 2002). Σύμφωνα με τον Faulkner (2001), η μεγάλη διαφορά μεταξύ των δύο είναι ότι μια καταστροφή είναι εκτός του ελέγχου του καθενός, ενώ μια κρίση είναι αυτοπροκληθείσα, και ως εκ τούτου ελέγξιμη. Από αυτόν τον ορισμό, ένας σεισμός θα ήταν καταστροφή και ένας εμφύλιος πόλεμος θα ήταν κρίση. Παρά τις διαφορές τους, τόσο η κρίση όσο και η καταστροφή είναι σε θέση να επηρεάσουν σημαντικά ένα τουριστικό σύστημα (Adger et al., 2002). Η σοβαρότητα των επιπτώσεων εξαρτάται από την ανθεκτικότητα και την ευπάθεια του συστήματος, η οποία, όπως αναφέρουν και οι Adger et al. (2002) ; Calgato and Cochrane (2009) καθορίζεται από πολλά διαφορετικά στοιχεία (Adger et al. 2002 ; Calgato and Cochrane 2009).

Σύμφωνα με τους (Adger et al., 2002), ένα τουριστικό σύστημα διαθέτει υψηλό επίπεδο ανθεκτικότητας, αν είναι προετοιμασμένο για καταστροφή ή κρίση σε βαθμό που να διασφαλίζει ότι κατά τη διάρκεια και μετά από ένα γεγονός, δεν χάνει τη θεμελιώδη δομή και λειτουργία του. Αυτό μπορεί να γίνει με τη χρήση τεχνικών που βελτιώνουν την ικανότητα του συστήματος να ανταποκρίνεται, να αντιμετωπίζει και να προσαρμόζεται τόσο σε αργές όσο και σε ταχείες αλλαγές (Adger et al., 2002).

Οι Calgato και Cochrane (2009) αναφέρουν, ότι, παρόλο που ένα σύστημα είναι σε θέση να αυξήσει την ανθεκτικότητά του μέσω σχεδιασμού/προετοιμασίας, η ανθεκτικότητα του εν λόγω συστήματος θα εξαρτηθεί επίσης και από διάφορα άλλα εσωτερικά και εξωτερικά στοιχεία (Calgato και Cochrane, 2009). Ο βαθμός

ανθεκτικότητας μπορεί να επηρεαστεί από το επίπεδο έκθεσης του συστήματος σε ένα αγχωτικό γεγονός, την απόκριση του συστήματος στο συμβάν και τις προσαρμογές του συστήματος μετά το συμβάν (Calgaro and Cochrane, 2009). Εξωτερικά, το είδος της καταστροφής ή της κρίσης, το μέγεθός της, η διάρκεια και η συχνότητά της θα επηρεάσουν το βαθμό ανθεκτικότητας (Calgaro and Cochrane, 2009).

2.6 Συμπεράσματα βιβλιογραφικής επισκόπησης

Σύμφωνα με τον Hall (2018), η Θεωρία της Ανθεκτικότητας (Resilience Theory) έχει αναπτυχθεί ιδιαίτερα από τότε που χρησιμοποιήθηκε για πρώτη φορά στις επιστήμες της μηχανικής και των υλικών (Hall, 2018). Η θεωρία έχει μετατοπιστεί από την αρχική γραμμική διαδικασία της σε μια πιο κυκλική διαδικασία (Hall, 2018). Αυτή η κυκλική απόδοση της έννοιας της ανθεκτικότητας αναφέρεται συνήθως ως οικολογική έννοια της ανθεκτικότητας και χρησιμοποιείται για την ανάλυση σύνθετων και δυναμικών συστημάτων (Hall, 2018). Σε ό,τι αφορά τη βιωσιμότητα στον τουρισμό, η θεωρία της ανθεκτικότητας μπορεί να παρέχει μια εικόνα για το πώς οι διάφοροι ενδιαφερόμενοι σε έναν προορισμό, όπως τα μέλη της κοινότητας, οι ιδιοκτήτες επιχειρήσεων και οι οργανισμοί, μπορούν να απορροφήσουν και να προσαρμοστούν στην αλλαγή όταν αντιμετωπίζουν μια καταστροφή ή μια κρίση (Brouder 2017; Luthe και Wyss, 2016). Η θεωρία εστιάζει στον εντοπισμό προστατευτικών παραγόντων και στην ενίσχυση της ικανότητας ενός συστήματος να αντιμετωπίζει τις αντιξοότητες (Maclean et al., 2013).

Όπως επισημαίνουν και οι Seddon et al. (2011), η Θεωρία της Ανθεκτικότητας (Resilience Theory) δύναται επίσης να παράσχει βαθιά κατανόηση των εξωτερικών και εσωτερικών περιπλοκοτήτων που σχετίζονται με τη διαχείριση των συστημάτων (Seddon et al., 2011). Διοχετεύει ένα πλαίσιο που μπορεί περαιτέρω να βοηθήσει τους υπεύθυνους χάραξης πολιτικής, τα κυβερνητικά όργανα και τους διαχειριστές πόρων να προσδιορίσουν μια αναδυόμενη συνθήκη, παρέχοντάς τους τα εργαλεία για την αντιμετώπιση των εσωτερικών και εξωτερικών παραγόντων πίεσης (Seddon et al., 2011). Αυτό θα επιτρέψει στα συστήματα του τουρισμού να αυξήσουν την προσαρμοστική τους ικανότητα και να μειώσουν την ευπάθεια. Αν ένα σύστημα είναι ικανό να προσαρμόζεται, να μαθαίνει και να ανταποκρίνεται στην αλλαγή, διατηρώντας παράλληλα τη θεμελιώδη δομή του και χωρίς να διαβρώνει μελλοντικές

ευκαιρίες, θεωρείται ότι είναι ανθεκτικό. Ως εκ τούτου, η πιθανότητα επιβίωσης και ευδοκίμησης κατά τη διάρκεια μιας καταστροφής είναι αυξημένη (Ruiz-Ballesteros, 2011; Schianetz και Kavanagh, 2008).

Συνολικά, σύμφωνα με τους Calgaro και Cochrane (2009), η ανθεκτικότητα ενός τουριστικού συστήματος εν μέσω μιας καταστροφή ή κρίσης εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από την ανθεκτικότητα πολλών διασυνδεδεμένων συστημάτων (Calgaro και Cochrane, 2009). Όπως επισημαίνουν και οι Adger et al. (2002), αυτό ενδέχεται να επιφέρει μια ιδιαίτερα δύσκολη συνθήκη στο να προβλεφθεί το πώς ένα σύστημα δύναται να ανταποκριθεί κατά τη διάρκεια ενός γεγονότος (Adger et al., 2002). Όπως αναφέρουν και οι Olsson et al. (2015), η αβεβαιότητα που ενέχεται στην πρόβλεψη της απόκρισης των σύνθετων και δυναμικών συστημάτων κατά τη διάρκεια μιας κρίσης, οδηγεί ορισμένους ερευνητές στο να αμφιβάλλουν για την ικανότητα της Θεωρίας της Ανθεκτικότητας (Resilience Theory) να απεικονίσει με ακρίβεια, το πώς τα συστήματα μπορούν να αντιδράσουν κατά τη διάρκεια μιας κρίσης (Olsson et al., 2015). Παρόλο που η Θεωρία της Ανθεκτικότητας μπορεί να είναι χρήσιμη για τους διάφορους προορισμούς, αλλά και διάφορα άλλα συστήματα στο να βελτιώσουν την ικανότητά τους να αντιμετωπίσουν την αλλαγή, ορισμένοι ερευνητές υποστηρίζουν ότι η θεωρία δεν είναι μεταβιβάσιμη σε πεδία εντός των κοινωνικών επιστημών (Olssen et al., 2015).

Στο σημείο αυτό οι Olssen et al., (2015) ισχυρίζονται ότι ο ορισμός της θεωρίας είναι τόσο μεταβλητός που έχει καταστήσει το αναφερόμενο θεωρητικό πλαίσιο λιγότερο αποτελεσματικό. Οι παραπάνω ερευνητές ισχυρίζονται ότι προκειμένου να χρησιμοποιηθεί η θεωρία των κοινωνικών και οικονομικών συστημάτων (Social – Ecological Systems), τα συστήματα αυτά οφείλουν να απλοποιηθούν και να δεσμευτούν τεχνητά σε όρια που δεν υφίστανται στην πραγματικότητα (Olssen et al., 2015). Οι αποκλίσεις αυτές δύνανται να αποκλείσουν θεμελιώδη στοιχεία της διαδικασίας αντιμετώπισης κρίσεων από πλευράς ενός συστήματος και ενδέχεται να έχουν σοβαρά αποτελέσματα σε ό,τι αφορά τη χάραξη πολιτικής και διαχείρισης. Παρά τις επικρίσεις αυτές, η Θεωρία της Ανθεκτικότητας (Resilience Theory) εξακολουθεί να έχει τη δυνατότητα να ρίξει φως στα στοιχεία ενός συστήματος, το οποίο καλείται να ενισχυθεί, προκειμένου να ανταπεξέλθει και να ευδοκιμήσει κατά τη διάρκεια μιας καταστροφής ή κρίσης.

Με βάση τα παραπάνω και έχοντας αποσαφηνίσει το εννοιολογικό πλαίσιο του όρου της ανθεκτικότητας (Resilience) ύστερα από βιβλιογραφική επισκόπηση και αναφορά αντίστοιχων ερευνών από τη διεθνή βιβλιογραφία στον τομέα του τουρισμού, στα κεφάλαια 1 και 2 της παρούσας διπλωματικής εργασίας ακολουθεί μια προσπάθεια περιπτωσιολογικής μελέτης της πόλης της Καλαμάτας, του Νομού Μεσσηνίας ως τουριστικού προορισμού. Στις ενότητες που ακολουθούν διερευνάται ο βαθμός ανθεκτικότητάς της πόλης ως προορισμό (κεφάλαιο 3) και στο κεφάλαιο 4 της παρούσας εργασίας διαρθρώνεται η εμπειρική έρευνα που αφορά τη συλλογή πρωτογενών στοιχείων μέσα από συνεντεύξεις φορέων, επιχειρήσεων και ενδιαφερομένων μερών (stakeholders) του τουριστικού κλάδου.

Ως σχολή σκέψης προς την κατεύθυνση αυτή, με παράλληλη περαιτέρω προσωπική έρευνα και βιβλιογραφική ανασκόπηση κατά τη συλλογή πρωτογενών και δευτερογενών στοιχείων για την παρούσα εργασία, κρίνεται σκόπιμο να αναφερθούν δύο σχετικές έρευνες, οι οποίες αναφέρονται στην έννοια της ανθεκτικότητας (Resilience), αλλά και στην περαιτέρω εφαρμογή της Θεωρίας της Ανθεκτικότητας (Resilience Theory):

1. Η έρευνα της Fie Broker-Bulling (2020) από το Πανεπιστήμιο της Upsala της Σουηδίας, με τίτλο “Analyzing the Resilience of tourism stakeholders during the COVID-19 pandemic: A case study of Bend, Oregon” (Αναλύοντας τα επίπεδα Ανθεκτικότητας των ενδιαφερομένων μερών του τουρισμού κατά τη διάρκεια της πανδημίας COVID-19. Μελέτη περίπτωσης: η πόλη Bend του Oregon των Η.Π.Α), η οποία μέσα από την περιπτωσιολογική μελέτη της πόλης Bend στην Πολιτεία Oregon των Η.Π.Α., διερευνά το βαθμό στον οποίο επηρεάστηκαν τα διάφορα ενδιαφερόμενα μέρη (Stakeholders) της τοπικής τουριστικής βιομηχανίας, αλλά και τα επίπεδα ανθεκτικότητάς τους κατά τη διάρκεια της πανδημίας Covid-19, κατά τη διάρκεια της οποίας διεξήχθη και η εν λόγω έρευνα. Η συλλογή πρωτογενών στοιχείων στην έρευνα αυτή πραγματοποιήθηκε υπό μορφή συνεντεύξεων σε διάφορους φορείς και ενδιαφερόμενους του τουρισμού της περιοχής του Bend, καταλήγοντας συμπερασματικά σε μια γενικότερη θεώρηση ότι η πανδημία COVID-19 στην αποτίμησή της, παρείχε στην ευρύτερη επιστημονική και ακαδημαϊκή κοινότητα ένα ευρύ πεδίο γνώσεων και θεμάτων προς διερεύνηση (Broker – Hill, 2020). Η τουριστική βιομηχανία επλήγη σοβαρά από την πρόσφατη υγειονομική κρίση και οι ερευνητές στον τουριστικό τομέα καλούνται να αξιοποιήσουν την συγκυρία αυτή ως ευκαιρία απόκτησης περαιτέρω γνώσης για το πώς θα

μπορούσε η τουριστική βιομηχανία να ενισχύσει τα επίπεδα ανθεκτικότητάς της (Resilience) για την αντιμετώπιση διαφόρων κρίσεων και καταστροφών αυτής της κλίμακας, αλλά και το πώς οι επιδράσεις μια παγκόσμιας κρίσης επηρεάζουν πρακτικές της βιώσιμης ανάπτυξης εντός των τουριστικών προορισμών (Broker – Hill, 2020).

2. Η δεύτερη έρευνα, η οποία, ανάμεσα στις άλλες πηγές της πρωτογενούς και δευτερογενούς έρευνας της παρούσας ΔΕ, έδωσε κατεύθυνση για περαιτέρω διερεύνηση του όρου «Ανθεκτικότητα» (Resilience) και των ιστορικών, αλλά και θεωρητικών προσεγγίσεών του, είναι η Ερευνητική Εργασία του Γερολέμου Δημόκριτου, από το Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας και Ανάπτυξης, της Πολυτεχνικής Σχολής του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, με τίτλο: «Χωρική Ανθεκτικότητα».

Η Ερευνητική αυτή εργασία, ο οποία εκπονήθηκε το Σεπτέμβριο του 2018, τέσσερα χρόνια πριν από την παγκόσμια υγειονομική κρίση του 2020, διερευνά διάφορες ιστορικές και θεωρητικές προσεγγίσεις του όρου «ανθεκτικότητα» (Resilience), εστιάζοντας κυρίως στην χωρική του διάσταση (Γερολέμου, 2018). Η αξιολόγηση της ανθεκτικότητας του χώρου γίνεται μετά το πέρας μίας διαταραχής και σχετίζεται με το πώς πραγματοποιήθηκε η διαχείριση της διαταραχής στο χώρο και όπως επεξηγεί ο ίδιος ο ερευνητής, το κατά πόσον προετοιμασμένος σε επίπεδο ανθεκτικότητας ήταν ο συγκεκριμένος χώρος, καθώς και το πόσο γρήγορα κατάφερε να ανακάμψει μετά το πέρας της διαταραχής. Το ερευνητικό ερώτημα της παραπάνω εργασίας του Γερολέμου Δ. (2018) , όπως και ο ίδιος ο ερευνητής αναφέρει, είναι το εάν δύναται ένας τόπος να γνωρίζει εκ των προτέρων, δηλαδή πριν την «εισβολή» μίας διαταραχής, τον βαθμό ανθεκτικότητάς του (Γερολέμου 2018). Οι παραπάνω δύο έρευνες επομένως έδωσαν, παράλληλα με άλλες πηγές πρωτογενούς και δευτερογενούς έρευνας, πολύτιμη κατεύθυνση για την εκπόνηση της παρούσας Διπλωματικής Εργασίας.

3 Η πόλη της Καλαμάτας



Εικόνα 2: Πλατεία Καλαμών, Καλαμάτα 19ος αιώνας, Γ.Α.Κ. Μεσσηνίας

“Ο προορισμός κάποιου ποτέ δεν είναι ένας τόπος, αλλά ένας νέος τρόπος
θεώρησης των πραγμάτων.”
~ Henry Valentine Miller (1891 - 1980)

Στην παρούσα ενότητα παρουσιάζεται η πόλη της Καλαμάτας μέσα από την ιστορική της πορεία και τους σταθμούς εκείνους του χρόνου που έκαναν γνωστή την πόλη, από το ιστορικό της αποτύπωμα, όσο και από τα βήματά της από την Αρχαιότητα, έως τη σύγχρονη εποχή. Πολύτιμο υλικό στο ταξίδι αυτό του χρόνου κατά τη συλλογή δευτερογενών στοιχείων της παρούσας έρευνας, απετέλεσε το βιβλίο των Μηλίτση-Νίκα, Α. και Θεοφιλοπούλου – Στεφανούρη Χριστίνας με τίτλο « Καλαμάτα: Οδοιπορικό σε πλατείες και δρόμους της πόλης μέσα από τα Τεκμήρια Δημοσίων και Ιδιωτικών Αρχείων 1830 – 1940» , ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ Γ.Α.Κ. - ΑΡΧΕΙΑ ΝΟΜΟΥ ΜΕΣΣΗΝΙΑΣ, 2010 ο αναγνώστης και ερευνητής ταξιδεύει πίσω στο χρόνο και ανακαλύπτει εικόνες της πόλης από τα τέλη του 19^{ου} αιώνα, μέχρι και τα μέσα του 20^{ου} αιώνα, μέσα από μοναδικό αρχειακό υλικό και πολύτιμες συλλογές. Στο ταξίδι αυτό του

χρόνου αναδύεται η πόλη της Καλαμάτας, στο μυχό του Μεσσηνιακού κόλπου, ανάμεσα στον επιβλητικό Ταΰγετο και τον ευλογημένο μεσσηνιακό κόλπο και προσμετρά βίο μακραίωνα (Μηλίτση – Νίκα & Θεοφιλοπούλου – Στεφανούρη, 2010).

3.1 Η Καλαμάτα στο πέρασμα του χρόνου

Ο τόπος κατοικείται από τους προϊστορικούς χρόνους, όπως μαρτυρεί ο Όμηρος («Φηράς αθέας», δηλαδή πανίερης Φαρές, την αποκαλεί ο ποιητής) και η παρουσία οικισμού ιχνηλατείται και κατά τους μετέπειτα χρόνους (αρχαίους, ρωμαϊκούς και βυζαντινούς). Το 1209, στη διάρκεια της 4ης Σταυροφορίας και μετά την κατάληψη της Κωνσταντινούπολης το 1204, η πόλη περνά στα χέρια των φράγκων. Τότε ενισχύεται το «αχαμνόν» Κάστρο της από το Γοδεφρείδο Βιλεαρδουίνο, το οποίο όμως στο πέρασμα των αιώνων δεν κατάφερε να προβάλλει σθεναρή αντίσταση ούτε στους μετέπειτα κατακτητές του, Ενετούς και Οθωμανούς.

Τόσο στις περιγραφές των ξένων περιηγητών όσο και στις γκραβούρες της εποχής κυριαρχεί το μεσαιωνικό Κάστρο της, δίπλα στα χειμαρρώδη νερά του Νέδοντα και σε απόσταση μισής ώρας από τη θάλασσα, χωρίς όμως οδική σύνδεση με αυτήν. Στο σημείο αυτό υπήρχαν οι πρώτοι οικισμοί της Καλαμάτας: Η κυρίως πόλη, στα ριζά του Κάστρου, γύρω από τους τότε ναΐσκους των Αγίου Ιωάννη του Προδρόμου, Υπαπαντής, Αγίου Γεωργίου, Αγίου Αθανασίου (στη διασταύρωση των οδών Υπαπαντής και Μητροπολίτου Μελετίου), Αγίου Νικολάου παλαιού (στην πλατεία Φραγκόλιμνας), Αγίων Αποστόλων· και ένα προάστιο, τα Καλύβια, απέναντι από το Κάστρο, δυτικά του Νέδοντα. Με εξαίρεση τη γύρω από το Κάστρο περιοχή, η υπόλοιπη κατηφορική έκταση προς την ακτή ήταν ένας απέραντος κάμπος γεμάτος λίμνες και τέλματα, που σχηματίζονταν από τα όμβρια ύδατα και τις διακλαδώσεις του Νέδοντα (Μηλίτση – Νίκα & Θεοφιλοπούλου – Στεφανούρη, 2010).

Η πόλη της Καλαμάτας όμως κατάφερε να λάμψει στο ελληνικό στερέωμα χάρη στο πρωταγωνιστικό της ρόλο, τόσο κατά την προετοιμασία όσο και στα πρώτα βήματα της Επανάστασης. Τότε γράφτηκαν και τα δύο μνημειώδη κείμενα ελευθερίας: Η «Προειδοποίησης προς τας Ευρωπαϊκάς Αυλές» και η με αποδέκτη την αμερικανική κυβέρνηση «Προκήρυξις». Αξιομνημόνευτο είναι ότι στην Καλαμάτα τυπώθηκε και η πρώτη επί ελεύθερου ελληνικού εδάφους εφημερίδα, η Σάλπιγξ ελληνική. Το 1828 βρίσκει την Καλαμάτα πρωτεύουσα του Τμήματος της Κάτω

Μεσσηνίας, σύμφωνα με την καποδιστριακή διοικητική διαίρεση. Στο νεοσύστατο ελληνικό κράτος, με το νέο διοικητικό σύστημα της Αντιβασιλείας, η Μεσσηνία αποτέλεσε ένα νομό και η Καλαμάτα έγινε, το 1835, η πρωτεύουσα του νομού αντί της Κυπαρισσίας (Αρκαδίας). Την ίδια χρονιά δημιουργήθηκε και ο «Δήμος Καλαμών». Η Καλαμάτα, πρωτεύουσα πια δήμου και νομού, ευεργετήθηκε διττά: Αφενός γιατί, συγκεντρώνοντας όλες τις αρχές του νομού (δικαστήριο, ταμείο, εφορία, φρουραρχείο, κ.ά.) προστατεύτηκε από τις τότε επιδρομές των Μανιατών, αφετέρου γιατί απέκτησε το συγκριτικό πλεονέκτημα της προσέλευσης νέων κατοίκων, όχι μόνο από την ενδοχώρα της και τους γειτονικούς νομούς, Λακωνίας και Αρκαδίας, αλλά και από το εξωτερικό.

Πολύ σύντομα η Καλαμάτα εξελίχθηκε σε ισχυρό εμπορικό και οικονομικό κέντρο. Γι' αυτό κινητήριος δύναμη στάθηκε όχι μόνο η διοικητική της αναβάθμιση, αλλά κυρίως η γειννίαση με τη θάλασσα, καθώς και η παραγωγή και εμπορική διακίνηση (εξαγωγές) των παραδοσιακών προϊόντων του μεσσηνιακού κάμπου: των κουκουλιών και μεταξιού, των σύκων, του λαδιού και της σταφίδας. Στη δεκαετία του 1840, μάλιστα, και προκειμένου να διευκολυνθεί το εμπόριο, ακούστηκαν οι πρώτες φωνές για την κατασκευή της εθνικής οδού Καλαμάτας – Μεσσήνης, γιατί ουσιαστικά οι μεταφορές τότε γίνονταν ακτοπλοϊκά· κυρίως, από τις υποτυπώδεις εγκαταστάσεις της δυτικής Παραλίας (Ανάληψης) – του πρώτου παράλιου οικισμού της πόλης – όπου βρισκόταν και το Τελωνείο (Ντουάνα), καθώς και από το φυσικό όρμο του Αλμυρού, γιατί ακόμη δεν υπήρχε λιμάνι. Παράλληλα, ο πλούτος αυτών των προϊόντων δεν άργησε να τροφοδοτήσει και τις επιτόπιες μεταποιητικές μονάδες βυρσοδεψίας, μεταξουργίας, ελαιουργία κ.ά. Τη δεκαετία του 1850 ιδρύεται Υποκατάστημα της Εθνικής Τράπεζας (1857) και η πόλη, με τη μεταξοβιοτεχνία, γεύεται την εμπειρία της πρωτοβιομηχανίας (μεταξουργία Φουρναίρ, Φελς). Έτσι, συνεχίστηκε η παράδοση της μεταξοφαντικής τέχνης της φημισμένης, από την περίοδο της τουρκοκρατίας, Μονής Καλογραιών, και άνοιξε ο δρόμος και σε άλλους «βιομηχανικούς» κλάδους που αναπτύχθηκαν δυναμικά στην πόλη τις επόμενες δεκαετίες (Μηλίτση – Νίκα & Θεοφιλοπούλου – Στεφανούρη, 2010).

Στο πλαίσιο των εμποροβιοτεχνικών αυτών δραστηριοτήτων αναδύθηκαν, δίπλα στους παλιούς προκρίτους, νέες κοινωνικές δυνάμεις (Εφέσιοι, Βίκτωρ Τζαν, Στρούμπος, Λεονταρίτης, Παπαφωτεινός, Ψάλτης κ.ά.), οι οποίες διεκδίκησαν νέες

προοπτικές για την πόλη, κυρίως μέσα από την απόκτηση μεταφορικών υποδομών (δρόμων και λιμανιού), γεγονός που θα εξασφάλιζε τη σύνδεση της επάνω πόλης με την Παραλία και τη μεσσηνιακή ενδοχώρα και θα δημιουργούσε τις αναγκαίες προϋποθέσεις για ένα πιο δυναμικό άνοιγμα της μεσσηνιακής πρωτεύουσας προς τον έξω κόσμο. Μια σειρά από δημόσια και δημοτικά έργα, έδωσαν νέα πνοή στην πόλη. Τότε, περί το 1860, τέθηκαν τα θεμέλια του πρώτου Γυμνασίου (σημερινού Δημοτικού Ωδείου), καθώς και των τριών σημερινών μεγαλοπρεπών ναών, του Αγίου Ιωάννη του Προδρόμου, της Υπαπαντής του Σωτήρος και του Αγίου Νικολάου Φλαρίου.

Την ίδια εποχή η ανάπτυξη που είχε σημειωθεί στην ανατολική Παραλία οδήγησε στην ίδρυση του οικισμού με την επωνυμία Νέαι Καλάμαι (1860) και στη μεταφορά και κατασκευή, εδώ, των δημόσιων καταστημάτων του Τελωνείου (στην απόληξη της σημερινής οδού Φαρών, 1863), προμηνύοντας τη μελλοντική επέκταση της Καλαμάτας προς τη θάλασσα. Όμως η εμπορική και ψυχαγωγική ζωή παλλόταν ουσιαστικά στην επάνω πόλη της οποίας το νότιο όριο έφθανε τότε μέχρι το ύψος περίπου του σημερινού ναού του Αγίου Νικολάου του Φλαρίου, γύρω από τις πλατείες Άνω, Κάτω (23ης Μαρτίου) και Φραγκόλιμνα. Με δεδομένη, μάλιστα, την παντελή έλλειψη οιοδήποτε συγκοινωνιακού μέσου, εκτός από τα υποζύγια, η πόλη εξακολουθούσε να είναι αποκομμένη από την Παραλία. Απόδειξη ότι, ενώ τη δεκαετία αυτή έγινε απόπειρα συστηματικής πολεοδομικής παρέμβασης, εκπονήθηκαν δύο χωριστά Σχέδια: ένα για την κυρίως πόλη το 1867 και ένα για την Παραλία της το 1868.

Τις επόμενες δεκαετίες και μέχρι τα τέλη του 19ου αιώνα, η Καλαμάτα διανύει τη μεταβατική περίοδο του οικονομικού, κοινωνικού και οικιστικού της μετασχηματισμού. Σε αυτό συνέβαλε αποφασιστικά η ολοκλήρωση βασικών έργων υποδομής, όπως η κατασκευή της επαρχιακής οδό Καλαμάτας – Νησιού το 1872, της «εθνικής οδού (ή λεωφόρου) Παραλίας – Καλαμών» (Αριστομένους, 1871 – 1875) και, αργότερα της «δημοτικής οδού Παραλίας – Καλαμών» (σημερινής Φαρών, δεκαετία 1890). Άλλα έργα ήταν η σταδιακή διευθέτηση της κοίτης του ποταμού Νέδοντα (από τα μέσα του 19ου αιώνα μέχρι το 1939), που ταλάνιζε την πόλη με τις πλημμύρες του επί δεκαετίες, η κατασκευή γεφυρών, η σιδηροδρομική σύνδεση της Καλαμάτας με την Αθήνα (1896) και, φυσικά, η κατασκευή του λιμανιού της (1882 –

1901). Τα συγκεκριμένα ζωτικής σημασίας έργα σηματοδότησαν το πέρασμα της πόλης από τη φάση της εσωστρέφειας προς μια ανοιχτή κοινωνία και έδωσαν περαιτέρω ώθηση στην οικονομία της, κατατάσσοντάς την στα πέντε πρώτα βιομηχανικά κέντρα της χώρας, μετά τον Πειραιά, την Ερμούπολη, την Πάτρα και την Αθήνα.

Η συνακόλουθη με την οικονομική πρόοδο διεύρυνση του αστικού πληθυσμού της πόλης – στην 25ετία μεταξύ 1870 και 1896 στην Καλαμάτα σημειώθηκε η μεγαλύτερη κινητικότητα μετά την Αθήνα, τον Πειραιά και την Πάτρα – ενθάρρυνε και την οικοδομική δραστηριότητα, η οποία οδήγησε αναπόφευκτα στην οικιστική επέκταση της Καλαμάτας, νοτιότερα, γεφυρώνοντας σταδιακά την απόσταση μεταξύ του Κάστρου και της ακτής. Στο νέο Πολεοδομικό Σχέδιο του 1905, που σφράγισε τη φυσιογνωμία της μεσσηνιακής πρωτεύουσας τον 20ο αιώνα, αποτυπώνεται ευκρινώς η σύνδεσή της με το λιμάνι και γενικότερα η επέκταση του πολεοδομικού ιστού, καθώς και η διάνοιξη νέων δρόμων και νέων πλατειών (Βασιλέως Γεωργίου Β΄, Ταξιαρχών κ.ά.). Είναι σαφές ότι έχουμε τη συγκρότηση μια αποτελεσματικότερης, σε σχέση με το Σχέδιο του 1867, λειτουργικής διάρθρωσης της πόλης, έτοιμης να παρακολουθήσει τη νέα πραγματικότητα. Και η νέα πραγματικότητα είναι το λιμάνι.

Όπως επισημαίνεται και την προαναφερθείσα Έκδοση των Γ.Α.Κ. Μεσσηνίας (Μηλίτση – Νίκα & Θεοφιλοπούλου – Στεφανούρη, 2010) το λιμάνι έχει πια διαμορφωθεί. Έχει κατασκευαστεί η «δεξαμενή» του, ο λιμενοβραχίονας (μώλος), ο αντιβραχίονας και το τελωνείο. Γύρω του αναπτύσσεται μια πρώτη στοιχειώδης οικιστική συγκέντρωση, η οποία τις επόμενες δεκαετίες θα εξελιχθεί σε μια μικρή νέα αγορά, με ναυτικά γραφεία, αντιπροσωπείες ελληνικών και ξένων εταιρειών, αλλά και σε ψυχαγωγικό κέντρο για τους Καλαματιανούς, κυρίως κατά τους καλοκαιρινούς μήνες, με πολυτελή για την εποχή σπίτια, ξενοδοχεία, κοσμικά καφενεία και εστιατόρια («Πανελλήνιο», καφενεία Κίσκηλα, Σαμαρτζή κ.ά.).

Η Καλαμάτα, ως ενιαίο σύνολο πια (επάνω πόλη και Παραλία), είχε αποβάλλει τον επαρχιώτικο χαρακτήρα της και είχε εξελιχθεί σε μία σύγχρονη πόλη, με ηλεκτροφωτισμό (1899), ηλεκτροκίνητο τραμ (1910), δεύτερο σιδηροδρομικό σταθμό (Παραλίας, 1904), πολυσύχναστο λιμάνι και όμορφα διώροφα νεοκλασικά κτήρια. Τότε παρατηρείται και μια σημαντική πνευματική και πολιτιστική κίνηση (λέσxes,

σωματεία, θέατρο, κοσμικά κέντρα όπως ο Κήπος της Εδέμ, δημόσια και ιδιωτικά σχολεία, εφημερίδες). Η Καλαμάτα ζούσε τη δική της belle époque.

Όπως αναφέρεται και στην εν λόγω Έκδοση των Γ.Α.Κ. Μεσσηνίας (2010), την περίοδο του μεσοπολέμου συνεχίστηκε η ακμάζουσα οικονομική πορεία της πόλης, χάρη και στην αλευροβιομηχανία και καπνοβιομηχανία, που συμπλήρωναν το βιομηχανικό της προφίλ. Παράλληλα, συνεχίστηκε και ο εκσυγχρονισμός της (διανοίξεις και ασφαλτοστρώσεις δρόμων, διαμόρφωση και καλλωπισμός πλατειών, ύδρευση το 1937 κ.ά.). Φυσικό επακόλουθο ήταν η κατακόρυφη αύξηση του πληθυσμού της (1920: 20.800 κάτ., 1928: 28.960 κάτ.), παρά τη συνεχιζόμενη μεταναστευτική ροή πολλών Καλαματιανών νέων προς την Αμερική και τα μεγάλα αστικά κέντρα της εποχής.

Στη δημογραφική αυτή έκρηξη συνέβαλε και η άφιξη αρκετών χιλιάδων προσφύγων της Μικράς Ασίας μετά το 1914, αλλά κυρίως μετά το 1922, γεγονός που σημάδεψε όχι μόνο την κοινωνική διαστρωμάτωση της πόλης, αλλά και το γεωγραφικό της χάρτη. Και αυτό γιατί ο οικοδομικός της ιστός επεκτάθηκε έξω από τα όρια της «παλιάς» και «νεότερης» πόλης, λόγω της ίδρυσης προσφυγικών συνοικισμών, στις παρυφές δηλαδή της πόλης, σε απομακρυσμένα δημοτικά και ιδιωτικά απαλλοτριωμένα οικοπέδα ή δίπλα σε εργαστήρια και κατοικίες χαμηλών εισοδηματικών στρωμάτων, κυρίως στη δυτική πλευρά της κοίτης του Νέδοντα (Μηλίτση – Νίκα & Θεοφιλοπούλου – Στεφανούρη, 2010).

Συνεχίζοντας στην ίδια Έκδοση των Γ.Α.Κ. Μεσσηνίας (Μηλίτση – Νίκα & Θεοφιλοπούλου – Στεφανούρη, 2010) επισημαίνεται, ότι παρ' όλες τις επεκτάσεις, το κέντρο βάρους της Καλαμάτας εξακολούθησε να βρίσκεται πάντα στον κάθετο άξονα Κάστρο – λιμάνι, με τη διαφορά ότι από τη δεκαετία του 1930 είχε μετατοπιστεί νοτιότερα της πλατείας 23ης Μαρτίου, γύρω από το Σιδηροδρομικό Σταθμό και την πλατεία Βασιλέως Γεωργίου Β'. Η τελευταία, παρότι προβλεπόταν από το Πολεοδομικό Σχέδιο του 1905, διαμορφώθηκε ολοκληρωτικά το 1939.

Καταλήγοντας στο ταξίδι αυτό του χρόνου για την πόλη της Καλαμάτας, επισημαίνεται, ότι από αισθητικής άποψης, το σχήμα της Καλαμάτας δεν εδραιώθηκε παρά μόνο έναν αιώνα αργότερα (1830 - 1940), και ως επί το πλείστον (κεντρικές πλατείες και δρόμοι, ποτάμι, λιμάνι) αυτή η μορφή, παρέμεινε

αμετάβλητη, διαχρονικά, διατηρώντας αυτά τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά (Μηλίτση – Νίκα & Θεοφιλοπούλου – Στεφανούρη, 2010), καθιστώντας τη έτσι μια από τις πιο γοητευτικές παραθαλάσσιες πόλεις της Ελλάδας, καθώς συνδυάζει κάποια ιδιαίτερα ελκυστικά στοιχεία, που την καθιστούν αγαπημένο ταξιδιωτικό προορισμό για όλο και μεγαλύτερο αριθμό επισκεπτών (Μηλίτση – Νίκα & Θεοφιλοπούλου – Στεφανούρη, 2010).



Εικόνα 3: Καλαμάτα, Οδός Αριστομένους, 19ος αιώνας, Γ.Α.Κ. Μεσσηνίας

3.2 Το Τουριστικό προϊόν της Καλαμάτας

Η αξιολόγηση της εμπειρίας με βάση την επισκεψιμότητα καταδεικνύει την ικανότητα της χώρας μας να προσφέρει υψηλό επίπεδο ικανοποίησης στους επισκέπτες, καθώς οι συνολικές αξιολογήσεις για την Ελλάδα και τους επιμέρους τουριστικούς προορισμούς, παραμένουν πάνω από τον μέσο όρο της Ευρώπης. Ειδικότερα, οι υψηλότερες βαθμολογίες παρατηρούνται στους Sun & Beach προορισμούς. Επίσης, οι πολιτιστικές και παραθαλάσσιες δραστηριότητες παραμένουν ισχυροί μοχλοί μιας θετικής τουριστικής εμπειρίας (INSETE, 2023)

Η Καλαμάτα, πρωτεύουσα και κεντρικό λιμάνι της Μεσσηνίας, βρίσκεται στην τοποθεσία των αρχαίων Φαρών, έχει εξελιχθεί με την πάροδο του χρόνου σε ένα πλούσιο αστικό κέντρο και ένα σημαντικό λιμάνι. Βρίσκεται 238 χιλιόμετρα νοτιοδυτικά της Αθήνας (visitgreece.gr). Η ευρύτερη περιοχή της είναι πλούσια σε φυσικούς πόρους, συνδυάζοντας βουνό και θάλασσα με το όρος Ταυγέτος που συνορεύει με τον Μεσσηνιακό Κόλπο, γεγονός που -με βάση τους υπάρχοντες πόρους- δείχνει ότι εναλλακτικές μορφές τουρισμού όπως ο θαλάσσιος τουρισμός, ο συνεδριακός τουρισμός, ο πολιτιστικός τουρισμός, ο τουρισμός περιπέτειας, ο

ορεινός τουρισμός, καθώς και ο αγροτικός τουρισμός σε με τον αγροτικό τομέα, θα μπορούσαν να αναπτυχθούν περαιτέρω στην περιοχή. Ως αποτέλεσμα, ο τομέας του τουρισμού θα έχει την ευκαιρία να επικεντρωθεί σε συγκεκριμένα τμήματα της αγοράς που προκύπτουν από περαιτέρω αναπτυγμένες εναλλακτικές μορφές τουρισμού. Η στόχευση σε ένα συγκεκριμένο κοινό, θα μπορούσε να αποτρέψει περαιτέρω τον μαζικό τουρισμό ως τάση και, επιπλέον, να συμβάλλει στη βιωσιμότητα και την προστασία του περιβάλλοντος στην προαναφερθείσα περιοχή.

3.2.1 Καλαμάτα: Αξιοθέατα και σημεία ενδιαφέροντος

Σύμφωνα με το σχέδιο μάρκετινγκ του Δ. Κουτούλα (2022) για την πόλη της Καλαμάτας, το τουριστικό προϊόν της Καλαμάτας καθορίζεται από τις ακόλουθες παραμέτρους: η ομορφιά του τοπίου και του Μεσσηνιακού κόλπου υπό τη σκιά του επιβλητικού Ταΰγετου, η δυνατότητα πρόσβασης στη θάλασσα τόσο στο παραλιακό μέτωπο της πόλης όσο και σε πολλές άλλες παραλίες σε μεγαλύτερη ή μικρότερη απόσταση, η καλή κουζίνα που βασίζεται στα περίφημα φαγητά και ποτά της Μεσσηνίας, τα τοπικά και συνταγές, μέρος μιας μακράς γαστρονομικής παράδοσης, το όμορφο τοπίο, ιδανικό για μια βραδινή βόλτα στο κέντρο, στην παραλία ή στα περίχωρα της πόλης, δύναται ο επισκέπτης να εξερευνήσει και διάφορους άλλους παράλληλους προορισμούς Καλαμάτα ως αφετηρία, αποτελούν μερικά μόνο από τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα που καθιστούν το ψηφιδωτό μιας επίσκεψης στην Καλαμάτα ιδιαίτερα ελκυστικό (Koutoulas, 2022).

Εκκλησίες και Μνημεία

Όπως αναφέρεται και σε προηγούμενη ενότητα της εν λόγω ΔΕ, η Καλαμάτα έχει μακρά ιστορία, ίχνη της οποίας είναι διάσπαρτα σε όλη την επικράτεια του Δήμου και καλύπτουν εποχές από τους προϊστορικούς χρόνους μέχρι τη σύγχρονη εποχή. Ένα από τα πιο σημαντικά μέρη για τους επισκέπτες να γνωρίσουν το παρελθόν της πόλης είναι το ιστορικό κέντρο με το κάστρο και τις εκκλησίες Υπαπαντής και Αγίων Αποστόλων (Koutoulas, 2022). Αν και υπάρχουν σημαντικοί αρχαιολογικοί χώροι εντός των ορίων της πόλης, έχουν περιορισμένο ενδιαφέρον για τους επισκέπτες στη σημερινή τους κατάσταση (Koutoulas, 2022). Σε μικρή απόσταση από την πόλη, ωστόσο, βρίσκεται η Αρχαία Μεσσήνη, ένας από τους πιο εμβληματικούς

αρχαιολογικούς χώρους στην Ελλάδα και σύμφωνα με τον Κουτούλα (2022), η Καλαμάτα αποτελεί το ιδανικό σημείο αφετηρίας για εξορμήσεις σε άλλους κορυφαίους ιστορικούς χώρους και δημοφιλή αξιοθέατα, όπως αυτά που προτείνει ο Δήμος Καλαμάτας στην ιστοσελίδα του. (kalamata.gr)

Στο σημείο αυτό, ιδιαίτερη αναφορά μπορεί να γίνει στις πολύ σημαντικές εκκλησίες και μοναστήρια της Καλαμάτας, που προσελκύουν πολλούς προσκυνητές. Ο Καθεδρικός Ναός της «Υπαπαντής» (Παρουσίαση του Χριστού) λειτουργεί από το 1873. Κάθε χρόνο, γύρω από τον εορτασμό της, την 1η και 2η Φεβρουαρίου διοργανώνεται λιτανεία με τη θαυματουργή εικόνα της Παναγίας της Θεοτόκου (Παναγία της Υπαπαντής).

Η εκκλησία των Αγίων Αποστόλων είναι ένα μνημειώδες σημείο αναφοράς στη σύγχρονη ελληνική ιστορία. Σύμφωνα με την παράδοση, εκεί κηρύχθηκε η Ελληνική Επανάσταση, στις 23 Μαρτίου. Αυτή η ημέρα εορτάζεται κάθε χρόνο με μια ειδική εκκλησιαστική λειτουργία που τιμά την απελευθέρωση της πόλης. Στο κέντρο της πόλης υπάρχει επίσης ένα ιστορικό μοναστήρι, το Ιερό Μοναστήρι των Αγίων Κωνσταντίνου και Ελένης, γνωστό και ως το «Μοναστήρι» (Μοναστήρι Καλογραιών), το οποίο και αποτελεί το κέντρο μιας μακράς παράδοσης που συνδέεται με την καλλιέργεια και την επεξεργασία του μεταξιού και φημίζεται για τις χειροτεχνίες των μοναχών. Αρκετά άλλα σημαντικά θρησκευτικά μνημεία, όπως η Βυζαντινή Εκκλησία των Αγίων Θεοδώρων, που χρονολογούνται από τον 12ο αιώνα, καθώς και η ιστορική μονή της Δήμιοβας με τις περίφημες εικόνες και τοιχογραφίες της βρίσκονται επίσης στην ευρύτερη περιοχή της Καλαμάτας.

Πολιτιστικός Τουρισμός

Η Καλαμάτα προσελκύει επίσης σημαντικό αριθμό επισκεπτών, τόσο καλλιτεχνών όσο και θεατών, χάρη στα πολιτιστικά δρώμενα που γίνονται στην πόλη. Το Διεθνές Φεστιβάλ Χορού ήρθε να καλύψει ένα μεγάλο κενό που υπήρχε στη χώρα μας, και είναι τώρα καλά εδραιωμένο και αναγνωρισμένο σε όλο τον κόσμο ως ένα από τα καλύτερα του είδους του. Η «Φάρις», η Κοινωφελής Επιχείρηση του Δήμου Καλαμάτας, της οποίας σκοπός είναι η οργάνωση λειτουργιών και δραστηριοτήτων, καθώς και η παροχή υπηρεσιών, που είναι συναφείς ή συνδέονται με τις αρμοδιότητες, τις οποίες ασκεί ο Δήμος και που αναφέρονται στους τομείς του

Πολιτισμού, της Κοινωνικής Αλληλεγγύης (kalamatafaris.gr, 2023) διοργανώνει επίσης το Φεστιβάλ Χορωδίας, το Φεστιβάλ Κιθάρας, τις Διεθνείς Ημέρες Μουσικής της Καλαμάτας καθώς και σειρά άλλων εκδηλώσεων.

Ένα άλλο αξιοσημείωτο γεγονός είναι, για παράδειγμα το Πανελλήνιο Φεστιβάλ Κουκλοθέατρου Καλαμάτας. Η πόλη φιλοξενεί πολλούς καλλιτεχνικούς χώρους, με το Μέγαρο Χορού στο προσκήνιο. Διαθέτει αίθουσα 675 θέσεων και εξαιρετική τεχνική υποδομή και είναι ο μεγαλύτερος πολιτιστικός χώρος στην Πελοπόννησο. (Koutoulas, 2022). Η Καλαμάτα διαθέτει επίσης θέατρο, μουσεία για διάφορα θέματα (αρχαιολογικά, στρατιωτικά, λαογραφικά, σιδηροδρομικά), γκαλερί, τη Συλλογή «Βικτώρια Γ. Καρελία» Ελληνικών Κοστούμιών, καθώς και ανοιχτό θέατρο στο κάστρο της πόλης.

Καθώς η Καλαμάτα εξελίχθηκε σε αστικό κέντρο και έγινε δημοφιλής, ο τουριστικός της τομέας επίσης ωρίμασε. Αξιόλογοι επαγγελματίες στον χώρο της φιλοξενίας, της γαστρονομίας και άλλων επιχειρήσεων που σχετίζονται με τον τουρισμό δραστηριοποιούνται στην περιοχή, ενισχύοντας την πνευματική πρωτεύουσα της Καλαμάτας (Koutoulas, 2022). Η ωριμότητα του προορισμού αντανακλάται ενδεικτικά στη σταδιακή αναβάθμιση του ξενοδοχειακού δυναμικού του, στην προσθήκη σύγχρονων εστιατορίων και ταβερνών στα παραδοσιακά, αλλά και στη διαθεσιμότητα όλο και περισσότερων δραστηριοτήτων ιδιαίτερου ενδιαφέροντος για τους επισκέπτες της Καλαμάτας. Μια επισκόπηση των φορέων που δραστηριοποιούνται στην περιοχή, που παρουσιάστηκε στο TripAdvisor, αποτυπώνει την ανάπτυξη της τουριστικής προσφοράς της Καλαμάτας τα τελευταία χρόνια (Koutoulas, 2022) Ενδεικτικά παραδείγματα τέτοιων επαγγελματιών παρατίθενται στην ακόλουθη ιστοσελίδα: (Tripadvisor, 2023).

Σύμφωνα με την ιστοσελίδα Visit Greece (visitgreece.gr), η εφαρμογή του Ελληνικού Εθνικού Οργανισμού Τουρισμού (Ε.Ο.Τ.), με πρωτοβουλία του Υπουργείου Τουρισμού και με τη χορηγία της Eurobank και της Mastercard (visitgreece.gr), επισημαίνονται τα ακόλουθα σημεία που βρίσκονται ευρύτερη περιοχή της Καλαμάτας:

- Το Δημαρχείο
- Η Πινακοθήκη Σύγχρονης, με έργα ζωγραφικής και γλυπτά.

- Το Μπενάκειο Αρχαιολογικό Μουσείο (στεγάζεται στο νεοκλασικό κτίριο της Παλαιάς Δημοτικής Αγοράς) με ευρήματα που χρονολογούνται από την Εποχή του Χαλκού μέχρι τη Ρωμαϊκή Περίοδο.
- Η κεντρική πλατεία Βασιλέως Γεωργίου με πολλά εμπορικά καταστήματα, χώρους συνάντησης και χώρους περιπάτου για τους κατοίκους και τους επισκέπτες, από όπου ξεκινά ο πεζόδρομος της οδού Αριστομένουσ με ποικίλα εμπορικά και καφέ.
- Στα δυτικά της πλατείας η γειτονιά ξεδιπλώνεται γύρω από τον γραφικό σιδηροδρομικό σταθμό με ένα δίκτυο πεζοδρόμων, καφέ και καταστημάτων εστίασης.
- Το Λαογραφικό και Ιστορικό Μουσείο, το οποίο στεγάζεται στο αρχοντικό του Κυριακού, με παραδοσιακά αντικείμενα και κειμήλια από την Ελληνική Επανάσταση του 1821.
- Το Δημοτικό θέατρο.
- Το Σιδηροδρομικό Πάρκο

Η παραθαλάσσια οδός μπροστά στην παραλιακή ζώνη της πόλης, επίσης αποτελεί σημείο αναφοράς, ενώ οι λάτρεις της παραλίας μπορούν να απολαύσουν όλα τα είδη θαλάσσιων σπορ. Η δυτική παραλία με τη μαρίνα της πόλης συνδέεται επίσης με το κέντρο της πόλης μέσω ποδηλατοδρόμου.

Το Κάστρο με την πανοραμική θέα είναι χτισμένο στη θέση της ακρόπολης των Φαρών. Κατασκευάστηκε τον 13ο αι. από τον Γουλιέλμο Βιλλαρδουίνο και υπέστη μεταγενέστερες προσθήκες και μετατροπές από τους Ενετούς και Τούρκους. Στους πρόποδες του Κάστρου βρίσκεται ο ημισπηλαιώδης ναός του Αγ. Ιωάννου ο οποίος χρονολογείται στους μεταβυζαντινούς χρόνους.

3.2.2 Ο ξενοδοχειακός τομέας στην Καλαμάτας

Όπως αναφέρει ο Koutoulas (2022) στο Marketing Plan για την πόλη της Καλαμάτας, ξενοδοχειακός τομέας της πόλης υπέστη επίσης αξιοσημείωτες αλλαγές κατά τη διάρκεια της δεκαετίας 2009-2019. Όπως φαίνεται στους πίνακες που ακολουθούν, το 2014 υπήρξε μια προσωρινή μείωση του αριθμού των ξενοδοχείων, λόγω του

κλεισίματος των ξενοδοχείων στις κατηγορίες ενός και δύο αστέρων (Koutoulas, 2022). Στα χρόνια που ακολούθησαν, πέντε αστέρων ξενοδοχεία λειτούργησαν για πρώτη φορά, η πόλη πλέον διαθέτει τέσσερα ξενοδοχεία πέντε και εννέα τεσσάρων αστέρων (Koutoulas, 2022). Ο αριθμός των ξενοδοχειακών κλινών μπορεί να παρουσίασε μια μέτρια αύξηση της τάξης του 11% κατά τη διάρκεια της δεκαετίας 2009-2019 (από 2.217 κλίνες το 2009 σε 2.453 κλίνες το 2019), αλλά υπήρξε μια σημαντική αναδιάρθρωση από την άποψη των κατηγοριών (Koutoulas, 2022). Το 2019, οι υψηλότερες ξενοδοχειακές κατηγορίες (4 και 5 αστέρια) αντιπροσώπευαν το 63% των συνολικών ξενοδοχειακών κλινών στην Καλαμάτα, όταν το αντίστοιχο μερίδιο το 2009 ήταν μόλις 51% (Koutoulas, 2022). Αυτή η εξέλιξη επιτρέπει στην πόλη να ανταποκριθεί στις ανάγκες ενός ευρέος φάσματος επισκεπτών, προσφέροντας παράλληλα δωμάτια και σουίτες όλων των κατηγοριών, συνεδριακούς χώρους, αθλητικές εγκαταστάσεις, spa και άλλες ανέσεις ξενοδοχείου (Koutoulas, 2022).

Εκτός από τα ξενοδοχεία, υπάρχουν δύο κάμπινγκ που λειτουργούν εντός των ορίων του Δήμου και ένας σημαντικός αριθμός δωματίων και διαμερισμάτων προς ενοικίαση, ενώ σημαντική αύξηση παρατηρήθηκε στις βραχυπρόθεσμες μισθώσεις μέσω της Airbnb (Koutoulas, 2022). Χάρη στις αξιόλογες συνεδριακές εγκαταστάσεις της, η Καλαμάτα κατάφερε να προσελκύσει σημαντικό αριθμό συνεδρίων την τελευταία δεκαετία (Koutoulas, 2022). Αυτό ενισχύθηκε περαιτέρω από την εύκολη οδική πρόσβαση, τη σταδιακή αύξηση των πτήσεων, την αύξηση των ξενοδοχείων στις ανώτερες κατηγορίες, καθώς και τη συνολική ελκυστική εικόνα του προορισμού. Οι εκδηλώσεις των συνεδρίων φιλοξενούνται σε χώρους όλων των μεγεθών, τόσο εντός όσο και εκτός των ξενοδοχείων. Η τουριστική υποδομή της πόλης περιλαμβάνει επίσης μια μαρίνα με 250 θέσεις ελλιμενισμού (Koutoulas, 2022).

Πίνακας 4: Ξενοδοχειακό δυναμικό του Δήμου Καλαμάτας για το έτος 2010, Πηγή: Ξενοδοχειακό Επιμελητήριο Ελλάδος, επεξεργασία από Marketing Plan Kalamata, D. Koutoulas, 2022

Έτος 2010	Μονάδες	Δωμάτια	Κλίνες	Μ.Ο. κλινών
1*	6	75	132	22,0
2**	10	334	654	65,4
3***	4	154	299	74,8
4****	8	556	1.132	141,5
5*****	0	0	0	—
Σύνολο	28	1.119	2.217	79,2

Πίνακας 5: Ξενοδοχειακό δυναμικό του Δήμου Καλαμάτας για το έτος 2014, Πηγή: Ξενοδοχειακό Επιμελητήριο Ελλάδος, επεξεργασία από Marketing Plan Kalamata, D. Koutoulas, 2022

Έτος 2014	Μονάδες	Δωμάτια	Κλίνες	Μ.Ο. κλινών
1*	5	63	120	24,0
2**	8	293	553	69,1
3***	4	155	301	75,3
4****	9	578	1.170	130,0
5*****	0	0	0	—
Σύνολο	26	1.089	2.144	82,5

Πίνακας 6: Ξενοδοχειακό δυναμικό του Δήμου Καλαμάτας για το έτος 2019, Πηγή: Ξενοδοχειακό Επιμελητήριο Ελλάδος, επεξεργασία από Marketing Plan Kalamata, D. Koutoulas, 2022

Έτος 2019	Μονάδες	Δωμάτια	Κλίνες	Μ.Ο. κλινών
1*	4	51	101	25,3
2**	7	224	416	59,4
3***	5	204	387	77,4
4****	9	597	1.217	135,2
5*****	4	145	332	83,0
Σύνολο	29	1.221	2.453	84,6

3.2.3 Αεροπορικές Αφίξεις στο Αεροδρόμιο Καλαμάτας

Σύμφωνα με την επισκόπηση που εμπεριέχεται στο Marketing Plan για το Δήμο Καλαμάτας (Koutoulas, 2022), οι αεροπορικές αφίξεις στο αεροδρόμιο της Καλαμάτας γνώρισαν μμεγάλη αύξηση κατά τη δεκαετία 2009-2019, αύξηση η οποία οφείλεται στις αφίξεις από το εξωτερικό, καθώς οι επιβάτες σε διεθνείς πτήσεις πενταπλασιάστηκαν κατά την εξεταζόμενη περίοδο, υπερβαίνοντας το 2019 τα 150 χιλιάδες άτομα (Koutoulas, 2022). Αντιθέτως, στις αφίξεις εσωτερικού υπήρξε στασιμότητα όπως υποδεικνύει και ο πίνακας 8 στην επόμενη σελίδα, καθώς τα τελευταία χρόνια οι επιβάτες εσωτερικού κυμάνθηκαν μεταξύ 11 και 15 χιλιάδων (Koutoulas, 2022). Σύμφωνα με τον Κούτουλα (2022), η στασιμότητα αυτή οφείλεται σε μμεγάλο βαθμό στην εύκολη οδική πρόσβαση από την Αθήνα, η οποία συνέβαλε καταλυτικά στην αποφυγή χρήσεως αεροπλάνου μεταξύ των δύο πόλεων. Το 77% των διεθνών αφίξεων για το έτος 2019 συγκεντρώθηκε το τετράμηνο Ιουνίου- Σεπτεμβρίου, γεγονός που καταδεικνύει την έντονη εποχικότητα της αεροπορικής τουριστικής κίνησης στην Καλαμάτα (Koutoulas, 2022).

Πίνακας 7: Αεροπορικές αφίξεις στο Αεροδρόμιο Καλαμάτας κατά την περίοδο 2009-2019, Πηγή: ΥΠΑ, επεξεργασία από Marketing Plan Kalamata, D. Koutoulas, 2022

Έτος	Αφίξεις εσωτερικού	Αφίξεις εξωτερικού
2009	7.487	30.272
2010	14.578	33.144
2011	13.905	35.502
2012	14.310	35.948
2013	9.535	57.947
2014	7.977	108.623
2015	6.821	86.508
2016	6.712	106.921
2017	15.671	120.968
2018	11.088	126.162
2019	11.916	152.083

3.3 Καλαμάτα – μια έξυπνη πόλη (Smart City)

Έξι ελληνικές πόλεις, η Αθήνα, τα Ιωάννινα, η Καλαμάτα, η Κοζάνη, η Θεσσαλονίκη και τα Τρίκαλα έχουν επιλεγεί από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή μεταξύ 377 πόλεων για να συμμετάσχουν στην αποστολή της ΕΕ για 100 κλιματικά ουδέτερες και έξυπνες πόλεις έως το 2030 στους τομείς της ενέργειας, των μεταφορών και του πολεοδομικού σχεδιασμού (greeknewsagenda.gr, 2022). Η αποστολή για τις κλιματικά ουδέτερες και έξυπνες πόλεις είναι μια καινοτομία του προγράμματος έρευνας και καινοτομίας του προγράμματος « Ορίζων Ευρώπη » για τα έτη 2021-2027 και στοχεύει να φέρει συγκεκριμένες λύσεις στη μεγάλη πρόκληση της κλιματικής αλλαγής και του ψηφιακού μετασχηματισμού (greeknewsagenda.gr, 2022). Η επιλογή των ελληνικών πόλεων αποτελεί μεγάλη επιτυχία για τη χώρα και είναι αποτέλεσμα σκληρής δουλειάς και συνεργασίας των 6 πόλεων και του Ελληνικού Υπουργείου Περιβάλλοντος τα τελευταία δύο χρόνια. Σύμφωνα με το ίδιο άρθρο, οι πόλεις διαδραματίζουν καίριο ρόλο στην επίτευξη κλιματικής ουδετερότητας, δεδομένου ότι φιλοξενούν το 75% των πολιτών της ΕΕ, αν και καταλαμβάνουν μόνο το 4% της εδαφικής έκτασης της ΕΕ (greeknewsagenda.gr,

2022). Επιπλέον, οι πόλεις καταναλώνουν πάνω από το 65% της παγκόσμιας ενέργειας και αντιπροσωπεύουν πάνω από το 70% των παγκόσμιων εκπομπών CO₂. Ο στόχος της αποστολής των πόλεων, όπως περιλαμβάνεται και στο παράρτημα Γ της παρούσας εργασίας, είναι να υποστηρίξει τις πόλεις στην επιτάχυνση του πράσινου και ψηφιακού τους μετασχηματισμού, προσφέροντας καθαρότερο αέρα, ασφαλέστερες μεταφορές και λιγότερη συμφόρηση και θόρυβο στους πολίτες τους, καθώς η αστική δράση συμβάλλει σημαντικά στις προσπάθειες μετριασμού του κλίματος (greeknewsagenda.gr, 2022).

Στην Αποστολή Πόλεων «EU Mission: Climate – Neutral and Smart Cities» θα συμμετάσχουν οι τοπικές αρχές, οι πολίτες, οι επιχειρήσεις, οι επενδυτές καθώς και οι περιφερειακές και εθνικές αρχές. Οι 100 πόλεις που έχουν επιλεγεί θα λειτουργήσουν ως κόμβοι πειραματισμού και καινοτομίας προκειμένου να καταστούν κλιματικά ουδέτερες και έξυπνες πόλεις έως το 2030, 20 χρόνια νωρίτερα από τον στόχο της κλιματικής ουδετερότητας που έθεσε η Ευρωπαϊκή Πράσινη Συμφωνία, ανοίγοντας έτσι το δρόμο για τις υπόλοιπες ευρωπαϊκές πόλεις (greeknewsagenda.gr, 2022).



Εικόνα 4: City of Kalamata, Panoramic View, photo credit: travelstyle.gr



Εικόνα 5: (greeknewsagenda,gr, 2022)

Η Καλαμάτα αντιμετωπίζει ακραία καιρικά φαινόμενα. Για την αντιμετώπιση των επιπτώσεων της κλιματικής αλλαγής, οι τοπικές αρχές στην Καλαμάτα υλοποιούν διάφορα εθνικά και κοινοτικά έργα, ενώ ταυτόχρονα μέσω της συμμετοχής τους σε αυτά τα προγράμματα, οι τοπικές αρχές έχουν αποκτήσει σημαντικές γνώσεις και έχουν συμμετάσχει σε ευεργετικές συνέργειες και δίκτυα. Σύμφωνα με τον Κούτουλα (2022), ο Δήμος έχει ετοιμάσει την πρότασή του για μια κλιματικά ουδέτερη και έξυπνη πόλη μέσω δημόσιας διαβούλευσης με τους πολίτες και τους επισκέπτες, τους επιστήμονες και την επιχειρηματική κοινότητα της πόλης (Koutoulas, 2022). Στο σημείο αυτό είναι σημαντικό να αναφερθεί ότι υπάρχει μια σταθερή και αυξανόμενη προσπάθεια του Δήμου και Φορέων της πόλης της Καλαμάτας για την ανάδειξη της πόλης ως οικολογικού τουριστικού προορισμού (Koutoulas2022). Σύμφωνα με το πλάνο Marketing για την πόλη της Καλαμάτας, εκπονηθέν από το Δημήτρη Κούτουλα το 2022 για την πόλη της Καλαμάτας (Koutoulas, 2022), οι δράσεις πρασίνου που προτείνει ο Δήμος περιλαμβάνουν και τις ακόλουθες ενέργειες:

- Δημιουργία νέων ξενοδοχειακών μονάδων με φωτοβολταϊκά, γεωθερμικές εφαρμογές.
- Χρήση αυτοματισμού για μειωμένη κατανάλωση ενέργειας (έξυπνα δωμάτια, έξυπνα κτίρια)
- Εφαρμογή πρακτικών έξυπνου πράσινου καθαρισμού (π.χ. αλλαγή φύλλων)
- Ανάπτυξη νέων μορφών τουρισμού, όπως ο οικολογικός τουρισμός και ο αγροτουρισμός

- Χρήση τοπικών πράσινων προϊόντων (π.χ. για πρωινό)
- Επαναχρησιμοποίηση υλικών που χρησιμοποιούνται στη μεταφορά προϊόντων
- Επαναχρησιμοποίηση φλιτζανιών καφέ
- Λιπασματοποίηση οργανικών αποβλήτων
- Απαγόρευση της χρήσης αυτοκινήτου σε αστικό περιβάλλον και ποδηλασία ή βάδισμα
- για υπηρεσίες λήψης
- Πρόγραμμα έξυπνης απεικόνισης με τη χρήση τεχνολογίας

Μία ακόμα συμμετοχή του Δήμου Καλαμάτας σε Ευρωπαϊκό επίπεδο αφορά το Δίκτυο «Residents of the future» στο πλαίσιο του Ευρωπαϊκού Προγράμματος URBACT IV (URBACT, 2023), καθώς σύμφωνα με την ιστοσελίδα του Δήμου Καλαμάτας (Δήμος Καλαμάτας, 2023), το project της πόλης Καλαμάτας μέσω της συμμετοχής της στο Δίκτυο «Residents of the future», βρίσκεται ανάμεσα στα 30 έργα (Δίκτυα) που εγκρίθηκαν από την Επιτροπή Παρακολούθησης του Προγράμματος URBACT IV (Δήμος Καλαμάτας, 2023) και η σχετική επιβεβαίωση ήρθε σε συνέχεια της συνεδρίασης της Επιτροπής στις 31 Μαΐου 2023 (Δήμος Καλαμάτας, 2023).

Στην συγκεκριμένη δράση της URBACT, έχει αναπτυχθεί μια σειρά εργαλείων και διεργασιών, ως μέρος της μεθόδου URBACT, οποία ενθαρρύνει τις πόλεις στο να επανεξετάζουν τις δομές κεντρικής διακυβέρνησης και να στραφούν προς πιο ολοκληρωμένα και ολιστικά μοντέλα. Η συμμετοχική προσέγγιση της URBACT αναγνωρίζει ότι η αειφόρος αστική ανάπτυξη καθοδηγείται από άξονες δράσης, οι οποίοι συν δημιουργούνται και εφαρμόζονται από τον τοπικό πληθυσμό. Στο Δίκτυο «Residents of the future», συμμετέχουν, εκτός από την επικεφαλής πόλη Sibenik (Κροατία), ο Δήμος Mangualde (Πορτογαλία), ο Δήμος Plasencia (Ισπανία), ο Δήμος Καλαμάτας (Ελλάδα), ο Δήμος Saldus (Λετονία), η πόλη Saint Quentin (Γαλλία), ο Δήμος Alba Iulia (Ρουμανία), ο Δήμος Mantova (Ιταλία), η πόλη Iisalmi (Φινλανδία) και η πόλη Trebinje (Βοσνία και Ερζεγοβίνη). (Δήμος Καλαμάτας, 2023)

Μέσω της συμμετοχής του στο εν λόγω πρόγραμμα, ο Δήμος -μεταξύ άλλων- επικεντρώνεται στο σχεδιασμό ολοκληρωμένου Σχεδίου Δράσης για την ανάπλαση της ευρύτερης περιοχής του ανατολικού τμήματος του Ιστορικού Κέντρου (Δήμος Καλαμάτας, 2023).



Εικόνα 6: Άνθρωποι, άμαξες, τραμ και το λεωφορείο «Αβέρωφ» στην πλατεία 23ης Μαρτίου γύρω στα 1938, Πηγή: ΠΑΠΑΝΙΚΟΛΟΠΟΥΛΟΣ ΒΑΣΙΛΗΣ, Γ.Α.Κ. Μεσσηνίας (Μηλίτση-Νίκα Α. & Θεοφιλοπούλου – Στεφανούρη Χ., 2010)

3.4 Smart Tourism

Οι πόλεις εξακολουθούν να αντιμετωπίζουν μεγάλες προκλήσεις που θέτουν σε δοκιμασία την ανθεκτικότητά τους. Με την ανάπτυξη έξυπνων πόλεων, απαιτείται καλύτερη κατανόηση του τρόπου με τον οποίο οι έξυπνες τεχνολογίες θα επηρεάσουν την ανθεκτικότητα των πόλεων. Για την αντιμετώπιση αυτού του ζητήματος, οι Herrera et al. (2022) παρουσιάζουν μια κριτική επισκόπηση της έρευνας για τις έξυπνες πόλεις και τις έξυπνες τεχνολογίες, με έμφαση στις αναπαραστάσεις ανθεκτικότητας. Παρά την ύπαρξη πολλών ορισμών και ερμηνειών, τα ευρήματα της προαναφερθείσας βιβλιογραφικής επισκόπησης των Herrera et al. (2022) υποδεικνύουν ότι η συζήτηση για την ανθεκτικότητα σε σχέση με τα στοιχεία έξυπνης πόλης (Smart City), του επιπέδου σύζευξης δεδομένων, τις ψηφιακές τεχνολογίες και τη φυσική πόλη μπορεί ως ένα βαθμό να συμβάλλει στην αποσαφήνιση του όρου

Επιπλέον, η ανάλυση των Herrera et al. (2022) δείχνει ότι η φύση των σχέσεων μεταξύ «ευφυΐας» και «ανθεκτικότητας» εξακολουθεί να συζητείται και εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από τον τρόπο με τον οποίο οι ψηφιακές τεχνολογίες θεωρείται ότι διαδραματίζουν ρόλο στις διαδικασίες οικοδόμησης ανθεκτικότητας, γεγονός το οποίο επηρεάζεται από τον τρόπο με τον οποίο χρησιμοποιούνται οι τεχνολογίες

αυτές, καθώς και από την πρόθεση και τις προσδοκίες που συνδέονται με τη χρήση τους. Για την επίλυση των παραπάνω ζητημάτων, οι παραπάνω ερευνητές κατέληξαν στο συμπέρασμα ότι απαιτείται μεγαλύτερη διεπιστημονική έρευνα, η οποία καλείται να περιλαμβάνει αστικά φυσικά, κοινωνικά και περιβαλλοντικά συστήματα, για την καλύτερη κατανόηση των σχέσεων μεταξύ ευφυΐας και ανθεκτικότητας. (Herrera κ.ά. 2022)

Το ακόλουθο βίντεο δείχνει τον τρόπο με τον οποίο η αποστολή της ΕΕ στις κλιματικά ουδέτερες και έξυπνες πόλεις στοχεύει να υποστηρίξει τις πόλεις στον συστημικό μετασχηματισμό τους προς την κλιματική ουδετερότητα: (<https://youtu.be/MbzPpUnzLzo>). Οι πόλεις καλύπτουν γύρω στο 3% της επιφάνειας Γη, παρόλα αυτά παράγουν περισσότερο από το 70% των εκπομπών αερίων θερμοκηπίου. Στην Ευρώπη, εκτιμάται ότι έως το 2050, σχεδόν το 85% των Ευρωπαίων πολιτών θα ζουν σε αστικές περιοχές. Αυτός είναι ο λόγος για τον οποίο η τρέχουσα κλιματική κατάσταση οφείλει να αντιμετωπιστεί από τις πόλεις και τους πολίτες τους (EU missions – Climate-neutral and smart cities, 2021)

Όπως αναφέρεται επίσης στη σελίδα youtube της εκστρατείας EU – Mission « Γνωρίστε τις 100 πόλεις της ΕΕ που θα συμμετάσχουν στην αποστολή «EU Mission for Climate Neutral & Smart Cities», πόλεις με στόχο να γίνουν κλιματικά ουδέτερες μέχρι το 2030, οι πόλεις αυτές θα αποτελέσουν έμπνευση για όλους τους Ευρωπαίους πολίτες και θα εξακολουθήσουν έως το 2050» (EU missions – Climate-neutral and smart cities, 2021). Το ίδιο βίντεο στην περιγραφή του προτρέπει συλλογικά τους Ευρωπαίους πολίτες να ανταποκριθούν στην εκπλήρωση της αποστολής αυτής, με το σύνθημα : «Let's fulfil this mission together! = Ας εκπληρώσουμε αυτόν το στόχο μαζί! » (EU missions – Climate-neutral and smart cities, 2021)

Από τα παραπάνω μπορεί να υποθεθεί, ότι η βιωσιμότητα και η smart τάση ως ταξιδιωτικά κριτήρια, έχουν αποκτήσει σημαντική βαρύτητα μετά την εξάπλωση της πανδημίας Covid-19, και όπως αναφέρουν οι Orîndaru et al. (2021), εκτός από την απλή αξιολόγηση των προθέσεων των ερωτηθέντων για ταξίδια, είναι σημαντικό να διερευνηθεί ποιά στοιχεία θα επηρεάσουν την επιλογή τους κατά την αγορά προϊόντων Travel and Tourism (T&T) και ποια από τα αναφερόμενα κριτήρια θεωρούνται από τα πιο σημαντικά (Orîndaru et al. 2021).

Σύμφωνα με τους (Oríndaru et al. 2021), τα αποτελέσματα της έρευνας καταδεικνύουν ότι, ακόμη και αν οι άνθρωποι μπορεί να ήταν πιο χαλαροί και αισιόδοξοι όταν ταξίδευαν τον Δεκέμβριο του 2020, σε αντίθεση με τον Μάιο του 2020, η ασφάλεια εξακολουθεί να είναι σημαντική γι' αυτούς, δεδομένου ότι επικεντρώνονται σε λιγότερο πολυσύχναστους προορισμούς και θέρετρα, σε συνδυασμό με την ασφάλεια του προορισμού, ενώ δεν στρέφουν ιδιαίτερα την προσοχή στην ελκυστικότητα του προορισμού, σηματοδοτώντας έτσι μια στροφή προς μια πιο βιώσιμη συμπεριφορά των καταναλωτών σε ό,τι αφορά όσον αφορά τις αγορές προϊόντων T&T. (Oríndaru et al. 2021).

Λαμβάνοντας υπόψη το ιστορικό της αποστολής της ΕΕ για τις κλιματικά ουδέτερες και έξυπνες πόλεις έως το 2030, σύμφωνα με την ανακοίνωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής «Η Επιτροπή ανακοινώνει 100 πόλεις που συμμετέχουν στην αποστολή της ΕΕ για τις κλιματικά ουδέτερες και έξυπνες πόλεις έως το 2030», στις 28 Απριλίου 2022, οι πόλεις κλήθηκαν να εκφράσουν το ενδιαφέρον τους για να συμμετάσχουν στην αποστολή τον Νοέμβριο του 2022 (European Commission, 2022). Η πρόσκληση έληξε στις 31 Ιανουαρίου 2022. Σε ένα πρώτο στάδιο, ανεξάρτητοι εμπειρογνώμονες αξιολόγησαν κάθε εκδήλωση ενδιαφέροντος. Σε ένα δεύτερο στάδιο, η Επιτροπή εφάρμοσε πρόσθετα κριτήρια για να εξασφαλίσει μια γεωγραφική ισορροπία και μια ποικιλόμορφη ομάδα πόλεων όσον αφορά το μέγεθος, τον αντίκτυπο και τις καινοτόμες ιδέες (European Commission, 2022). Συνολικά, 377 πόλεις υπέβαλαν αίτηση για να συμμετάσχουν στην αποστολή των πόλεων. Οι 100 πόλεις της ΕΕ που επιλέχθηκαν σήμερα εκπροσωπούν το 12% του πληθυσμού της ΕΕ (European Commission, 2022).

Σύμφωνα με τον ιστότοπο της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, η Επιτροπή δρομολόγησε τον Σεπτέμβριο του 2021 την αποστολή για 100 πόλεις που είναι κλιματικά ουδέτερες ως το 2030, με την έκδοση ανακοίνωσης σχετικά με τις αποστολές της ΕΕ, κάτι το οποίο επετεύχθη μετά την έγκριση των επιμέρους σχεδίων εφαρμογής των αποστολών το καλοκαίρι του 2021. Εκτός από την αποστολή « Cities », υφίστανται τέσσερις άλλες αποστολές της ΕΕ που καλύπτουν τις παγκόσμιες προκλήσεις στους τομείς της προσαρμογής στην κλιματική αλλαγή, της αποκατάστασης των ωκεανών και των υδάτων μας, των υγιών εδαφών και του καρκίνου. Στις 15 Δεκεμβρίου 2021 δημοσιεύθηκε ειδικό πρόγραμμα εργασίας για τις αποστολές του προγράμματος « Ορίζων Ευρώπη ». Το ακόλουθο βίντεο αναφέρεται στις αποστολές της ΕΕ,

αναφερόμενο στις κλιματικά ουδέτερες και έξυπνες πόλεις: (EU missions – Climate-neutral and smart cities, n.d.)

Οι αποστολές αποτελούν μια καινοτομία του προγράμματος «Ορίζων Ευρώπη» οι οποίες και υποστηρίζουν τις προτεραιότητες της Επιτροπής, όπως η Ευρωπαϊκή Πράσινη Συμφωνία, η Ευρώπη κατάλληλη για την ψηφιακή εποχή, το σχέδιο της Ευρώπης για την αντιμετώπιση του καρκίνου, μια οικονομία που λειτουργεί για τους ανθρώπους και το νέο ευρωπαϊκό Bauhaus (EU missions – Climate-neutral and smart cities, 2021). Το πρόγραμμα «Mission Climate» αποτελεί ήδη ένα συγκεκριμένο στοιχείο της νέας στρατηγικής για την προσαρμογή στην κλιματική αλλαγή, το σχέδιο Ευρωπαϊκής Αποστολής για την αντιμετώπιση του καρκίνου, ενώ το «Mission Soil» αποτελεί μια εμβληματική πρωτοβουλία του μακροπρόθεσμου οράματος για τις αγροτικές περιοχές της ΕΕ (EU missions – Climate-neutral and smart cities, 2021)

Στο ακόλουθο χρονικό θα μπορούσαν να επισημανθούν ενέργειες που πραγματοποιήθηκαν στο πλαίσιο της αποστολής ΕΕ:

14 Μαρτίου 2022

Εκδήλωση στην Αθήνα σχετικά με τις 1000 κλιματικά ουδέτερες πόλεις μέχρι το 2030: Τη Δευτέρα 14 Μαρτίου 2022, στο αμφιθέατρο του Υπουργείου Περιβάλλοντος και Ενέργειας, πραγματοποιήθηκε ενημερωτική εκδήλωση με θέμα την Ευρωπαϊκή Αποστολή «100 Climate Neutral Cities by 2030», με αφορμή την επίσκεψη του Matthew Baldwin, Αναπληρωτή Γενικού Διευθυντή της ΓΔ Move και Διευθυντή της Αποστολής της Επιτροπής για τις Κλιματικά Ουδέτερες Πόλεις έως το 2030, στην Αθήνα (Climate Neutral & Smart Cities Mediterranean, 2022)

10 Σεπτεμβρίου 2022

Εκδήλωση με θέμα «100 κλιματικά ουδέτερες και έξυπνες πόλεις» που διοργάνωσε ο Γενικός Γραμματέας του Υπουργείου Περιβάλλοντος και Ενέργειας και σύμφωνα με το δελτίο τύπου, η συνάντηση πραγματοποιήθηκε στο πλαίσιο της ετήσιας διεθνούς έκθεσης Θεσσαλονίκης και η συζήτηση πραγματοποιήθηκε με Γενικούς Γραμματείς από τα ελληνικά υπουργεία, τους Δημάρχους και τους εκπροσώπους των ελληνικών αποστολών Ιωαννίνων, Καλαμάτας, Κοζάνης, Τρικάλων, Θεσσαλονίκης, Αθήνας και Λεμεσού από την Κύπρο (Climate Neutral & Smart Cities Mediterranean, 2022)

12 Σεπτεμβρίου 2022

Πραγματοποιήθηκε η εκδήλωση με τίτλο «Η διαδικασία προς την Κλιματική Ουδετερότητα. Οι Δήμοι της Ελλάδας και της Κύπρου που επιλέχθηκαν από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή και εντάχθηκαν στις «100 Πόλεις Κλιματικής Ουδετερότητας μέχρι το 2030 - από και για τους πολίτες». Η εκδήλωση διοργανώθηκε από την Ελληνική Ρυθμιστική Αρχή Ενέργειας, στο πλαίσιο της 86ης Διεθνούς Έκθεσης Θεσσαλονίκης (Climate Neutral & Smart Cities Mediterranean, 2022).



Εικόνα 7: (greeknewsagenda,gr, 2022)

4 Μεθοδολογία έρευνας και απαντήσεις στην έρευνα

«Οι ευκαιρίες πολλαπλασιάζονται αδράττοντάς τις.» ~ Sun Tzu (544 π.Χ. - 496 π.Χ.)

4.1 Προετοιμάζοντας την έρευνα

Αν και η έρευνα αυτή διεξήχθη 2 έτη μετά την αρχική εξάπλωση της νόσου COVID-19, προέκυψαν αρκετοί περιορισμοί, αρχής γενομένης από το μέγεθος του δείγματος. Η έρευνα αυτή διεξήχθη με τη χρήση ενός σχετικά μικρού δείγματος φορέων του τουρισμού και, ως εκ τούτου, δεν θα πρέπει να χρησιμοποιηθεί ως αντιπροσωπευτικό δείγμα του τρόπου με τον οποίο η νόσος COVID-19 και διάφορες άλλες κρίσεις της εποχής μας έχουν επηρεάσει όλους τους ενδιαφερόμενους φορείς του τουριστικού κλάδου. Θα μπορούσε ενδεχομένως να χρησιμοποιηθεί ως καταγραφή που ίσως βοηθήσει τα ενδιαφερόμενα μέρη να αξιολογήσουν και να διαβλέψουν με κριτική ματιά ζητήματα ανθεκτικότητας.

Οι περισσότερες από τις συνεντεύξεις, εκτός από 2 διεξήχθησαν μέσω ηλεκτρονικού ταχυδρομείου, λόγω έλλειψης χρόνου από την πλευρά των ερωτηθέντων, η οποία όμως δεν παρείχε περαιτέρω τη δυνατότητα ερμηνείας της γλώσσας του σώματος των συμμετεχόντων, επηρεάζοντας έτσι, μέχρι ενός σημείου, την ερμηνεία των δεδομένων, σε μια προσπάθεια από την πλευρά της ερευνήτριας να ενισχυθεί η εγκυρότητα των αποτελεσμάτων. Δεδομένου ότι η έρευνα σχετικά με το θέμα διεξήχθη εντός συγκεκριμένου χρονικού πλαισίου, οι χρονικοί περιορισμοί που προέκυψαν, θα μπορούσαν να επηρεάσουν περαιτέρω την εμβάθυνση του θέματος που διερευνάται.

Σύμφωνα με τον Holling (1973) όταν η ανθρώπινη δραστηριότητα συσχετίζεται με τη θεωρία της ανθεκτικότητας (Resilience Theory), έννοιες όπως «προσαρμογή», προσαρμοστική ικανότητα, αποκτηθείσα διορατικότητα, αλλά και καινοτομία, καλούνται να συμπεριληφθούν στη γενικότερη έννοια της ανθεκτικότητας. Τα παραπάνω ζητήματα προέκυψαν κατά κύριο λόγο από τις απαντήσεις των συμμετεχόντων στην παρούσα μεταπτυχιακή έρευνα, καθώς τα ενδιαφερόμενα μέρη με υψηλά επίπεδα προσαρμοστικής ικανότητας μπόρεσαν να παραμείνουν ευέλικτα

και να αναλάβουν άμεση δράση, προκειμένου να εγγυηθούν την επιβίωση του οργανισμού ή της επιχείρησής τους (Smit & Wandel, 2006).

Οι συγκεκριμένοι συμμετέχοντες της παρούσας έρευνας δήλωσαν ότι ήταν σε θέση να κάνουν ταχείες κινήσεις προκειμένου να αντιμετωπίσουν, να διαχειριστούν και να προσαρμοστούν τους στρεσογόνους παράγοντες της πρόσφατης υγειονομικής κρίσης, κάτι το οποίο σύμφωνα με τους Smit & Wandel (2006), αποτελεί μια σαφή ένδειξη της ανθεκτικότητας (Smit & Wandel, 2006). Οι Smit & Wandel (2006), διερευνούν την προσαρμοστική ικανότητα, επισημαίνοντας ότι τα ανθεκτικά συστήματα συχνά ευδοκιμούν κατά τη διάρκεια μιας κρίσης λόγω καινοτόμων αλλαγών ή αλλαγών συμπεριφοράς.

Αρκετοί από τους ερωτηθέντες αναφέρθηκαν στην πραγματοποίηση προσαρμογών, τις οποίες συνέχισαν να εφαρμόζουν και μετά την υποχώρηση της κρίσης του 2020. Δήλωσαν επίσης ότι βγήκαν ισχυρότεροι από την πρόσφατη εμπειρία της υγειονομικής αυτής κρίσης, αναβαθμίζοντας παράλληλα και αρκετές από τις βασικές λειτουργίες του οργανισμού/επιχείρησής τους, χάρη στον ταχύτατο ψηφιακό μετασχηματισμό, τον οποίον κατέστησαν αναγκαίοι οι επικρατούσες συνθήκες της πρόσφατης υγειονομικής κρίσης. Καινοτομίες, επίσης, που πραγματοποιήθηκαν περιστρέφονταν γύρω από το εικονικό μάρκετινγκ, τις εικονικές αγορές, καθώς και την επικοινωνία και τις Δημόσιες Σχέσεις (PR) σχέδια. Εκτός από την προσαρμοστική ικανότητα και την καινοτομία, καταγράφηκαν στην παρούσα μεταπτυχιακή έρευνα επίσης έννοιες όπως «συνεκτικότητα», «συνέργειες» και «συνεργασία» μεταξύ των ενδιαφερόμενων μερών.

Σύμφωνα με τον Adger (2000), αν ένα σύστημα έχει υποστεί μια προηγούμενη διαταραχή χωρίς να καταρρεύσει, η γνώση που απέκτησε από αυτήν την κρίση θα το καταστήσει λιγότερο ευάλωτο σε μια μελλοντική διαταραχή. Οι συμμετέχοντες στην παρούσα έρευνα ανέφεραν ότι κατάφεραν να αποκομίσουν διδάγματα από την πρόσφατη κρίση της Covid 19, η οποία αύξησε την ανθεκτικότητά τους και τους κατέστησε πιο ικανούς να αντιμετωπίσουν αυτήν την τρέχουσα κρίση, ενώ αρκετοί ερευνητές επισημαίνουν την εσωτερική και εξωτερική ποικιλομορφία, ως βασικό δείκτη της ανθεκτικότητας (Bec et al., 2006; Brand and Jax, 2007; Gunderson, 2001; και Hall, 2018)

4.2 Περιορισμοί

Οι συνεντεύξεις διεξάγονται σε ημι-δομημένη μορφή και οι ερωτήσεις που επιλέγονται είναι στο σύνολό τους ανοικτές ερωτήσεις. Το ερωτηματολόγιο, όπου παρέχονται λεπτομερείς πληροφορίες στα παραρτήματα Α και Β, εστάλη μέσω ηλεκτρονικού ταχυδρομείου σε εταιρείες, ενώσεις και τουριστικούς οργανισμούς από τις 27-01-2023 έως τις 15-03-2023. Το ερωτηματολόγιο εστάλη σε επιχειρήσεις, οργανισμούς, σε επαγγελματίες του τουρισμού, αλλά και επισκέπτες της πόλης της Καλαμάτας και απαντήθηκε από 9 στους 13 ενδιαφερομένους, το οποίο αποδίδει σε ποσοστό το 70 % των ερωτηθέντων. Τα υπόλοιπα 4 παρέμειναν αναπάντητα λόγω έλλειψης χρόνου από πλευράς των επιχειρηματιών, λόγω φόρτου εργασίας. Τα αποτελέσματα των απαντήσεων παρουσιάζονται συλλογικά και όχι ονομαστικά, δεδομένου ότι οι απαντήσεις είναι αυστηρά εμπιστευτικές. Μόνο τρεις από τους ερωτηθέντες εξέφρασαν την επιθυμία τους να απαντήσουν ονομαστικά και με τον θεσμικό τους ρόλο και η ερευνήτρια της παρούσας μεταπτυχιακής εργασίας τους ευχαριστεί θερμά γι' αυτό, καθώς και για τον χρόνο που διέθεσαν προκειμένου να συμμετάσχουν στην έρευνα, δεδομένων των πολλαπλών υποχρεώσεών τους.

Οι δύο αυτοί αρμόδιοι και θεσμικοί εκπρόσωποι του Τουρισμού είναι η Αντιπεριφερειάρχης Τουρισμού στην Περιφέρεια Πελοποννήσου κα Άννα Καλογεροπούλου και ο κος Γεώργιος Καλογερόπουλος, Προϊστάμενος του Δημοτικού Πνευματικού Κέντρου Καλαμάτας, ενώ ο τρίτος συμμετέχων είναι ο κος Αθανάσιος Μάκιος, Περιβαλλοντικός Διευθυντής (Environmental Manager) στην Εταιρεία Κλήμης Πυρηνοκάρβουνο – Olive BBQ briquettes. Οι απαντήσεις τους δίδονται επώνυμα, ενώ οι υπόλοιποι συμμετέχοντες καταγράφονται ως Ενδιαφερόμενος 1, Ενδιαφερόμενος 2, Ενδιαφερόμενος 3, κ.τ.λ.. Αν και η έρευνα αυτή διεξήχθη με χρονικούς περιορισμούς, οι οποίοι και πλαισίωσαν τη συνολική διάρκεια της συλλογής πρωτογενών δεδομένων, θα μπορούσε να παράσχει περαιτέρω πληροφορίες προς τους ενδιαφερόμενους φορείς στον κλάδο του τουρισμού, καθώς οι διάφοροι αρμόδιοι φορείς τουρισμού ανά τον κόσμο, έχουν επηρεαστεί με ποικίλους τρόπους από την υγειονομική κρίση του 2020, με διαφοροποίηση και των αντίστοιχων δεικτών ανθεκτικότητας.

Ως εκ τούτου, η έρευνα αυτή θα μπορούσε να αναδείξει κατά περίπτωση κάποιες πτυχές σχετικά με τη σημασία της ιεράρχησης προτεραιοτήτων και πρακτικών που

ενισχύουν την ανθεκτικότητα στον κλάδο του τουρισμού σε περιόδους κρίσης, αλλά και παράλληλων κρίσεων. Παρόλα αυτά, οι διάφορες διαπιστώσεις που ανέκυψαν, θα μπορούσαν σε βάθος χρόνου να διερευνηθούν περαιτέρω. Η διενέργεια μελέτης σε ένα ευρύτερο πεδίο ενδιαφερομένων φορέων του τουρισμού θα μπορούσε να παρέχει μια εικόνα των μακροπρόθεσμων επιπτώσεων της πρόσφατης πανδημίας και περαιτέρω, του τρόπου με τον οποίο οι ενδιαφερόμενοι φορείς εν γένει, αντιμετωπίζουν τις συνδυασμένες επιπτώσεις μιας παγκόσμιας κρίσης. Στο σημείο αυτό θα μπορούσαν να συνεκτιμηθούν και άλλες παράλληλες κρίσεις, οι οποίες αναδύθηκαν κατά τη διάρκεια/ αλλά και μετά την ανάκαμψη από τη νόσο COVID-19, συμπεριλαμβανομένης και της υφιστάμενης ενεργειακής κρίσης, της κλιματικής αλλαγής, των γεωπολιτικών ασταθειών και διαφόρων άλλων κρίσεων και καταστάσεων έκτακτης ανάγκης που θέτουν σε κίνδυνο διάφορες πτυχές της καθημερινότητας.

Η έρευνα αυτή θα μπορούσε επίσης να παρέχει πληροφορίες σχετικά με τα όρια ανθεκτικότητας ενός συστήματος και κατ' επέκταση του τουριστικού συστήματος, τόσο σε τοπικό, όσο και σε περιφερειακό, αλλά και εθνικό επίπεδο, υπό το πρίσμα επίσης της διαμόρφωσης της εικόνας ενός τουριστικού προορισμού, Ως εκ τούτου, η εφαρμογή της θεωρίας ανθεκτικότητας (Resilience Theory) κατά την αξιολόγηση της ικανότητας ενός συστήματος να αντιμετωπίζει μείζονες καταστροφές, δύναται να συνεκτιμηθεί και να τεθεί περαιτέρω υπό διερεύνηση.

Κατ' επέκταση, οι μελλοντικές μελέτες θα μπορούσαν να εξετάσουν τον τρόπο με τον οποίο ο βαθμός ετοιμότητας και ανθεκτικότητας των ενδιαφερομένων μερών στον κλάδο του τουρισμού επηρεάζεται από τον παράγοντα της αβεβαιότητας, ο οποίος αναδείχθηκε και μέσα από τις απαντήσεις των συμμετεχόντων στην παρούσα έρευνα. Κατά τη διερεύνηση επομένως του βαθμού ανθεκτικότητας στον κλάδο του τουρισμού, συνίσταται να ληφθούν υπόψη και τα επίπεδα αβεβαιότητας που επικρατούν κατά τη διάρκεια μιας παρατεταμένης κρίσης..

Τέλος, πρόσθετη έρευνα θα μπορούσε να εμβαθύνει στον τρόπο με τον οποίο οι πρακτικές τοπικής αειφορίας εντός των προορισμών επηρεάζονται από τις επιπτώσεις μιας παγκόσμιας κρίσης και, παρόλο που έχει αναγνωριστεί ότι η νόσος COVID-19 θα έχει καταστροφικές και άμεσες περιβαλλοντικές επιπτώσεις, συνίσταται να διεξαχθεί εκτενέστερη έρευνα σχετικά με τις έμμεσες και μεσο-μακροπρόθεσμες επιπτώσεις της. Καταλήγοντας, θα μπορούσε να διαπιστωθεί ότι η εξάπλωση της

πανδημίας του 2020, παρείχε τη δυνατότητα διερεύνησης γνώσεων σε διάφορα επίπεδα και θεματικές έρευνας. Η υγειονομική κρίση αυτή του 2020 εξακολουθεί να έχει σημαντικό αντίκτυπο στον κλάδο του τουρισμού, συνίσταται επομένως η επιστημονική κοινότητα να αξιοποιήσει την πρόσφατη συγκυρία να διερευνήσει, αλλά και να αποσαφηνίσει περαιτέρω, τον τρόπο με τον οποίο ο κλάδος δύναται να ενισχύσει την ανθεκτικότητά του σε κρίσεις και καταστροφές αυτού του μεγέθους.

4.3 Ερευνητική ανάλυση

Η πρόσφατη κρίση της νόσου COVID-19 έχει επηρεάσει όλα τα ενδιαφερόμενα μέρη στον κλάδο του Τουρισμού, τα οποία συμμετείχαν στις συνεντεύξεις της παρούσας πρωτογενούς έρευνας. Οι επιπτώσεις της παρελθούσης κρίσης, αλλά και οι επιδράσεις τους ποικίλλουν, ανάλογα με τον κάθε ενδιαφερόμενο επαγγελματία, αλλά και αρμόδιο φορέα στον κλάδο του τουρισμού, καθώς ο καθένας εξ αυτών υιοθετεί ξεχωριστούς μηχανισμούς ετοιμότητας για την αντιμετώπιση των επιπτώσεων αυτών σε περιόδους κρίσης.

Η θεωρία της ανθεκτικότητας (Resilience Theory) επέτρεψε στην παρούσα έρευνα να παρατηρήσει και στη συνέχεια να καταγράψει μέσα από τις αντίστοιχες συνεντεύξεις, με ποιό τρόπο οι συμμετέχοντες ενήργησαν και το πώς ορισμένοι από τους ενδιαφερομένους ανταπεξήλθαν σε μικρότερο ή μεγαλύτερο βαθμό από κάποιους άλλους. Λαμβάνοντας υπόψη τη δυνατότητα ενσωμάτωσης της θεωρίας της ανθεκτικότητας (Resilience Theory) στις κοινωνικές επιστήμες, η θεωρία έδωσε τη δυνατότητα στην παρούσα μεταπτυχιακή έρευνα να αντλήσει χρήσιμες πληροφορίες σχετικά με τον τρόπο με τον οποίο οι εμπλεκόμενοι στον τουρισμό αντιμετωπίζουν μια κρίση αυτής της κλίμακας. Ορισμένοι επηρεάστηκαν έντονα και χρειάστηκε να εντατικοποιήσουν τις προσπάθειες και ενέργειές τους, ενώ άλλοι ήταν σε θέση να εκτελέσουν ταχείες ενέργειες, οι οποίες τους επέτρεψαν να απορροφήσουν τους κραδασμούς της υγειονομικής κρίσης του 2020.

Η οικολογική έννοια της ανθεκτικότητας έχει χρησιμοποιηθεί προς διερεύνηση των συνεντεύξεων που πραγματοποιήθηκαν κατά το διάστημα συλλογής πρωτογενών στοιχείων, προκειμένου να αναλυθούν περαιτέρω τα αποτελέσματα, τα οποία προέκυψαν. Τα παρεχόμενα δεδομένα αναδεικνύουν ζητήματα που σχετίζονται με τη

θεωρία ανθεκτικότητας (Resilience Theory) και έννοιες όπως «αβεβαιότητα», «προσαρμογή», «σχεδιασμός και προετοιμασία», «επικοινωνία και συνεργασία», «συνέργειες», «ρόλοι και οι ευθύνες», «καινοτομία και τεχνολογικές εξελίξεις», «διακυβέρνηση», «προηγούμενη & αποκτηθείσα γνώση», καθώς και ο όρος «ανάκαμψη», αποτελούν κάποια από τα θέματα που αναδείχθηκαν από τις συνεντεύξεις της παρούσας έρευνας. Μια σύντομη περίληψη των παραπάνω παραγόντων που σχετίζονται με την έννοια της ανθεκτικότητας (Resilience) που αναδείχθηκαν από τους συμμετέχοντες παρατίθεται πιο κάτω, ενώ ο παράγοντας «αβεβαιότητα» εξακολούθησε να αναδύεται κατά τη διάρκεια των συνεντεύξεων.

Αν και όλοι οι εμπλεκόμενοι φορείς επηρεάστηκαν, ο βαθμός ετοιμότητάς τους για την αντιμετώπιση αυτών των επιπτώσεων, κατά περίπτωση διέφερε, οι οργανισμοί και οι επιχειρήσεις αντίστοιχα, ήταν μεν σε θέση να συνεχίσουν τη λειτουργία τους, αλλά οι περισσότεροι από αυτούς συνέχισαν τη δραστηριότητά τους στα πλαίσια ενός αντίξοου και συχνά ασφυκτικού εξωτερικού περιβάλλοντος, εξαιτίας και των περιοριστικών μέτρων που επεβλήθησαν κατά το διάστημα της υγειονομικής κρίσης.

Από τους ιδιοκτήτες επιχειρήσεων και αρμόδιων φορέων που συμμετείχαν σε συνέντευξη, ένας εξ αυτών, ο οποίος είναι και επιστημονικά υπεύθυνος σε αντίστοιχο αντικείμενο στην επιχείρηση στην οποία και δραστηριοποιείται, δήλωσε ότι η επιχείρησή του ήταν σε θέση να συνεχίσει τη λειτουργία της ακόμη και σε διεθνείς αγορές, δεδομένου ότι η επιχείρηση είχε επίσης εξαγωγική δραστηριότητα, «κάτι το οποίο μας έδωσε ένα επιπλέον πλεονέκτημα στην παγκόσμια αγορά, σε σύγκριση με ορισμένες άλλες εταιρείες που δεν έχουν αυτήν τη δυνατότητα, η οποία με βεβαιότητα ενισχύει την ανθεκτικότητά μας στο μέλλον», όπως δήλωσε ο ενδιαφερόμενος που έδωσε συνέντευξη (**Ενδιαφερόμενος 5**). Συνεχίζοντας ο ίδιος, δήλωσε ότι στην επιχείρησή του εξακολουθούν και είναι σε θέση να καινοτομούν, «όταν υφίστανται συνθήκες αβεβαιότητας, μεταβλητή, η οποία σε κάθε περίπτωση θα μπορούσε να θεωρηθεί επιπλέον δείκτης ανθεκτικότητας».

Ένα επίσης θέμα που εισήχθη σε αυτήν την έρευνα ήταν οι ανθρωπίνι πόροι ως ένα σημαντικό μέρος των απαντήσεων, αναφερόμενο στον ανθρώπινο παράγοντα, από την άποψη των συνεργειών και της διαχείρισης του ανθρώπινου δυναμικού, καθώς και οι κίνδυνοι που αντιμετωπίζει κατά τη διάρκεια της πανδημίας από ένα σημαντικό αριθμό εργαζομένων. Πολλοί ενδιαφερόμενοι ανέφεραν ότι είναι αβέβαιοι για το μέλλον της παγκόσμιας αγοράς στην τουριστική βιομηχανία, γεγονός που

δείχνει ορισμένο βαθμό αβεβαιότητας, ως αντίληψη, που επηρεάζει -μεταξύ άλλων- την ανθεκτικότητα των περισσότερων ενδιαφερόμενων μερών.

Όπως προαναφέρθηκε, αν ένας ενδιαφερόμενος μπορεί να ξεπεράσει μια κρίση και να αποκτήσει γνώσεις από αυτήν, αυξάνεται η πιθανότητα να επιβιώσει στην επόμενη κρίση (Adger, 2000). Κάποια επίσης από τα διδάγματα που αντλήθηκαν από την πρόσφατη υγειονομική κρίση ήταν και το ότι η τουριστική βιομηχανία είναι απρόβλεπτη, επομένως τα κονδύλια έκτακτης ανάγκης είναι ζωτικής σημασίας, καθώς η κρίση και η καταστροφή είναι αναπόφευκτες. Οι συνεργασίες και η συνέργειες θα ωφελήσουν τους ενδιαφερόμενους φορείς κατά τη διαδικασία ανάκαμψης από μιας κρίση ή καταστροφή, ενώ η ύπαρξη εικονικού περιεχομένου και αγοράς είναι απαραίτητη για την επιβίωση του τουρισμού σε περιόδους κρίσεων / καταστροφών.

Από τις συνεντεύξεις της έρευνας καταγράφηκε επίσης και το γεγονός, ότι ορισμένοι ενδιαφερόμενοι προσπαθούσαν να επιβιώσουν, ενώ άλλοι άρχισαν και εν μέσω συνθηκών κρίσης να ευδοκιμούν. Ανεξάρτητα όμως από τον μηχανισμό αντιμετώπισής τους, όλοι ενδιαφερόμενοι δραστηριοποιήθηκαν σε ένα περιβάλλον ιδιαίτερης αβεβαιότητας που επικράτησε κατά την περίοδο της υγειονομικής κρίσης.

Ενώ οι περισσότεροι ερευνητές απλώς θεωρούν ότι η αβεβαιότητα είναι μέρος μιας κρίσης ή μιας καταστροφής (Magis, 2010), τα επίπεδα αβεβαιότητας κατά τη διάρκεια της υγειονομικής κρίσης του 2020 φαίνεται να υπερβαίνουν τα αντίστοιχα του παρελθόντος. Όπως προέκυψε και από τις δηλώσεις των ενδιαφερομένων μερών, κάθε ένας από τους συμμετέχοντες, είτε σε οργανισμό είτε στην τοπική βιομηχανία, επηρεάστηκε από τα όποια επίπεδα αβεβαιότητας και αστάθειας επικράτησαν κατά την περίοδο της κρίσης, ανεξάρτητα από το επίπεδο ετοιμότητας και ανθεκτικότητάς που επέδειξε ο καθένας ξεχωριστά.

Σύμφωνα με τον Moynihan (2005), σε μια κρίση ο παράγοντας αβεβαιότητα χαρακτηρίζεται από μια αφθονία αμφίσημων πληροφοριών ή έλλειψη κατανόησης γύρω από ένα συγκεκριμένο ζήτημα ή περιστατικό (Moynihan, 2005). Η αβεβαιότητα μπορεί να αποσταθεροποιήσει μια κατάσταση και να αποτελέσει τροχοπέδη για συνέργειες και συνεργασίες σε περιόδους κρίσης, κάτι το οποίο επιφέρει επιζήμιες συνέπειες στα εκάστοτε επίπεδα ανθεκτικότητας (Moynihan, 2005).

Σύμφωνα με τους Smit & Wandel (2006), όταν μια αλλαγή σε παγκόσμια κλίμακα προσεγγίζεται από μια ανθρώπινη οπτική, η προσαρμογή αναφέρεται σε μια

διαδικασία, δράση ή αποτέλεσμα που ενισχύει την ικανότητα του συστήματος να αντιμετωπίζει, να διαχειρίζεται ή να προσαρμόζεται σε ένα συγκεκριμένο στρεσογόνο παράγοντα, κίνδυνο ή αλλαγή (Smit & Wandel, 2006). Τα υψηλά επίπεδα προσαρμοστικότητας, καθώς και η ικανότητα προσαρμογής στις μεταβαλλόμενες συνθήκες, είναι χαρακτηριστικά ανθεκτικών συστημάτων (Smit & Wandel, 2006).

Κανένα από τα ενδιαφερόμενα μέρη δεν γνώριζε την απειλή μιας πανδημίας ή μιας κρίσης αυτής της κλίμακας. Αν και ορισμένοι από τους συμμετέχοντες είχαν προηγούμενη εμπειρία από την παγκόσμια οικονομική κρίση του 2009, δεν είχαν εντούτοις προβλέψει ποτέ ότι θα αντιμετώπιζαν μια απειλή όπως η πανδημία του 2020. Οι περισσότεροι ανέφεραν ότι οι προηγούμενες κρίσεις τους βοήθησαν να ανταποκριθούν έως ένα σημείο στην κατάσταση έκτακτης ανάγκης, αλλά όλοι ομόφωνα επεσήμαναν ότι η κρίση της νόσου Covid-19 ήταν τελικά διαφορετική από οποιαδήποτε άλλη που είχαν υποστεί στο παρελθόν. Ομόφωνα επίσης οι συμμετέχοντες τόνισαν πόσο γρήγορα επήλθε η υγειονομική κρίση του 2020 και πόσο σοβαρές και άμεσες ήταν οι επιπτώσεις της και οι οποίες οδήγησαν εκτός από τους κινδύνους, επίσης και σε νέες ευκαιρίες, όπως η επιτάχυνση του ψηφιακού μετασχηματισμού και η εφαρμογή καινοτόμων και βιώσιμων πολιτικών.

Η επικοινωνία και η συνεργασία αποτελούν επίσης κρίσιμους δείκτες των συνολικών επιπέδων ανθεκτικότητας και γίνονται ακόμα πιο απαραίτητοι κατά τη διάρκεια μιας κρίσης (Dahles και Susilowati, 2015, McManus et al. 2007). Οι εσωτερικές και εξωτερικές επικοινωνίες αυξάνουν την προσαρμοστική ικανότητα και επιτρέπουν σε ένα σύστημα να ανταποκρίνεται πιο αποτελεσματικά στην αλλαγή (McManus et al., 2007). Σε ό,τι αφορά την επικοινωνία και τη συνεργασία, οι περισσότεροι ενδιαφερόμενοι δήλωσαν ότι ως ένα βαθμό υπήρξε και ότι εργάζονταν από κοινού για την αντιμετώπιση της κρίσης, γεγονός το οποίο και αναδεικνύει τη σημασία της συνεργασίας και συνεργατικότητας ως επιπλέον δείκτες ανθεκτικότητας για τα μέλη μιας κοινότητας και ευρύτερα μιας κοινωνίας σε περιόδους κρίσης.

Οι ρόλοι και οι ευθύνες συνδέονται στενά με την επίγνωση της κατάστασης ως βασικός δείκτης ανθεκτικότητας εντός των συστημάτων (McManus et al., 2007), όπου ο εκάστοτε ενδιαφερόμενος στο πεδίο δραστηριότητάς του με επίγνωση των ρόλων και των ευθυνών του στους κόλπους μιας κοινότητας, διασφαλίζει το ρόλο που θα αναλάβει όταν συμβεί μια κρίση (McManus et al., 2007). Λαμβάνοντας υπόψη τον

παράγοντα των διαρκώς μεταβαλλόμενων συνθηκών στη σύγχρονη εποχή, μια ραχοκοκαλιά με ρόλους και ευθύνες, τόσο στο εσωτερικό, όσο και στο εξωτερικό ενός συστήματος, θεωρείται απαραίτητο κατά τη διάρκεια μιας κρίσης ή καταστροφής (McManus et al., 2007).

Η καινοτομία είναι ένας από τους πιο αναγνωρισμένους δείκτες ανθεκτικότητας (Bec et al., 2016· Fiksel, 2006· Hall, 2018· Holling, 2001). Ένα σύστημα που μπορεί να καινοτομεί κατά τη διάρκεια μιας κρίσης ή καταστροφής είναι αυτό που διαθέτει όλους ή έστω τους περισσότερους από τους δείκτες ανθεκτικότητας (Hall, 2018). Ένα άτομο που μπορεί να αναδείξει καινοτόμες ιδέες ή λύσεις κατά τη διάρκεια μιας κρίσης ή καταστροφής έχει τη δυνατότητα να βγει από το στρεσογόνο γεγονός πιο ισχυρό και με μεγαλύτερα επίπεδα ανθεκτικότητας (Hall, 2018), γεγονός το οποίο επισημάνθηκε και από τους περισσότερους ερωτηθέντες της παρούσας έρευνας.

Όλοι σχεδόν οι συμμετέχοντες ανέφεραν τη σημασία των νέων τεχνολογιών και των καινοτόμων εφαρμογών και πολιτικών ως διακριτό συντελεστή, αλλά και ως δείκτη ανθεκτικότητας. «Ένα πράγμα που έχει βελτιωθεί από την κρίση πανδημίας, κυρίως στην Ελλάδα, είναι η χρήση νέων τεχνολογιών. Πιστεύω ότι όχι μόνο ενισχύουν, αλλά και βελτιώνουν σημαντικά την ανθεκτικότητα μιας τουριστικής επιχείρησης, και αυτό αντικατοπτρίζεται στην προώθηση μέτρων για δράσεις που συχνά δρομολογούνται μέσω του ΕΣΠΑ για τον ψηφιακό μετασχηματισμό των μικρών και μεσαίων επιχειρήσεων» (Ενδιαφερόμενος 5)

Οι χρηματοοικονομικοί πόροι επομένως, διαδραματίζουν ιδιαίτερα σημαντικό ρόλο στα επίπεδα ανθεκτικότητας των ενδιαφερόμενων μερών (Dahles and Susilowati, 2015· Hall, 2018). Κατά τη διάρκεια της υγειονομικής κρίσης, η πρόσβαση σε εξωτερικούς πόρους και χρηματοδότηση ήταν απαραίτητη για αρκετούς από τους συμμετέχοντες, καθώς σύμφωνα με τους Dahles and Susilowati(2015) και Hall (2018), οι χρηματοδοτικοί πόροι είναι ζωτικής σημασίας κατά τη διάρκεια μιας κρίσης και μπορούν να αποτελέσουν σημαντικό δείκτη σε επίπεδα ανθεκτικότητας σε μια απρόβλεπτη κρίση ή καταστροφή (Dahles and Susilowati, 2015· Hall, 2018).

Η διακυβέρνηση επίσης μπορεί να επηρεάσει σε μεγάλο βαθμό την ανθεκτικότητα των τουριστικών συστημάτων (Brunner et al. 1997, Folke et al., 2002), καθώς η διακυβέρνηση, η οποία παρουσιάζει ευελιξία, διαφάνεια και εξωστρέφεια

κατά τη διάρκεια μιας καταστροφής ή κρίσης, μειώνει την αβεβαιότητα και αυξάνει την ανθεκτικότητα (Brunner et al. 1997, Folke et al., 2002). Η απόκτηση γνώσεων από προηγούμενη κρίση καταδεικνύει την ικανότητα των ενδιαφερόμενων μερών να ξεπεράσουν ένα φαινόμενο αποσταθεροποίησης και να μάθει από αυτό (Adger, 2000). Η ικανότητα απόκτησης γνώσεων κατά τη διάρκεια ή μετά από μια κρίση σηματοδοτεί την ανθεκτικότητα σε ένα σύστημα (Holling, 1973) και η αποκτηθείσα αυτή γνώση δύναται να προετοιμάσει καλύτερα τα ενδιαφερόμενα μέρη για μια μελλοντική κρίση (Holling, 1973).

Η πληροφόρηση που προέκυψε στην παρούσα έρευνα θα μπορούσε σε αυτό το σημείο να αποτελέσει ένδειξη ανθεκτικότητας, δεδομένου ότι η αρχική εξάπλωση της πανδημίας Covid-19 έχει παρέλθει και οι ενδιαφερόμενοι έχουν ξεπεράσει επιτυχώς τις προκλήσεις και σύμφωνα με τον Holling (1973), η αποκτηθείσα γνώση από τους ενδιαφερόμενους φορείς στους διάφορους κλάδους και πεδία δραστηριότητας σηματοδοτεί τις δυνατότητες στα επίπεδα ανθεκτικότητάς τους. Όπως προαναφέρθηκε, ο Holling (1973) επισημαίνει ότι η ικανότητα άντλησης διδαγμάτων από μια κρίση αποτελεί ένα ακόμα σημαντικό δείκτη ανθεκτικότητας ενός συστήματος.

Οι προτεραιότητες ανάκαμψης από μια κρίση, σύμφωνα με τους McManus et al. (2007), συνδέονται με την επίγνωση της κατάστασης, η οποία, όπως προαναφέρθηκε, αποτελεί κρίσιμο δείκτη ανθεκτικότητας (McManus et al., 2007). Η ικανότητα ενός stakeholder να δώσει προτεραιότητα στην ανάκαμψη εξαρτάται από την ικανότητά του να αντιμετωπίσει μια κρίση (McManus et al., 2007).

Παρά τον παράγοντα της αβεβαιότητας, δύο από τα ενδιαφερόμενα μέρη που συμμετείχαν στις συνεντεύξεις, εκπροσωπώντας θεσμικούς φορείς, ανέφεραν τη σημασία της διακυβέρνησης στο στρατηγικό σχεδιασμό και την ανταπόκριση σε καταστάσεις έκτακτης ανάγκης σε περιόδους κρίσης, σημαντικούς παράγοντες για την ανάκαμψη της βιομηχανίας και το μέλλον του τοπικού τουρισμού. Από τις απαντήσεις των συμμετεχόντων προέκυψε ότι ακόμη και εκείνοι, που ήδη αντιμετώπιζαν δυσχέρειες, εξακολουθούσαν να επηρεάζονται από την απρόβλεπτη κατάσταση και την αβεβαιότητα της πρόσφατης υγειονομικής κρίσης. Η εξοικονόμηση χρημάτων σε καταστάσεις έκτακτης ανάγκης, η τακτική αντιμετώπιση των κινδύνων, η υπέρβαση των προηγούμενων κρίσεων και η ικανότητα καινοτομίας

σε καταστάσεις κρίσης μπορούν να αποτελέσουν δείκτες επιπέδου ανθεκτικότητας, ωστόσο ο βαθμός αβεβαιότητας που βιώνεται από τους ενδιαφερομένους, εξακολουθεί να απειλεί τα επίπεδα ανθεκτικότητάς τους (Gunderson, 2001). Αν και η αβεβαιότητα δεν θέτει πάντα έναν ενδιαφερόμενο σε υψηλό κίνδυνο, εξακολουθεί να μπορεί και, ως εκ τούτου, θα πρέπει να προσμετράται και να εξετάζεται κατά την προσέγγιση της έννοιας της ανθεκτικότητας (Resilience).

Επιπλέον, κατά την έρευνα πέρα από τα παραπάνω, αναδείχθηκε και η σημασία της ευελιξίας, της προσαρμοστικής ικανότητας, της συνεργασίας και συνεργατικότητας σε περιόδους κρίσεων. Όσοι από τους ενδιαφερόμενους φορείς που επλήγησαν σοβαρά από αυτήν την υγειονομική κρίση του 2020 μπόρεσαν να επιβιώσουν, είναι επιτακτική ανάγκη να λάβουν τη γνώση που απέκτησαν κατά τη διάρκεια αυτής της κρίσης και να τη χρησιμοποιήσουν προς καθοδήγηση στο μέλλον, καθώς έχει διαπιστωθεί ότι στη σύγχρονη εποχή η μια κρίση διαδέχεται την άλλη. Συνίσταται επομένως μια μορφή προσαρμογής επιχειρηματικών μοντέλων, δημιουργίας περισσότερων συνδέσεων και συνεργασίας, δημιουργίας κεφαλαίων για έκτακτες ανάγκες, καταπολέμησης της εποχικότητας, διαφοροποίησης των εισοδημάτων και αύξησης της ευελιξίας. Όπως δήλωσαν και οι συμμετέχοντες στις συνεντεύξεις της παρούσας έρευνας, βρέθηκαν μπροστά σε μια σημαντική ευκαιρία ανοικοδόμησης των επιχειρήσεών τους με πιο καινοτόμο, βιώσιμο και ανθεκτικό τρόπο, δεδομένου ότι η πρόσφατη πανδημία έχει αλλάξει την παγκόσμια αγορά και τον υπόλοιπο κόσμο συθέμελα και αρκετοί τομείς δεν θα λειτουργούν πλέον με τον τρόπο που λειτουργούσαν κάποτε.

Σε ό,τι αφορά την προσαρμοστικότητα, οι συμμετέχοντες στην παρούσα έρευνα που ήταν σε θέση να πραγματοποιήσουν αλλαγές, προκειμένου να αντιμετωπίσουν τις περιστάσεις, ήταν σε πλεονεκτικότερη θέση έναντι άλλων, διαθέτοντας έτσι μια ευελιξία λόγω της προηγούμενης αποκτηθείσας από προηγούμενες κρίσεις γνώσης. Οργανισμοί και επιχειρήσεις με υψηλότερη προσαρμοστική ικανότητα που διαθέτουν εγκαταστάσεις και πόρους, έχουν μεγαλύτερη δυνατότητα να καινοτομήσουν, γεγονός, το οποίο όπως αναφέρει και ο Gunderson (2001), αποτελεί σημάδι προσαρμοστικότητας. Στο σημείο αυτό ακολουθεί μια γενικότερη παράθεση των απαντήσεων και των θεμάτων που ανέκυψαν κατά τη διάρκεια των συνεντεύξεων της

παρούσας μεταπτυχιακής έρευνα, τόσο σε ατομικό – κατά περίπτωση- όσο και σε συλλογικό επίπεδο.

4.4 Απαντήσεις των συνεντεύξεων

Στην παρούσα ενότητα παρουσιάζονται συλλογικά οι απαντήσεις όλων των ενδιαφερόμενων μερών που ερωτήθηκαν μέχρι την παρούσα χρονική περίοδο (15 Μαρτίου 2023) και λόγω έλλειψης χρόνου,.

Μετά από κάθε ερώτηση, αναφέρονται οι απαντήσεις του κάθε ενδιαφερόμενου και σε δύο περιπτώσεις οι ενδιαφερόμενοι 2 & 3 από την ίδια ξενοδοχειακή μονάδα, προτίμησαν να απαντήσουν από κοινού, αφού δραστηριοποιούνται στο ίδιο εργασιακό περιβάλλον. Το ίδιο καταγράφεται και για τους Ενδιαφερομένους 7 & 8, καθώς οι ίδιοι είναι επισκέπτες από το εξωτερικό από Ευρωπαϊκή χώρα, στο πλαίσιο ενός εκπαιδευτικού προγράμματος ανταλλαγής, το οποίο και τους έφερε στην πόλη της Καλαμάτας. Σύμφωνα με τους επισκέπτες αυτούς, οι νέες τεχνολογίες παίζουν σημαντικό ρόλο στην ανίχνευση, αλλά και περαιτέρω επιλογή ενός προορισμού, καθώς και για τους δύο αυτούς επισκέπτες από το εξωτερικό η πόλη της Καλαμάτας ως προορισμός δεν ήταν γνωστή από πριν και χάρη στις ψηφιακές εφαρμογές, εντόπισαν την Καλαμάτα ως προορισμό. Οι ακόλουθες παράγραφοι αφορούν τις δοθείσες απαντήσεις από τους ερωτηθέντες της πρωτογενούς έρευνας:

1. Σε τι βαθμό επηρεάστηκε η επιχείρηση /ο οργανισμός σας στην πόλη της Καλαμάτας -Μεσσηνίας από την πρόσφατη κρίση (COVID -19);

(Ενδιαφερόμενος 2 & 3) «Η επιχείρηση επηρεάστηκε αρνητικά λόγω των προβλημάτων που προέκυψαν από τον Covid, δηλαδή σε σημείο που δεν απέφερε κανένα απολύτως κέρδος. Μόνο "ζημιές" και στην επιχείρηση αλλά και στους υπαλλήλους ως αποτέλεσμα».

(Ενδιαφερόμενος 4) « Δεν γνωρίζω, δεν εργαζόμουν στη βιομηχανία που βρίσκομαι τώρα (Βιομηχανία Τροφίμων), κατά το ξέσπασμα της πανδημίας»

(Ενδιαφερόμενος 6) «Λόγω της φύσης του επαγγέλματός μου και της πελατειακής μου βάσης, η επιχείρησή μου επλήγη σημαντικά και η πτώση του τζίρου ήταν τεράστια.»

(Ενδιαφερόμενος 7 & 8) : « Όχι και τόσο πολύ, λίγο ίσως. Εργαζόμασταν από το σπίτι για δύο εβδομάδες περίπου, στη συνέχεια επανήλθαμε στο χώρο εργασίας μας, στη Βιβλιοθήκη της πόλης μας. Μετά την πανδημία ξεκινήσαμε να διοργανώνουμε περισσότερες επαγγελματικές συναντήσεις και δραστηριότητες OnLine, ενώ πριν τον covid διεξάγονταν με φυσική παρουσία των συνεργατών δια ζώσης. Στην παρούσα στιγμή πολλές συναντήσεις επίσης διεξάγονται online και είναι πιο άνετα με τον τρόπο αυτόν, καθώς η Βιβλιοθήκη μας διαθέτει αρκετά παραρτήματα στην ευρύτερη αστική περιοχή και από όλα τα παραρτήματα έπρεπε να μετακινούμαστε και να συναντιόμαστε στο κεντρικό κτίριο, ενώ μετά τις επαγγελματικές συναντήσεις έπρεπε να μετακινηθούμε στο αρχικό μας παράρτημα. Είναι καλύτερα επομένως οι συναντήσεις να πραγματοποιούνται μέσω διαδικτύου».

2. Σε τι βαθμό συνέβαλε η ανθεκτικότητα της επιχείρησής / του Οργανισμού σας κατά τη διάρκεια της υγειονομικής κρίσης;

(Ενδιαφερόμενος 2 & 3) «Στην προκειμένη περίπτωση, για την επιχείρησή μας, επίπεδα ανθεκτικότητας απετέλεσαν τα ίδια κεφάλαια από άλλες πηγές εισοδημάτων, αλλά και η κρατική ενίσχυση με τις επιδοτήσεις. Η ικανότητα της επιχείρησής μας να απορροφήσει μία τέτοιου μεγέθους οικονομική κρίση ήταν πολύ μικρή. Σίγουρα η λειτουργία της επηρεάστηκε σε μεγάλο βαθμό, αλλά και πάλι αυτό είχε να κάνει με την μη δυνατότητα του ανθρώπινου δυναμικού να προσέλθει στο χώρο εργασίας του λόγω του ότι μπορεί να νόσησε ο ίδιος ή κάποιο συγγενικό του πρόσωπο».

(Ενδιαφερόμενος 6) « Η ψυχραιμία και η σωστή διαχείριση ήταν το κλειδί για την επιβίωση της επιχείρησης».

(Ενδιαφερόμενος 7 & 8) «Δεν υπήρξε προηγούμενη εμπειρία. Για όλους τους ανθρώπους (εργαζόμενους, επισκέπτες και αναγνώστες) ήταν δύσκολο».

3. Πώς οι εμπειρίες από προηγούμενες κρίσεις προετοίμασαν την επιχείρησή/ τον οργανισμό σας για την υγειονομική της τελευταίας διετίας, αλλά και για την τρέχουσα ενεργειακή κρίση;

(Ενδιαφερόμενος 2 & 3) «Η επιχείρηση ότι είχε ανοίξει όταν συνέβη το πρώτο lockdown, λόγω της πανδημίας. Οπότε ήταν "καινούργια" σε τέτοιου είδους καταστάσεις».

(Ενδιαφερόμενος 6) «Ήταν καίριας σημασίας. Η ψυχραιμία και η εμπειρία στην αναζήτηση σωστής πληροφόρησης και οι γνώσεις στη διαχείριση των πόρων (οικονομικών και λοιπών) ήταν αυτές που κυρίως διασφάλισαν την επιβίωση μια επιχείρησης που για 2χρόνια, λόγω ήταν ζημιογόνος».

(Ενδιαφερόμενος 7 & 8) « Σχετικά με την ενεργειακή κρίση, φέτος το χειμώνα χρειάστηκε να εξοικονομήσουμε πολλή ενέργεια, καθώς υφιστάμεθα μεγάλη πίεση από το κράτος και τους εργοδότες μας».

4. Πώς θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί η αποκτηθείσα γνώση από τις τρέχουσες κρίσεις (π.χ. ενεργειακή, υγειονομική κτλ.) για την ενίσχυση της μελλοντικής ανθεκτικότητας της επιχείρησής σας σε ενδεχόμενες κρίσεις στο μέλλον ;

(Ενδιαφερόμενος 2 & 3) «Δυστυχώς, πιστεύω πως σε τέτοιους είδους καταστάσεις καμία αποκτηθείσα γνώση δεν είναι αρκετή για να αντιμετωπιστούν επαρκώς και σωστά τέτοια προβλήματα. Η κάθε κατάσταση διαφέρει. Έχουν βέβαια αποκτηθεί κάποιες βασικές γνώσεις και "συμπεριφορές", για παράδειγμα σε ό,τι αφορά υγειονομικά θέματα».

(Ενδιαφερόμενος 6) «Αν ο επιχειρηματίας παραμείνει ψύχραιμος και λειτουργήσει κριτικά, η συναισθηματική ανθεκτικότητα που θα χτιστεί και η συσσωρευμένη γνώση για την πραγματική οικονομική και οργανωτική κατάσταση της επιχείρησης μπορούν να βελτιώσουν σε σημαντικότατο βαθμό τη λειτουργία και εξέλιξη της επιχείρησης».

(Ενδιαφερόμενος 7 & 8) «Αυτή είναι μια δύσκολη ερώτηση. Κατά τη διάρκεια της κρίσης περιμέναμε τις κρατικές οδηγίες και λύσεις και έπρεπε να τις ακολουθήσουμε. Είχαμε συγκεκριμένες οδηγίες για το τί έπρεπε να γίνει».

5. Σε τί βαθμό θεωρείτε ότι η χρήση του Διαδικτύου συνέβαλε στη λήψη επιχειρηματικών αποφάσεων στον Κλάδο του Τουρισμού κατά την περίοδο της πανδημίας ;

(Ενδιαφερόμενος 2 & 3) «Συνέβαλε στο μέγιστο βαθμό το ίντερνετ, διότι ήταν μια πλατφόρμα με εκατοντάδες χιλιάδες πληροφορίες που αποτελούσε την καταφυγή πολλών επιχειρηματιών που είχαν βρεθεί σε αδιέξοδο, αφού κατάφερναν να βοηθηθούν/καθοδηγηθούν κατά κάποιον τρόπο, για την επόμενη τους κίνηση.»

(Ενδιαφερόμενος 6) «Το διαδίκτυο παρέχει εύκολη πρόσβαση σε πληροφορίες που είναι πολύτιμες τόσο σε ό,τι αφορά την προώθηση των υπηρεσιών τους, όσο και στην πρόσβαση σε ευκαιρίες χρηματοδότησης».

(Ενδιαφερόμενος 7 & 8) «Δεν υπέπεσε κάτι αντίστοιχο στην αντίληψή μου, καθώς ταξιδεύω σπάνια και δεν με ενδιαφέρει ιδιαίτερα ο κλάδος του τουρισμού και των ξενοδοχείων. Εάν ταξιδέψω προς κάποιον προορισμό, έχω συγκεκριμένη σύσταση για το ξενοδοχείο της διαμονής μου, η οποία με βρίσκει σύμφωνη».

6. Θεωρείτε ότι η χρήση των νέων τεχνολογιών και ο ψηφιακός μετασχηματισμός ενισχύουν την ανθεκτικότητα μιας τουριστικής επιχείρησης ; Αν ναι, σε ποιο βαθμό ;

(Ενδιαφερόμενος 2 & 3) «Ναι, τον ενισχύουν σε πολύ μεγάλο βαθμό».

(Ενδιαφερόμενος 6) «Διευρύνει την πελατειακή τους βάση τους και διευκολύνει τη δικτύωση με συναφείς επιχειρήσεις και την ανάπτυξη προϊόντων».

(Ενδιαφερόμενος 7 & 8) «Ίσως, όμως θα χρειαστεί μεγάλο χρονικό διάστημα, καθώς απαιτείται χρόνος, ώστε να μπορέσουν οι άνθρωποι να αναπτύξουν νέες συνήθειες.

Οι τουριστικές επιχειρήσεις, κατά τη γνώμη μου, προσφέρουν ακόμα ανέσεις και αποτελούν καλή επιλογή».

7. Θεωρείτε ότι ο ψηφιακός μετασχηματισμός των τουριστικών επιχειρήσεων στην πόλη της Καλαμάτας, ενισχύει την ανθεκτικότητα της Καλαμάτας ως τουριστικού προορισμού και σε τί βαθμό ;

«Ναι, την ενισχύει διότι μέσα από τα ψηφιακά μέσα γίνεται διαφήμιση των υπηρεσιών που παρέχονται». (Ενδιαφερόμενος 2 & 3 – Ξενοδοχειακός κλάδος)

(Ενδιαφερόμενος 6) «Οι προβολή της πόλης μέσα από το διαδίκτυο είτε μέσα από καμπάνιες είτε από την κοινοποίηση των ταξιδιωτικών εμπειριών των επισκεπτών την έκανε περισσότερο γνωστή και σίγουρα προσέλκυσε επισκέπτες».

(Ενδιαφερόμενος 7 & 8) «Η Ελλάδα αποτελεί έναν δημοφιλή ταξιδιωτικό προορισμό. Ο πιο γνωστός ταξιδιωτικός προορισμός είναι το νησί της Ρόδου. Η Καλαμάτα δεν αποτελεί γνωστό ταξιδιωτικό προορισμό, για αυτό και οι ψηφιακή τεχνολογία μέσω των έξυπνων συσκευών βοηθούν προς αυτή την κατεύθυνση».

8. Σε ποιο βαθμό θεωρείτε ότι συμβάλλει ένα πλάνο επικοινωνίας και Δημοσίων Σχέσεων στην προβολή της επιχείρησής σας / του οργανισμού σας και ενισχύει την ανθεκτικότητά της στο μέλλον ;

«Οι Δημόσιες Σχέσεις και ένα άριστο πλάνο επικοινωνίας, συμβάλλει σημαντικά στην ευημερία μιας επιχείρησης. Χωρίς αυτά, θεωρείται νεκρή». (Ενδιαφερόμενος 2 & 3)

(Ενδιαφερόμενος 6) «Με την άνοδο των μέσων κοινωνικής δικτύωσης και των εναλλακτικών καναλιών επικοινωνίας καθίσταται πλέον αναγκαία η ύπαρξη συγκροτημένου πλάνου επικοινωνίας και Δημοσίων Σχέσεων. Η φήμη της εμπειρίας

δύσκολα πλέον μπορεί να χτιστεί «εκ των ενόντων» και με αποσπασματικές ενέργειες όπως γινόταν στο παρελθόν».

(Ενδιαφερόμενος 7 & 8) «Στη βιβλιοθήκη της πόλης μας, η οποία και αποτελεί χώρο εργασίας μου στη χώρα μου, οι Δημόσιες Σχέσεις (PR) αποτελούν ξένη πρακτική και δεν είναι και κάτι τόσο θετικό, κατά τη γνώμη μου. Πιστεύω πως οι άνθρωποι πρέπει να αντιδρούν ανάλογα με τα ερεθίσματα και αν κάποιος δημιουργεί μια διαφημιστική καμπάνια, αυτή οφείλει να είναι ρεαλιστική, καθώς οι επισκέπτες ενδέχεται να απογοητευτούν στην πορεία. Προσπαθώ να πω ότι οι δημόσιες σχέσεις μπορεί να είναι πολύ διαφορετικές, κατά περίπτωση. Εξαρτάται από τον κάθε Οργανισμό και επιχείρηση, καθώς μερικοί Οργανισμοί δεν έχουν εργαζομένους υψηλής ειδίκευσης που να μπορούν να εργαστούν στον τομέα των Δημοσίων Σχέσεων (PR)».

9. Κλείνοντας, ποιό/ά χαρακτηριστικό/α γνώρισμα/τα, κατά τη γνώμη σας, ενισχύει την ανθεκτικότητα ενός τουριστικού προορισμού ; Θα μπορούσατε να δώσετε ένα παράδειγμα για την Καλαμάτα ;

(Ενδιαφερόμενος 2 & 3) «Όπως είπαμε και παραπάνω, η προβολή της επιχείρησής μας με οποιοδήποτε μέσο, είναι διαφήμιση και πολύ σημαντική για την επιχείρηση, οπότε ναι, θεωρούμε πως συμβάλλει σημαντικά».

(Ενδιαφερόμενος 6) «Η έμφαση στην εμπειρία και η στροφή σε νέες μορφές τουρισμού (γαστρονομία, φύση, προϊόντα). Ειδικά στην περίπτωση της Καλαμάτας αυτό οφείλετε στην έλευση και δραστηριοποίηση στην πόλη νέων επαγγελματιών με γνώση, μόρφωση και νέες ιδέες».

(Ενδιαφερόμενος 7 και 8)

«Στην Καλαμάτα δεν ήμασταν κατά την τουριστική περίοδο. Μας άρεσε όμως που υπήρχαν πολλοί άνθρωποι (τουρίστες), συν για μένα, η πόλη είναι ασφαλής και σε όλα τα εστιατόρια οι εργαζομένοι μπορούν να μιλήσουν στα αγγλικά»

Στις επόμενες σελίδες παρατίθενται οι συνεντεύξεις στις οποίες οι συμμετέχοντες δέχτηκαν να απαντήσουν επώνυμα και με το θεσμικό τους ρόλο, συμπληρώνοντας

έτσι των αριθμό 9 των συμμετεχόντων στην παρούσα έρευνα με τη μορφή συνεντεύξεων. Οι Τρεις αυτοί συμμετέχοντες, οι οποίοι παρατίθενται με χρονική σειρά συμμετοχής, είναι η κα Άννα Καλογεροπούλου, Περιφερειακή Σύμβουλος Τουρισμού στην Περιφέρεια Πελοποννήσου, ο κος Γεώργιος Καλογερόπουλος, Προϊστάμενος του Δημοτικού Πνευματικού Κέντρου Καλαμάτας και ο κος Αθανάσιος Μάκιος, Περιβαλλοντικός Διευθυντής (Environmental Manager) στην Εταιρεία Κλήμης Πυρηνοκάρβουνο – Olive BBQ briquettes. Η ερευνήτρια της παρούσας Διπλωματικής Εργασίας ευχαριστεί θερμά και τους τρεις.

Άννα Καλογεροπούλου

(Περιφερειακή Σύμβουλος Τουρισμού, Περιφέρεια Πελοποννήσου)

1. Σε τι βαθμό επηρεάστηκε η επιχείρηση /ο οργανισμός σας στην πόλη της Καλαμάτας -Μεσσηνίας από την πρόσφατη κρίση (COVID -19);

Η πόλη της Καλαμάτας είναι ένας από τους αναπτυσσόμενους προορισμούς City Break στην Πελοπόννησο. Αν και στην περιοχή υπάρχει, και μάλιστα αναπτύσσεται με εξαιρετικούς ρυθμούς την τελευταία δεκαετία, ο Διεθνής Αερολιμένας Καλαμάτας, παρά ταύτα η πόλη της Καλαμάτας υποδέχεται μόνον ένα μικρό ποσοστό από το σύνολο των διεθνών αφίξεων του Αερολιμένα, ενώ η αγορά ημεδαπών παραδοσιακά κυριαρχεί στον προορισμό.

Λόγω της έκτακτης υγειονομικής κατάστασης και των ταξιδιωτικών περιορισμών υπήρξε μία καταβράθρωση της τουριστικής δραστηριότητας παγκοσμίως. Παρά ταύτα, τόσο η Πελοπόννησος συνολικά, όσο και η πόλη της Καλαμάτας, λόγω ειδικών χαρακτηριστικών όπως η παραδοσιακά μεγάλη ποσόστωση των ημεδαπών επί του συνόλου των επισκεπτών, η οδική ανεξάρτητη πρόσβαση και η αραιοκατοίκηση, βοήθησαν τον προορισμό στο να καταγράψει μικρότερη μείωση και καλύτερους βαθμούς ανάκαμψης κατά τη τριετία 2020 – 2022 από τους εθνικούς μέσους όρους.

Εν κατακλείδι ο προορισμός Καλαμάτα επηρεάστηκε αρνητικά από την έκτακτη κατάσταση με μείωση των κύριων τουριστικών μεγεθών, όμως σε μικρότερο βαθμό

από τους περισσότερους προορισμού τόσο σε εθνικό όσο και σε ευρωπαϊκό επίπεδο.

·2. Σε τι βαθμό συνέβαλε η ανθεκτικότητα της επιχείρησής / του οργανισμού σας κατά τη διάρκεια της υγειονομικής κρίσης;

Η Πελοπόννησος και η Καλαμάτα αποτελούν προορισμούς οι οποίοι έχουν μια κατά κανόνα ήπια τουριστική ανάπτυξη η οποία συνάδει με τον οικείο τρόπο ζωής, το ανθρωπογενές και φυσικό περιβάλλον, συνυπάρχοντας και ενσωματώνοντας τα ανωτέρω σε μια ισορροπημένη συνύπαρξη μεταξύ διαφόρων παραγωγικών κλάδων.

Το στοιχείο αυτό ενισχύει την προσαρμοστικότητα του προορισμού και των διαφόρων κοινωνιών σε μορφές κρίσης όπως η παρούσα υγειονομική, επιφέροντας πιο ομαλή απορρόφηση των επιπτώσεων. Η ανθεκτικότητα του προορισμού, επί τη βάση των ειδικών χαρακτηριστικών του, συνέβαλε σε μεγάλο βαθμό στην εξομάλυνση των επιπτώσεων της υγειονομικής κρίσης.

3. Πώς οι εμπειρίες από προηγούμενες κρίσεις προετοίμασαν την επιχείρησή/ τον οργανισμό σας για την υγειονομική της τελευταίας διετίας, αλλά και για την τρέχουσα ενεργειακή κρίση;

Παρά το ότι δεν υπάρχει καταγεγραμμένη/μελετημένη εμπειρία και σχέδιο αντιμετώπισης κρίσεων στην Πελοπόννησο και την πόλη της Καλαμάτας, η σύμπνοια μεταξύ των stakeholders τόσο σε εθνικό όσο και σε τοπικό επίπεδο, και οι κεντρικά εφαρμοζόμενες πολιτικές, ευνόησαν την αποτελεσματική λήψη αποφάσεων, τόσο σε επίπεδο επικοινωνίας όσο και σε επίπεδο ενίσχυσης υγειονομικών δομών.

4. Πώς θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί η αποκτηθείσα γνώση από τις τρέχουσες κρίσεις (π.χ. ενεργειακή, υγειονομική κτλ.) για την ενίσχυση της μελλοντικής ανθεκτικότητας της επιχείρησής σας σε ενδεχόμενες κρίσεις στο μέλλον ;

Η υγειονομική κρίση υπέδειξε την ανάγκη θεσμοθέτησης ενός σχεδίου διαχείρισης κρίσεων σε περιφερειακό και τοπικό επίπεδο για την πληροφόρηση, την εμπλοκή

και την ευθυγράμμιση όλων των εταίρων, διαμορφώνοντας έτσι τις πολιτικές του μέλλοντος.

5. Σε τί βαθμό θεωρείτε ότι η χρήση του Διαδικτύου συνέβαλε στη λήψη επιχειρηματικών αποφάσεων στον Κλάδο του Τουρισμού κατά την περίοδο της πανδημίας ;

Συνέβαλε σε πολύ μεγάλο βαθμό τόσο στη λήψη αποφάσεων, όσο και στην εφαρμογή τους. Οι οργανισμοί και οι επιχειρήσεις προσαρμόστηκαν γρήγορα στις νέες ανάγκες και επιμορφώθηκαν γι' αυτές μέσω διαδικτύου. Η εθνική, αλλά και οι τοπικές τουριστικές «βιομηχανίες» διατήρησαν ενότητα και αισιοδοξία, έστρεψαν τους πόρους τους σε άλλους τομείς της τουριστικής δραστηριοποίησης, βελτιώνοντας – προσαρμόζοντας την προσφορά τους.

6. Θεωρείτε ότι η χρήση των νέων τεχνολογιών και ο ψηφιακός μετασχηματισμός ενισχύουν την ανθεκτικότητα μιας τουριστικής επιχείρησης ; Αν ναι, σε ποιο βαθμό ;

Ναι σε πολύ μεγάλο βαθμό. Η χρήση νέων τεχνολογιών και ο ψηφιακός μετασχηματισμός συνδράμουν κρίσιμα στην αποτελεσματική λήψη αποφάσεων, αλλά και στην υλοποίηση πολιτικών για την έρευνα και ανάλυση, την προϊοντική ανάπτυξη και την προβολή.

7. Θεωρείτε ότι ο ψηφιακός μετασχηματισμός των τουριστικών επιχειρήσεων στην πόλη της Καλαμάτας, ενισχύει την ανθεκτικότητα της Καλαμάτας ως τουριστικού προορισμού και σε τί βαθμό ;

Βεβαίως. Άλλωστε, η εμπειρία των επισκεπτών πριν, κατά τη διάρκεια, και μετά την πραγματοποίηση του ταξιδιού αποτελεί μια συνισταμένη από τα διάφορα σημεία επαφής του επισκέπτη με την τουριστική προσφορά. Η ανθεκτικότητα ενός προορισμού μπορεί να έρθει μόνον ως αποτέλεσμα σύμπνοιας στις εφαρμοζόμενες πολιτικές από όλους τους εμπλεκόμενους στον κλάδο.

8. Σε ποιο βαθμό θεωρείτε ότι συμβάλλει ένα πλάνο επικοινωνίας και δημοσίων σχέσεων στην προβολή της επιχείρησής σας / του οργανισμού σας και ενισχύει

την ανθεκτικότητά της στο μέλλον ;

Σε πολύ μεγάλο βαθμό. Άλλωστε, όπως μας δίδαξε η πρόσφατη εμπειρία, φορείς οι οποίοι δεν παρέχουν ευθέως τουριστικές υπηρεσίες αλλά απασχολούνται με τη «διακυβέρνηση» των τουριστικών πολιτικών, όπως οι Δήμοι ή οι Περιφέρειες, μπορούν στο πλαίσιο ενός πλάνου διαχείρισης εταίρων (stakeholders engagement plan) να προβούν σε ενέργειες επικοινωνίας και δημοσίων σχέσεων οι οποίες θα πληροφορήσουν επαρκώς, θα εισάγουν πολιτικές και κατευθύνσεις, και θα συνδράμουν στην αποτελεσματική λήψη αποφάσεων και τη διαμόρφωση μιας βελτιωμένης συνολικής εικόνας.

9. Κλείνοντας, ποιό/ά χαρακτηριστικό/α γνώρισμα/τα, κατά τη γνώμη σας, ενισχύει την ανθεκτικότητα ενός τουριστικού προορισμού ; Θα μπορούσατε να δώσετε ένα παράδειγμα για την Καλαμάτα ;

Θεωρώ ότι η ανθεκτικότητα ενός προορισμού συνδέεται ευθέως με τους όρους συνύπαρξης του οικείου τρόπου ζωής, του ανθρωπογενούς και φυσικού περιβάλλοντος, των τοπικών κοινοτήτων κλπ., με την τουριστική δραστηριότητα. Όσο πιο ομαλά ενταγμένη και ισορροπημένη είναι η συνύπαρξη αυτή, τόσο πιο ανθεκτικός είναι ένας προορισμός.

Η Καλαμάτα για παράδειγμα είναι “μια όμορφη πόλη να ζεις”. Αυτή την πόλη, στην οποία οι μόνιμοι κάτοικοι απολαμβάνουν ποιοτικά χαρακτηριστικά καθημερινής διαβίωσης, κατά το αυτό θα τα αντιληφθούν, εκτιμήσουν και απολαύσουν και οι επισκέπτες είτε αλλοδαποί είτε ημεδαποί.

Γεώργιος Καλογερόπουλος

(Προϊστάμενος Δημοτικού Πνευματικού Κέντρου Καλαμάτας)

1. **Σε τι βαθμό επηρεάστηκε η επιχείρησή /ο οργανισμός σας στην πόλη της Καλαμάτας - Μεσσηνίας από την πρόσφατη κρίση (COVID -19);**

Η πρόσφατη υγειονομική κρίση επηρέασε σε μεγάλο βαθμό το νομικό μας πρόσωπο, διότι υπήρχαν περιορισμοί ή και απαγόρευση εκδηλώσεων.

2. Σε τι βαθμό συνέβαλε η ανθεκτικότητα της επιχείρησής / του οργανισμού σας κατά τη διάρκεια της υγειονομικής κρίσης;

Η μη διεξαγωγή εκδηλώσεων οδήγησε στη μείωση των εσόδων, όμως αυτό είχε και ως αποτέλεσμα τη μείωση των εξόδων (λειτουργικά έξοδα, ενέργεια, κτλ.)

3. Πώς οι εμπειρίες από προηγούμενες κρίσεις προετοίμασαν την επιχείρησή/ τον οργανισμό σας για την υγειονομική της τελευταίας διετίας, αλλά και για την τρέχουσα ενεργειακή κρίση;

Η υγειονομική, αλλά και η ενεργειακή κρίση εντός της οποίας βρισκόμαστε σήμερα, δεν μπορούν να συγκριθούν με παλιότερες κρίσεις, πολύ μικρότερης κλίμακας. Εξάλλου η ενεργειακή δεν έχει ακόμα κορυφωθεί.

4. Πώς θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί η αποκτηθείσα γνώση από τις τρέχουσες κρίσεις (π.χ. ενεργειακή, υγειονομική κτλ.) για την ενίσχυση της μελλοντικής ανθεκτικότητας της επιχείρησής σας σε ενδεχόμενες κρίσεις στο μέλλον ;

Σίγουρα αποτελούν πολύ καλά μαθήματα, αλλά και λόγους για ύπαρξη έτοιμων σχεδίων για την αντιμετώπιση νέων πιθανών κρίσεων ή και των «παρενεργειών» από τις προηγούμενες.

5. Σε τί βαθμό θεωρείτε ότι η χρήση του Διαδικτύου συνέβαλε στη λήψη επιχειρηματικών αποφάσεων στον Κλάδο του Τουρισμού κατά την περίοδο της πανδημίας ;

Το διαδίκτυο συνέβαλε σε πολλά θέματα κατά την περίοδο της πανδημίας, περισσότερο στην εκπαίδευση και τη Δημόσια Διοίκηση, αλλά πολύ λιγότερο – δυστυχώς στον κλάδο του Τουρισμού.

6. Θεωρείτε ότι η χρήση των νέων τεχνολογιών και ο ψηφιακός μετασχηματισμός ενισχύουν την ανθεκτικότητα μιας τουριστικής επιχείρησης ; Αν ναι, σε ποιο βαθμό ;

Για να συμβεί αυτό θα πρέπει η τουριστική επιχείρηση να παρακολουθεί τις εξελίξεις της τεχνολογίας, να «εκμεταλλεύεται» όλα τα όπλα που της παρέχουν και όχι απλώς να διαθέτει μια ιστοσελίδα π.χ.

7. Θεωρείτε ότι ο ψηφιακός μετασχηματισμός των τουριστικών επιχειρήσεων στην πόλη της Καλαμάτας, ενισχύει την ανθεκτικότητα της Καλαμάτας ως τουριστικού προορισμού και σε τί βαθμό ;

Έχω την αίσθηση ότι υπάρχουν επιχειρήσεις που προβάλλουν και αναδεικνύουν το προϊόν τους , όμως φαίνεται και συλλογικά ότι γίνεται καλή προσπάθεια, ώστε να βελτιωθεί το brand name της πόλης.

8. Σε ποιο βαθμό θεωρείτε ότι συμβάλλει ένα πλάνο επικοινωνίας και δημοσίων σχέσεων στην προβολή της επιχείρησής σας / του οργανισμού σας και ενισχύει την ανθεκτικότητά της στο μέλλον ;

Η δυνατότητα συνδυασμού του ψηφιακού μετασχηματισμού με τις δημόσιες σχέσεις αποτελούν τον ιδανικό συνδυασμό για το προφίλ μιας επιχείρησης.

9. Κλείνοντας, ποιό/ά χαρακτηριστικό/α γνώρισμα/τα, κατά τη γνώμη σας, ενισχύει την ανθεκτικότητα ενός τουριστικού προορισμού ; Θα μπορούσατε να δώσετε ένα παράδειγμα για την Καλαμάτα ;

Σίγουρα η Καλαμάτα διαθέτει κάποια χαρακτηριστικά γνωρίσματα που θα μπορούσαν να αξιοποιηθούν περαιτέρω,(π.χ. συνδυασμός βουνού – θάλασσας, ιστορία και πολιτισμός, τοπικά προϊόντα – κουζίνα μεσογειακή, κ.ά.). Η αξιοποίησή τους όμως περνά μέσα από το φίλτρο της γενικής εικόνας της πόλης (καθαριότητα, πολιτισμός της καθημερινότητας, επαγγελματισμός των τουριστικών επιχειρήσεων, φιλοξενία των δημοτών κ.α.).

Αθανάσιος Μάκιος

(Περιβαλλοντικός Διευθυντής (Enviromental Manager) στην Εταιρεία Κλήμης Πυρηνοκάρβουνο – Olive BBQ briquettes)

1. Σε τι βαθμό επηρεάστηκε η επιχείρηση /ο οργανισμός σας στην πόλη της Καλαμάτας -Μεσσηνίας από την πρόσφατη κρίση (COVID -19);

Επηρεάστηκε σε μεγάλο βαθμό αφού λόγω των μέτρων που είχαν ληφθεί εκείνη την περίοδο, είχαμε μειωμένη παραγωγή και μειωμένες πωλήσεις. Ο κόσμος είχε επικεντρωθεί τότε στα βασικά καταναλωτικά αγαθά και τα δικά μας δεν αποτελούσαν προτεραιότητα των καταναλωτών.

·2. Σε τι βαθμό συνέβαλε η ανθεκτικότητα της επιχείρησής / του οργανισμού σας κατά τη διάρκεια της υγειονομικής κρίσης;

Η ικανότητα της επιχείρησής μας να απορροφήσει μία τέτοιου μεγέθους οικονομική κρίση ήταν πολύ μικρή. Σίγουρα η λειτουργία της επηρεάστηκε σε μεγάλο βαθμό αλλά και πάλι αυτό είχε να κάνει με την μη δυνατότητα του ανθρώπινου προσωπικού να προσέλθει στο χώρο εργασίας του λόγω του ότι μπορεί να νόσησε ο ίδιος ή κάποιο συγγενικό του πρόσωπο.

3. Πώς οι εμπειρίες από προηγούμενες κρίσεις προετοίμασαν την επιχείρησή/ τον οργανισμό σας για την υγειονομική της τελευταίας διετίας, αλλά και για την τρέχουσα ενεργειακή κρίση;

Σίγουρα η παγκόσμια υγειονομική κρίση που είχαμε συνέβαλε στην βελτίωση κάποιων ψηφιακών λειτουργιών της επιχείρησής μας. Ο προσδιορισμός νέων στρατηγικών και οι επενδύσεις στην αντιμετώπιση αυτών των δυσμενών καταστάσεων όπως πχ. η εγκατάσταση και η χρήση φωτοβολταϊκών πάνελ για την αντιμετώπιση της τρέχουσας ενεργειακής κρίσης αποτελούν κάποια βήματα βελτίωσης.

4. Πώς θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί η αποκτηθείσα γνώση από τις τρέχουσες κρίσεις (π.χ. ενεργειακή, υγειονομική κτλ.) για την ενίσχυση της μελλοντικής ανθεκτικότητας της επιχείρησής σας σε ενδεχόμενες κρίσεις στο μέλλον ;

Η κρίση της πανδημίας ήταν κάτι πρωτόγνωρο σε παγκόσμια κλίμακα. Έπρεπε να προσαρμοστούμε όλοι μας σε νέα δεδομένα. Εννοείται, ότι η γνώση που αποκτήθηκε λόγω κυρίως του ραγδαίου ψηφιακού μετασχηματισμού, αφού οι περισσότερες λειτουργίες εκείνη την περίοδο γίνονταν απομακρυσμένα, βοήθησαν και θα βοηθήσουν στο μέλλον για την βελτίωση και την αντιμετώπιση παρόμοιων καταστάσεων.

5. Σε τί βαθμό θεωρείτε ότι η χρήση του Διαδικτύου συνέβαλε στη λήψη επιχειρηματικών αποφάσεων στον Κλάδο του Τουρισμού κατά την περίοδο της πανδημίας ;

Κατά την περίοδο της πανδημίας ο κλάδος του τουρισμού υπέστη ένα από τα μεγαλύτερα πλήγματα αφού υπήρχε ο φόβος αλλά και είχε απαγορευτεί ή ήταν πολύ δύσκολη η μετακίνηση των τουριστών σε άλλες χώρες. Με το κλίμα φόβου να επικρατεί εκείνη την περίοδο, θεωρώ ότι το διαδίκτυο, ως ενημερωτικό μέσο ίσως επηρέαζε κι αυτό σημαντικά την λήψη επιχειρηματικών αποφάσεων μέσα βέβαια σε ένα πολύ ασταθές περιβάλλον.

6 Θεωρείτε ότι η χρήση των νέων τεχνολογιών και ο ψηφιακός μετασχηματισμός ενισχύουν την ανθεκτικότητα μιας τουριστικής επιχείρησης ; Αν ναι, σε ποιο βαθμό ;

Ένα πράγμα που βελτίωσε η κρίση της πανδημίας, κυρίως στην Ελλάδα είναι η χρήση των νέων τεχνολογιών. Θεωρώ ότι όχι μόνο ενισχύουν αλλά και βελτιώνουν σε μεγάλο βαθμό την ανθεκτικότητα μιας τουριστικής επιχείρησης κι αυτό φαίνεται και από την προώθηση μέτρων δράσεων που προκηρύσσονται συχνά μέσω ΕΣΠΑ για τον ψηφιακό μετασχηματισμό των μικρομεσαίων επιχειρήσεων.

7 Θεωρείτε ότι ο ψηφιακός μετασχηματισμός των τουριστικών επιχειρήσεων στην πόλη της Καλαμάτας, ενισχύει την ανθεκτικότητα της Καλαμάτας ως τουριστικού προορισμού και σε τί βαθμό ;

Σίγουρα την ενισχύει σε μεγάλο βαθμό και εφόσον γίνει με κατάλληλα μέσα και εργαλεία και ταυτόχρονα μ' ένα καινοτόμο και έξυπνο τρόπο, μπορεί να καταστήσει την πόλη της Καλαμάτας ένα σημαντικό τουριστικό προορισμό.

8 Σε ποιο βαθμό θεωρείτε ότι συμβάλλει ένα πλάνο επικοινωνίας και δημοσίων σχέσεων στην προβολή της επιχείρησής σας / του οργανισμού σας και ενισχύει την ανθεκτικότητά της στο μέλλον ;

Ένα πετυχημένο πλάνο επικοινωνίας και δημοσίων σχέσεων βοηθάει σε αρκετά μεγάλο βαθμό στην προβολή της επιχείρησής μας και στην αναγνωσιμότητα που θα έχουν κατά κύριο λόγο τα προϊόντα μας στην αγορά. Σίγουρα ενισχύει την

ανθεκτικότητά μας στο μέλλον αφού έχουμε και εξαγωγική δραστηριότητα που μας δίνει ένα επιπλέον πλεονέκτημα στην αγορά σε σχέση με κάποιες άλλες επιχειρήσεις που δεν έχουν αυτή την δυνατότητα.

9 Κλείνοντας, ποιό/ά χαρακτηριστικό/α γνώρισμα/τα, κατά τη γνώμη σας, ενισχύει την ανθεκτικότητα ενός τουριστικού προορισμού ; Θα μπορούσατε να δώσετε ένα παράδειγμα για την Καλαμάτα ;

Για την ενίσχυση της ανθεκτικότητας της πόλης της Καλαμάτας ως τουριστικό προορισμό απαιτείται βασικά η εύρεση απασχολούμενων στον τομέα του τουρισμού (κάτι το οποίο αποτελεί μεγάλο πρόβλημα τώρα) αλλά και στη συνέχεια η διατήρηση των θέσεων αυτών, η εκπαίδευση και η προσαρμογή στις ανάγκες των νέων τουριστών. Επίσης, απαιτείται η αύξηση των αριθμών κλινών των καταλυμάτων και των ξενοδοχείων αλλά και οι δυνατότητες εύκολης και ασφαλούς πρόσβασης στην πόλη (δρόμοι, αεροδρόμιο, πλοίο, τρένο), η λήψη μέτρων για την αντιμετώπιση φυσικών καταστροφών όπως π.χ. η διάβρωση των ακτών, και τέλος η διασφάλιση σε παροχή ενέργειας και παροχής πόσιμου νερού. Η Καλαμάτα έχει εύκολη πρόσβαση οδικώς από την Αθήνα και το αεροδρόμιό της έχει αρκετές διεθνές πτήσεις τους καλοκαιρινούς μήνες. Θεωρώ ότι είναι δείγμα ανθεκτικότητας, το οποίο χρήζει φυσικά και βελτιώσεις πέρα από την οδική και αεροπορική συγκοινωνία.

5 Συμπεράσματα

"Καλούμαστε να είμαστε πρόθυμοι να αφήσουμε τη ζωή που σχεδιάσαμε, ώστε να έχουμε τη ζωή που μας περιμένει." ~ Joseph Campbell (1904 - 1987)

Οι προορισμοί καλούνται να μην να θέσουν τη βιωσιμότητά τους σε κίνδυνο, καθώς ακόμα ανακάμπτουν από την υγειονομική κρίση του 2020. Η ενσωμάτωση της έννοιας της βιωσιμότητας σε έναν προορισμό ενισχύει την ανθεκτικότητα (Hall et al., 2018) και, καθώς το μέλλον περιλαμβάνει περισσότερες κρίσεις και καταστροφές, τα ενδιαφερόμενα μέρη του τουρισμού καλούνται να λάβουν υπόψη τις διάφορες κρίσεις, τρέχουσες, αλλά και επερχόμενες ως ένδειξη προτεραιότητας για το βαθμό ανθεκτικότητάς τους, καθώς έχουν αλλάξει δραστικά τα δεδομένα στον πλανήτη και θα εξακολουθούν να είναι έκδηλες οι επιπτώσεις των αλλαγών αυτών, ενώ η νόσος COVID-19 του 2020 αποτελεί μόνο μία εξ αυτών.

Η προτεραιότητα στην έννοια της βιωσιμότητας, από πλευράς των ενδιαφερόμενων μερών στον κλάδο του τουρισμού, δύναται να επιβραδύνει τον ρυθμό της κλιματικής κρίσης, αλλά και να εξασφαλίσει στον κλάδο περισσότερο χρόνο προκειμένου να βρει καινοτόμες λύσεις για σε ζητήματα βιωσιμότητας. Από τα παραπάνω σημεία θα μπορούσε να συναχθεί το συμπέρασμα ότι προκειμένου να αναπτυχθεί ένας βιώσιμος και λειτουργικός τουρισμός, συνίσταται η εκπόνηση ενός σχεδίου αρχικά, το οποίο να είναι μακροπρόθεσμο και να μην εστιάζει μόνο στην αριθμητική αύξηση των τουριστών και την όποια πιθανή πρόσκαιρη αύξηση της κερδοφορίας.

Ο τουριστικός σχεδιασμός οφείλει να λαμβάνει κατά κύριο λόγο υπόψιν του τους φυσικούς πόρους ενός προορισμού, καθώς και την προστασία του τοπικού πληθυσμού και του πολιτιστικού του περιβάλλοντος. Για την ανάπτυξή τους, συνίσταται να καθιερωθούν συμπράξεις δημόσιου και ιδιωτικού τομέα, με αντίστοιχες συνέργειες, έτσι ώστε ο ένας τομέας να εξισορροπεί και να καλύπτει τις παθογένειες και παραλείψεις του άλλου. Επενδύσεις σε υποδομές και δραστηριότητες που ενισχύουν και βελτιώνουν την εμπειρία της επίσκεψης του ταξιδιώτη (Travel Experience), αλλά και την καθημερινή ζωή του τοπικού πληθυσμού, συνίσταται να λαμβάνονται υπόψιν στα πλαίσια ενός γενικότερου στρατηγικού σχεδιασμού που αφορά τον εκάστοτε προορισμό.

Σύμφωνα με τους Dahles και Susilowati (2015) τα ανθεκτικά συστήματα, τα οποία επιτρέπουν την εξωστρέφεια και την ευελιξία, δημιουργούν συχνά νέες συνεργασίες

και δίκτυα και στο σημείο αυτό αξίζει να αναφερθεί, ότι ορισμένοι από τους συντευξιαζόμενους ανέφεραν ότι ανέπτυξαν απρόσμενες συνεργασίες και μπόρεσαν να ανταπεξέλθουν καλύτερα σε περιόδους κρίσης. Τα ενδιαφερόμενα μέρη επομένως που αναπτύσσουν συνεργασίες και συνέργειες, προβάλλουν μεγαλύτερες ενδείξεις επιπέδων ανθεκτικότητας από ότι οι υπόλοιποι ενδιαφερόμενοι.

Στο σημείο αυτό, πρέπει επίσης να αναφερθεί ότι μία από τις σημαντικότερες παραμέτρους για την ανάπτυξη του βιώσιμου τουρισμού και των ανθεκτικών προορισμών, αποτελεί και η συμμετοχή του τοπικού πληθυσμού, ο οποίος καλείται με τη σειρά του να αποτελέσει κοινωνικό εταίρο του οράματος και του σχεδίου ενός προορισμού, προκειμένου να ενστερνιστεί αυτήν την προσπάθεια και να συμβάλει με το δικό του τρόπο, σε μια προσέγγιση με χαρακτήρα ανθεκτικότητάς (Resilience).

Συνδυασμένοι πυλώνες, όπως ο στρατηγικός σχεδιασμός, ο δημόσιος τομέας, ο ιδιωτικός τομέας και ο τοπικός πληθυσμός, είναι αυτοί που είναι σε θέση να διασφαλίσουν περαιτέρω την επιτυχία ενός μοντέλου τουριστικής ανάπτυξης. Σε αντίθετη περίπτωση, αυξάνεται η πιθανότητα δημιουργίας καταστάσεων που μπορούν να επηρεάσουν τόσο τους φυσικούς πόρους ενός τόπου, όσο και το πολιτιστικό περιβάλλον στο οποίο αναπτύσσεται το τουριστικό προϊόν, με αποτέλεσμα τη σταδιακή κατάρρευση της τοπικής τουριστικής βιομηχανίας.

Σε ό,τι αφορά τη βιωσιμότητα στον τουρισμό, η θεωρία της ανθεκτικότητας (Resilience Theory) δύναται να παρέχει μια εικόνα για το πώς οι διάφοροι ενδιαφερόμενοι σε έναν προορισμό, όπως τα μέλη μιας κοινότητας, οι ιδιοκτήτες επιχειρήσεων και οι οργανισμοί, μπορούν να απορροφήσουν και να προσαρμοστούν στην αλλαγή όταν αντιμετωπίζουν μια καταστροφή ή μια κρίση (Brouder 2017; Luthe και Wyss, 2016). Η θεωρία εστιάζει επομένως στον εντοπισμό προστατευτικών παραγόντων και στην ενίσχυση της ικανότητας ενός συστήματος να αντιμετωπίζει τις αντιξοότητες (Maclean et al., 2013).

Σύμφωνα με τους Seddon et al., (2011), η θεωρία της ανθεκτικότητας (Resilience Theory) μπορεί να παράσχει μια βαθύτερη κατανόηση των εξωτερικών και εσωτερικών περιπλοκοτήτων που σχετίζονται με τη διαχείριση των συστημάτων. Δύναται επίσης να διαμορφώσει ένα πλαίσιο, το οποίο θα βοηθήσει τους υπεύθυνους χάραξης πολιτικής, τα κυβερνητικά όργανα και τους διαχειριστές πόρων να προσδιορίσουν μια έκτακτη συνθήκη και να τους παράσχει αντίστοιχα εργαλεία για την αντιμετώπιση των εσωτερικών και εξωτερικών παραγόντων πίεσης (Seddon et al.,

2011). Αυτό θα επιτρέψει στα συστήματα του τουρισμού να αυξήσουν την προσαρμοστική τους ικανότητα και να μειώσουν την ευπάθεια, καθώς, εάν ένα σύστημα είναι ικανό να προσαρμόζεται, να μαθαίνει και να ανταποκρίνεται στην αλλαγή, διατηρώντας παράλληλα τη θεμελιώδη δομή του και χωρίς να διαβρώνει μελλοντικές ευκαιρίες, θεωρείται ότι είναι ανθεκτικό. Ως εκ τούτου, η πιθανότητα επιβίωσης και ευδοκίμησης κατά τη διάρκεια μιας καταστροφής είναι αυξημένη (Ruiz-Ballesteros, 2011; Schianetz και Kavanagh, 2008).

Αν και η έρευνα αυτή διεξήχθη με χρονικούς περιορισμούς μέσα σε συγκεκριμένα χρονικά πλαίσια, θα μπορούσε να παράσχει περαιτέρω ενδείξεις για τη σημασία της ιεράρχησης πρακτικών που θα μπορούσαν να ενισχύσουν την ανθεκτικότητα μιας επιχείρησης / οργανισμού κατά τη διάρκεια μιας κρίσης, αλλά και να αποτελέσουν αφορμή για περαιτέρω διερεύνηση. Ως εκ τούτου, η εκπόνηση μιας επικαιροποιημένης μελέτης που να περιλαμβάνει ως δείγμα μια μεγαλύτερη ομάδα φορέων και ενδιαφερομένων στον κλάδο του τουρισμού, θα μπορούσε να παράσχει περαιτέρω πληροφορίες σχετικά με τις μακροπρόθεσμες επιπτώσεις της νόσου COVID-19, με συνεκτίμηση και άλλων παράλληλων κρίσεων που ανέκυψαν κατά τη διάρκεια, αλλά και μετά το ξέσπασμα της υγειονομικής κρίσης, -όπως π.χ. η ενεργειακή κρίση, η γεωπολιτική αστάθεια σε παγκόσμιο επίπεδο- και περαιτέρω να αναδείξει γνώσεις σχετικά με τον τρόπο με τον οποίο τα ενδιαφερόμενα μέρη στον κλάδο του τουρισμού αντιμετωπίζουν συνδυαζόμενες επιπτώσεις μιας παγκόσμιας κρίσης και τοπικής καταστροφής.

Στο σημείο αυτό θα μπορούσε να επισημανθεί και η σημασία της θεωρίας της ανθεκτικότητας (Resilience Theory) και σε ό,τι αφορά τον προσδιορισμό της ικανότητας των συστημάτων να αντιμετωπίζουν μακροπρόθεσμες κρίσεις μεγάλης κλίμακας. Η μελλοντική έρευνα θα μπορούσε να διερευνήσει την επίδραση της αβεβαιότητας στους ενδιαφερόμενους φορείς, καθώς και την ανθεκτικότητα σε επίπεδο κοινοτήτων και κοινωνιών. Η έννοια της αβεβαιότητας ήταν μια κοινή μεταβλητή στην διεξαχθείσα έρευνα της παρούσας εργασίας και συνίσταται να ληφθεί υπόψη και να συνεκτιμηθεί κατά την ανάλυση και αξιολόγηση της ανθεκτικότητας των συστημάτων σε περιόδους κρίσης.

Μέσα από την πρωτογενή έρευνα αναδείχτηκε επίσης και η σημασία και συνεισφορά του ψηφιακού μετασχηματισμού σε περιόδους κρίσης, δεδομένου ότι οι περισσότερες ενέργειες κατά την περίοδο της υγειονομικής κρίσης διεξήχθησαν εξ αποστάσεως και

οι γνώσεις που αποκτήθηκαν, κυρίως λόγω του ψηφιακού μετασχηματισμού, βοήθησαν και θα βοηθήσουν στο μέλλον να αντιμετωπιστούν παρόμοιες καταστάσεις, αλλά και να βελτιωθούν περαιτέρω οι διάφορες δομές σε επίπεδο ανθεκτικότητας των ενδιαφερόμενων μερών, σε περιόδους κρίσης και αβεβαιότητας. Σε αυτό το σημείο, περαιτέρω έρευνα θα μπορούσε να ανιχνεύσει, το πώς οι επιπτώσεις μιας παγκόσμιας κρίσης επηρεάζουν τις πρακτικές αειφορίας εντός των προορισμών, παρέχοντας έτσι περαιτέρω εικόνα στους ερευνητές και τους ακαδημαϊκούς στον τομέα του τουρισμού, δεδομένου ότι συνολικά, η νόσος COVID-19 και διάφορες άλλες παράλληλες κρίσεις στη σύγχρονη εποχή παρείχαν τη δυνατότητα περαιτέρω έρευνας σε ποικίλα πεδία.

Η τουριστική βιομηχανία θα συνεχίσει να πλήττεται σοβαρά από αυτές τις κρίσεις και οι ερευνητές στον τομέα του τουρισμού θα μπορούσαν να αξιοποιήσουν τις καταστάσεις αυτές – υφιστάμενες, αλλά και επερχόμενες- ως ευκαιρία προκειμένου να κατανοήσουν τον τρόπο με τον οποίο η βιομηχανία θα μπορούσε να ενισχύσει την αντοχή της σε κρίσεις και καταστροφές αυτής της κλίμακας, αναπτύσσοντας περαιτέρω ανθεκτικά τουριστικά προϊόντα με βάση τους τοπικούς πόρους, αλλά και τη δυναμική ενός τουριστικού προορισμού (Traskevich A., Fontanari M. 2021). Η προσωπική ανθεκτικότητα, η ψυχική ευεξία και ευημερία πρεσβεύουν θεμελιώδη συστατικά στοιχεία της έννοιας της ανθεκτικότητας, ενισχύοντας έτσι την επέκταση της αξιακής αλυσίδας του εκάστοτε προορισμού (Traskevich A., Fontanari M. 2021).



Εικόνα 8: Building resilience for challenging times, Πηγή: (Shutterstock image, in: THE WELL, THE UNIVERSITY of NORTH CAROLINA at CHAPEL HILL, n.d.)

Βιβλιογραφία – Αρθρογραφία

Ελληνική

Βιτοπούλου, Αθ., Γεμενετζή, Γ., Γιαννακού, Αθ., Καυκαλάς, Γρ., Τασοπούλου, Α. (2015), «Βιώσιμες πόλεις: Προσαρμογή και ανθεκτικότητα σε περιόδους κρίσης», Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών, Αθήνα

Γερολέμου Δ., (2018) Χωρική Ανθεκτικότητα Ερευνητική Εργασία,, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης Πολυτεχνική Σχολή Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας και Ανάπτυξης

Θωίδου, Ε., Φουτάκης, Δ. (2015), «Μητροπολιτικές περιοχές και δημόσιος χώρος: Ανθεκτικότητα και «μετάβαση» μέσα από το παράδειγμα των κοινοτικών κήπων», Γεωγραφίες, Τεύχος 25, σελ. 36-50, Αθήνα, στο: *Γερολέμου Δ., (2018) Χωρική Ανθεκτικότητα Ερευνητική Εργασία,, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης Πολυτεχνική Σχολή Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας και Ανάπτυξης*

Καλλιώρας, Δ. (2011), «Η Έννοια της Ανθεκτικότητας στην Περιφερειακή Επιστήμη», Σειρά Ερευνητικών Εργασιών Νο. 17, Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας, Πολεοδομίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης, Πολυτεχνική Σχολή, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, σελ. 69-86.

Μηλίτση– Νίκα, Α. ; Θεοφιλοπούλου – Στεφανούρη, Χ. 2010, Καλαμάτα: Οδοιπορικό σε πλατείες και δρόμους της πόλης μέσα από τα Τεκμήρια Δημοσίων και Ιδιωτικών Αρχείων 1830 – 1940, ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ Γ.Α.Κ. - ΑΡΧΕΙΑ ΝΟΜΟΥ ΜΕΣΣΗΝΙΑΣ

Σπιλάνης, Ι., Βαγιάνη, Λ., (2002). Βιώσιμος τουρισμός και φέρουσα ικανότητα σε ευαίσθητα νησιωτικά οικοσυστήματα, Μέθοδοι μέτρησης της φέρουσας ικανότητας και διαχείρισης επισκεπτών σε προστατευόμενες περιοχές, Αθήνα: εκδόσεις WWF Ελλάς, στην Μπαράκου, Σ. (2022) Το φαινόμενο του υπερτουρισμού και οι τρόποι αντιμετώπισής του, Μεταπτυχιακή Διατριβή,

Φουτάκης, Δ. (2012), Χωρική ανάπτυξη και χωρική ανθεκτικότητα: Εννοιολογικό Πλαίσιο και Πολιτικές, Ελληνική Εταιρεία Περιφερειακής Επιστήμης, 10ο Τακτικό Επιστημονικό Συνέδριο: Οικονομική Κρίση και Πολιτικές Ανάπτυξης και Συνοχής, 1 - 2 Ιουνίου, Θεσσαλονίκη, στο: *Γερολέμου Δ., (2018) Χωρική Ανθεκτικότητα Ερευνητική Εργασία,, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης Πολυτεχνική Σχολή Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας και Ανάπτυξης*

Ξενογλώσση

- Adger, W. N. (2000). Social and ecological resilience: Are they related? National Emergency Training Center.
- Agrawal, A., & Gibson, C. C. (1999). Enchantment and Disenchantment: The Role of Community in Natural Resource Conservation. *World Development*, 27(4), 629-649. doi:10.1016/s0305-750x(98)00161-2
- Allen, J. (2003). *Lost geographies of power*. Blackwell Publishing.
- Amore, A., Prayag, G., & Hall, C. M. (2018). Conceptualizing Destination Resilience From a Multilevel Perspective. *Tourism Review International*, 22(3), 235-250. doi:10.3727/154427218x15369305779010
- Bec, A., Mclennan, C., & Moyle, B. D. (2015). Community resilience to long-term tourism decline and rejuvenation: A literature review and conceptual model. *Current Issues in Tourism*, 19(5), 431-457. doi:10.1080/13683500.2015.1083538
- Biggs, D., Hall, C. M., & Stoeckl, N. (2012). The resilience of formal and informal tourism enterprises to disasters: Reef tourism in Phuket, Thailand. *Journal of Sustainable Tourism*, 20(5), 645-665. doi:10.1080/09669582.2011.630080
- Blesilda P. Badoc-Gonzales, Ma. Belinda S. Mandigma & Jackson J. Tan, in the *Journal of Global Entrepreneurship Research*, 2022, <https://doi.org/10.1007/s40497-022-00309-1>
- Bodin, P., & Wiman, B. L. (2007). The usefulness of stability concepts in forest management when coping with increasing climate uncertainties. *Forest Ecology and Management*, 242(2-3), 541-552. doi:10.1016/j.foreco.2007.01.066
- Bramwell B. ; Lane B. (2993) *Sustainable Tourism: An Evolving Global Approach*, *Journal of Sustainable Tourism*, 1:1, 1-5, DOI: 10.1080/09669589309450696
- Brand, F. S., & Jax, K. (2007). Focusing the Meaning(s) of Resilience: Resilience as a Descriptive Concept and a Boundary Object. *Ecology and Society*, 12(1). doi:10.5751/es-02029-120123
- Broker-Bulling F.,(2020) *Analyzing the resilience of tourism stakeholders during the COVID-19 pandemic: A case study of Bend, Oregon*, Fie Broker-Bulling, Ερευνητική Εργασία, Uppsala Universitet
- Brouder, P. (2017). Evolutionary economic geography: reflections from a sustainable tourism perspective. *Tourism Geographies*, 19(3), 438-447.
- Brunner, R. D., Gunderson, L. H., Holling, C. S., & Light, S. S. (1997). Barriers and Bridges to the Renewal of Ecosystems and Institutions. *The Journal of Wildlife Management*, 61(4), 1437. doi:10.2307/3802148

Tourism Management and Marketing in Transformation: Preface in Buhalis, D.(ed)
Encyclopedia of Tourism Management and Marketing, EDWARD ELGAR
PUBLISHING (forthcoming)

Cochrane, J. (2010). The Sphere of Tourism Resilience. *Tourism Recreation
Research*, 35(2), 173-185. doi:10.1080/02508281.2010.11081632

Cutter, S. L., Barnes, L., Berry, M., Burton, C., Evans, E., Tate, E., & Webb, J.
(2008). A place-based model for understanding community resilience to natural
disasters. *Global Environmental Change*, 18(4), 598-606.
doi:10.1016/j.gloenvcha.2008.07.013

Dahles, H., & Susilowati, T. P. (2015). Business resilience in times of growth and
crisis. *Annals of Tourism Research*, 51, 34-50. doi:10.1016/j.annals.2015.01.002
Davidson K. ; PhuongNguyen T.M. ; Beilin R. ; Briggs J. (2019), The emerging
addition of resilience as a component of sustainability in urban policy,
<https://doi.org/10.1016/j.cities.2019.03.012>

Deffuant, G., & Gilbert, N. (2013). *Viability and Resilience of Complex Systems
Concepts, Methods and Case Studies from Ecology and Society*. Springer Berlin.

Della Corte V. ; Del Gaudio G. ; Sepe F. ; Luongo S. in *Destination Resilience and
Innovation for Advanced Sustainable Tourism Management: A Bibliometric Analysis*,
Department of Economics, Management, Institution, University of Naples Federico II,
Sustainability 2021, 13(22), 12632; <https://doi.org/10.3390/su132212632>

European Commission, Directorate-General for Research and Innovation, (2021). *EU
missions : concrete solutions for our greatest challenges*, Publications Office of the
European Union. <https://data.europa.eu/doi/10.2777/500470>

Faulkner, B. (2001) *Towards a Framework for Tourism Disaster Management*.
Tourism Management, 22, 135-147.
[https://doi.org/10.1016/S0261-5177\(00\)00048-0](https://doi.org/10.1016/S0261-5177(00)00048-0)

Fiksel, J. (2006). Sustainability and resilience: Toward a systems approach.
Sustainability: Science, Practice and Policy, 2(2), 14-21.
doi:10.1080/15487733.2006.11907980

Folke, C., Carpenter, S., Elmqvist, T., Gunderson, L., Holling, C. S., & Walker, B.
(2002). Resilience and Sustainable Development: Building Adaptive Capacity in a
World of Transformations. *AMBIO: A Journal of the Human Environment*, 31(5),
437-440. doi:10.1579/0044-7447-31.5.437

Greek National Productivity Board (2022), National Productivity Board Annual
Report 2022 , KEPE Publishing, Athens, Greece.

Gunderson, L. H. (2000). Ecological Resilience—In Theory and Application. *Annual
Review of Ecology and Systematics*, 31(1), 425-439.
doi:10.1146/annurev.ecolsys.31.1.425

- Gunderson, L. H. (2001). Adaptive dancing: Interactions between social resilience and ecological crises. *Navigating Social-Ecological Systems*, 33-52. doi:10.1017/cbo9780511541957.005
- Gunderson, L. H., & Holling, C. S. (2002). *Panarchy understanding transformations in human and natural systems*. Island Press.
- Hall, C. M. (2016). Putting ecological thinking back into disaster ecology and responses to natural disasters. *Business and Post-disaster Management*, 269-292. doi:10.4324/9781315640211-17
- Hall, C. M. (2018). Resilience theory and tourism. *Resilient Destinations and Tourism*, 34-47. doi:10.4324/9781315162157-3
- Hall, C. M., Prayag, G., & Amore, A. (2018). *Tourism and resilience: Individual, organizational and destination perspectives*. Channel View Publications.
- Herrera J.S.C ; Tang J.; Nocht T; Schooling J.M.(2022), On the relation between ‘resilience’ and ‘smartness’: A critical review, *International Journal of Disaster Risk Reduction*, Volume 75, <https://doi.org/10.1016/j.ijdr.2022.102970>.
- Holling, C. S. (1973). Resilience and Stability of Ecological Systems. *Annual Review of Ecology and Systematics*, 4(1), 1-23. doi:10.1146/annurev.es.04.110173.000245
- Holling, C., & Meffe, G. K. (1996). Command and Control and the Pathology of Natural Resource Management. *Conservation Biology*, 10(2), 328-337. doi:10.1046/j.1523-1739.1996.10020328.x
- Holling, C. S. (2001). Understanding the Complexity of Economic, Ecological, and Social Systems. *Ecosystems*, 4(5), 390-405. doi:10.1007/s10021-001-0101-5
- Klein, R. J., Nicholls, R. J., & Thomalla, F. (2003). Resilience to natural hazards: How useful is this concept?
- Koutoulas D. (2022), *Marketing Plan for Kalamata Tourism*
- Environmental Hazards*, 5(1), 35-45. doi:10.1016/j.hazards.2004.02.001
- Lee, A. V., Vargo, J., & Seville, E. (2013). Developing a Tool to Measure and Compare Organizations’ Resilience. *Natural Hazards Review*, 14(1), 29-41. doi:10.1061/(asce)nh.1527-6996.0000075
- Lengnick-Hall, C. A., & Beck, T. E. (2005). Adaptive Fit Versus Robust Transformation: How Organizations Respond to Environmental Change. *Journal of Management*, 31(5), 738-757. doi:10.1177/0149206305279367
- Lew, A. A., Ng, P. T., Ni, C. (., & Wu, T. (. (2020). Community sustainability and resilience: Similarities, differences and indicators. *Tourism and Sustainable Development Goals*, 270-279. doi:10.1201/9780429324253-16

- Luthe, T. and Wyss, R. (2016) Resilience to climate change in a cross-scale tourism governance context: a combined quantitative-qualitative network analysis. *Ecology and Society*, 21(1), 27 DOI: <http://doi.org/10.5751/ES-08234-210127>
- Maclean, K., Cuthill, M., & Ross, H. (2013, 05). Six attributes of social resilience. *Journal of Environmental Planning and Management*, 57(1), 144-156. doi:10.1080/09640568.2013.763774
- McManus, S., Seville, E., Brunsdon, D., Vargo, J. (2007) *Resilience Management: A Framework for Assessing and Improving the Resilience of Organisations*. 79pp.
- Magis, K. (2010). Community Resilience: An Indicator of Social Sustainability. *Society & Natural Resources*, 23(5), 401-416. doi:10.1080/08941920903305674
- Maguire, B., & Cartwright, S. (2008). Assessing a community's capacity to manage change: A resilience approach to social assessment. Bureau of Rural Sciences.
- Martin, B. & Uysal, M. (1990) An examination of the relationship between carrying capacity and the tourism lifecycle: Management and policy implications, [https://doi.org/10.1016/S0301-4797\(05\)80061-1](https://doi.org/10.1016/S0301-4797(05)80061-1)
- Mayar, K., Carmichael, D. G., & Shen, X. (2022). Resilience and Systems—A Review. *Sustainability*, 14(14), 8327. MDPI AG. Retrieved from <http://dx.doi.org/10.3390/su14148327>
- Middleton, Catherine A., "Doing Business on the Internet: Insights from Information Systems and Organizational Theory Research" (1997). *AMCIS 1997 Proceedings*. 99. <https://aisel.aisnet.org/amcis1997/99>
- Moynihan, D. P. (2005). Learning Under Uncertainty: Networks in Crisis Management. *SSRN Electronic Journal*. doi:10.2139/ssrn.868712
- Murphy, B. L. (2007). Locating social capital in resilient community-level emergency management. *Natural Hazards*, 41(2), 297-315. doi:10.1007/s11069-006-9037-6
- Nilakant, V., Walker, B., Kuntz, J., Vries, H. P., Malinen, S., Näswall, K., & Heugten, K. V. (2016). Dynamics of organizational response to a disaster. *Business and Post-disaster Management*, 35-47. doi:10.4324/9781315640211-3
- Olsson, L., Jerneck, A., Thoren, H., Persson, J., & O'Byrne, D. (2015). Why resilience is unappealing to social science: Theoretical and empirical investigations of the scientific use of resilience. *Science Advances*, 1(4). doi:10.1126/sciadv.1400217
- Olsson, P., Galaz, V., & Boonstra, W. J. (2014). Sustainability transformations: A resilience perspective. *Ecology and Society*, 19(4). doi:10.5751/es-06799-190401

Orîndaru, A.; Popescu, M.-F.; Alexoaei, A.P.; C̃aescu, S, .-C.;Florescu, M.S.; Orzan, A.-O. Tourism in a Post-COVID-19 Era: Sustainable Strategies for Industry's Recovery. Sustainability 2021, 13, 6781. <https://doi.org/10.3390/su13126781>

Rose, A. (2007). Economic resilience to natural and man-made disasters: Multidisciplinary origins and contextual dimensions. Environmental Hazards, 7(4), 383-398. doi:10.1016/j.envhaz.2007.10.001

Ritchie, B. W. (2004). Chaos, crises and disasters: A strategic approach to crisis management in the tourism industry. Tourism Management, 25(6), 669-683. doi:10.1016/j.tourman.2003.09.004

Pigram, J. J. (1992, 01). Chapter 4. Alternative Tourism: Tourism and Sustainable Resource Management. Tourism Alternatives. doi:10.9783/9781512807462-008

Saarinen J., Gill A.M., Resilient Destinations and Tourism: Governance Strategies in the Transition towards Sustainability in Tourism, 2018, Routledge, doi <https://doi.org/10.4324/9781315162157>

Scheffer, M., Carpenter, S., Foley, J. A., Folke, C., & Walker, B. (2001). Catastrophic shifts in ecosystems. Nature, 413(6856), 591-596. doi:10.1038/35098000

Karin Schianetz & Lydia Kavanagh (2008) Sustainability Indicators for Tourism Destinations: A Complex Adaptive Systems Approach Using Systemic Indicator Systems, Journal of Sustainable Tourism, 16:6, 601-628, DOI: [10.1080/09669580802159651](https://doi.org/10.1080/09669580802159651)

Seddon, A. W., Froyd, C. A., Leng, M. J., Milne, G. A., & Willis, K. J. (2011, 07). Ecosystem Resilience and Threshold Response in the Galápagos Coastal Zone. PLoS ONE, 6(7)doi:10.1371/journal.pone.0022376

Skerratt, S. (2013). Enhancing the analysis of rural community resilience: Evidence from community land ownership. Journal of Rural Studies, 31, 36-46. doi:10.1016/j.jrurstud.2013.02.003

Climate Neutral & Smart Cities Mediterranean, <http://www.smartcitiesmed.com/>

Smith, A., & Stirling, A. (2010). The Politics of Social-ecological Resilience and Sustainable Socio-technical Transitions. Ecology and Society, 15(1). doi:10.5751/es-03218-150111

Smit, B., & Wandel, J. (2006). Adaptation, adaptive capacity and vulnerability. Global Environmental Change, 16(3), 282-292. doi:10.1016/j.gloenvcha.2006.03.008

Somers, S. (2009). Measuring Resilience Potential: An Adaptive Strategy for Organizational Crisis Planning. Journal of Contingencies and Crisis Management, 17(1), 12-23. doi:10.1111/j.1468-5973.2009.00558.x

Fontanari, Martin & Traskevich, Anastasia. (2019). The concept of destination resilience and prospects of its application with regard to rural destinations in Belarus. 1. 136-151.

Traskevich, Anastasia & Fontanari, Martin. (2019). Mental Wellness in Resilient Destinations. *International Journal of Spa and Wellness*. 1. 193-217.
10.1080/24721735.2019.1596656

Traskevich A., Fontanari M., *Tourism Potentials in Post-COVID19: The Concept of Destination Resilience for Advanced Sustainable Management in Tourism*, Belarusian State Economic University, Minsk, Belarus; International School of Management (ISM), Cologne, Germany (2021)

Tyler, D., & Dangerfield, J. M. (1999). Ecosystem Tourism: A Resource-based Philosophy for Ecotourism. *Journal of Sustainable Tourism*, 7(2), 146-158. doi:10.1080/09669589908667332

Van Breda, A. D. (2001). Resilience Theory: A literature review. Pretoria, South Africa: South African Military, in Academia, Report No: MPI/R/104/12/1/4, dd October 2001

Walker, B., & Salt, D. (2006). Resilience thinking sustaining ecosystems and people in a changing world. Island Press.

World Commission on Environment and Development (WCED) (1987) Our common future. Oxford University Press, Oxford. [Google Scholar]

Weaver, D. (2010). Indigenous tourism stages and their implications for sustainability. *Journal of Sustainable Tourism*, 18(1), 43-60.
doi:10.1080/09669580903072001

Xu, L., & Marinova, D. (2013). Resilience thinking: a bibliometric analysis of socio-ecological research. *Scientometrics*, 96(3), 911-927. <http://dx.doi.org/10.1007/s11192-013-0957-0>

Xu, L., Marinova, D., & Guo, X. (2015). Resilience thinking: a renewed system approach for sustainability science. *Sustainability Science*, 10(1), 123-138.
<http://dx.doi.org/10.1007/s11625-014-0274-4>

References cited in Della Corte et al. 2021

- Hall, C.M.; Prayag, G.; Amore, A. Tourism and Resilience: Individual, Organisational and Destination Perspectives; Channel View Publications: Bristol, UK, 2018. [Google Scholar]
- Prayag, G.; Orchiston, C.; Pennington-Grey, L. Tourism Management Perspectives Special Issue: Resilience of the Tourism and Hospitality Industry. 2018. Available online: <http://media.journals.elsevier.com/content/files/79960-20054637.pdf>
- Cochrane, J. The sphere of tourism resilience. *Tour. Recreat. Res.* 2010, 35, 173–185. [Google Scholar] [CrossRef]
- Luthe, T.; Wyss, R. Assessing and planning resilience in tourism. *Tour. Manag.* 2014, 44, 161–163. [Google Scholar] [CrossRef]
- Filimonau, V.; De Coteau, D. Tourism resilience in the context of integrated destination and disaster management (DM2). *Int. J. Tour. Res.* 2020, 22, 202–222. [Google Scholar] [CrossRef][Green Version]
- Lew, A.A.; Cheer, J.M. Tourism Resilience and Adaptation to Environmental Change: Definitions and Frameworks; Routledge: London, UK, 2017. [Google Scholar]
- Jones, P.; Comfort, D. The Role of Resilience in Research and Planning in the Tourism Industry. *Athens J. Tour.* 2020, 7, 1–16. [Google Scholar] [CrossRef]
- Cai, H.; Lam, N.S.N.; Qiang, Y.; Azou, L.; Correll, R.M.; Mihunov, V. A synthesis of disaster resilience measurement methods and indices. *Int. J. Disaster Risk Reduct.* 2018, 31, 844–855. [Google Scholar] [CrossRef]
- Roeger, P.E. Creating Value Through Resilience. In *IRGC Resource Guide on Resilience*; Florin, M.V., Linkov, I., Eds.; EPFL International Risk Governance Center: Lausanne, Switzerland, 2016. [Google Scholar]
- Cellini, R.; Cuccia, T. The economic resilience of tourism industry in Italy: What the great recession data show. *Tour. Manag. Perspect.* 2015, 16, 346–356. [Google Scholar] [CrossRef]
- Dai, S.; Xu, H.; Chen, F. A hierarchical measurement model of perceived resilience of urban tourism destination. *Soc. Indic. Res.* 2019, 145, 777–804. [Google Scholar] [CrossRef]
- Lew, A.A.; Ng, P.T.; Ni, C.C.; Wu, T.C. Community sustainability and resilience: Similarities, differences and indicators. *Tour. Geogr.* 2016, 18, 18–27. [Google Scholar] [CrossRef]

D’Hautesserre, A.M. Lessons in managed destination competitiveness: The case of Foxwoods Casino Resort. *Tour. Manag.* 2000, 21, 23–32. [Google Scholar] [CrossRef]

Schnitzer, M.; Seidl, M.; Schlemmer, P.; Peters, M. Analyzing the Coopetition between Tourism and Leisure Suppliers—A Case Study of the Leisure Card Tirol. *Sustainability* 2018, 10, 1447. [Google Scholar] [CrossRef][Green Version]

Orchiston, C.; Prayag, G.; Brown, C. Organizational resilience in the tourism sector. *Ann. Tour. Res.* 2016, 56, 145–148. [Google Scholar] [CrossRef]

Paraskevas, A.; Altinay, L.; Mclean, J.; Cooper, C. Crisis knowledge in tourism: Types, flows and governance. *Ann. Tour. Res.* 2013, 41, 130–152. [Google Scholar] [CrossRef]

Dayour F. ; Atanga Adongo C. ; Amuquandoh F.E. ; Adam I. , in *Journal of Hospitality and Tourism Insights*, 2020, in: *Blesilda et al. 2018*

Lew A.A. ; Cheer J.M., in *Tourism Resilience and Adaptation to Environmental Change 2020*, Routledge, in: *Blesilda et al. 2018*

Ιστότοποι & ηλεκτρονικοί σύνδεσμοι :

Γενικά Αρχεία Κράτους (Γ.Α.Κ. Μεσσηνίας): <http://gak.mes.sch.gr/>

Δήμος Καλαμάτας, www.kalamata.gr

EU-Missions for Climate neutral and smart cities, <https://youtu.be/HoqZ7QeEIHU>

EU Cities Mission: Meet the Cities, <https://youtu.be/MbzPpUnzLzo>

<https://www.europarl.europa.eu/news/el>

https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_22_2591

<https://www.europarl.europa.eu/news/el/headlines/society/20210311STO99736/ek-pros-enan-pio-viosimo-kai-asfali-tourismo-meta-ton-covid-19>

https://research-and-innovation.ec.europa.eu/funding/funding-opportunities/funding-programmes-and-open-calls/horizon-europe/eu-missions-horizon-europe/climate-neutral-and-smart-cities_en

<https://www.greeknewsagenda.gr/topics/business-r-d/7685-six-greek-cities-to-become-eu-climate-neutral-and-smart-cities-by-2030>

<https://www.kepe.gr/index.php/en/research/recent-publications/national-productivity-board.html>

https://multimedia.europarl.europa.eu/el/video/x_N01-AFPS-210318-STOU

<https://insete.gr/studies/the-overall-reputation-of-athens-greece-as-a-destination-q1-2023/?lang=en>

<https://www.travel.gr/experiences/24-ores-stin-kalamata-stin-poli-ton-tess>

<https://www.travelstyle.gr/san-pas-stin-kalamata-de-tha-thes-na-epistrepseis/>

https://www.tripadvisor.com/Attractions-g668020-Activities-c42-Kalamata_Messenia_Region_Peloponnese.html

<https://www.visitgreece.gr/mainland/peloponnese/kalamata/>

<https://insete.gr/studies/the-overall-reputation-of-athens-greece-as-a-destination-q1-2023/?lang=en>

Παράρτημα Α: Research Questions (English)



HELLENIC OPEN UNIVERSITY
MASTER'S PROGRAM
TOURISM BUSINESS ADMINISTRATION

Postgraduate Dissertation

" Resilience in Tourism and Destination Branding. Case study: The city of Kalamata".

NAME: Maria Sipsa
Research Questions

The creation of the following questionnaire is part of the research of my Dissertation in the Postgraduate Department of Tourism Business Administration, in the School of Social Sciences of the Hellenic Open University, on "Resilience in Tourism and Destination Branding. Case study: The city of Kalamata". Please, if possible, participate in the answering of the questions following, since your opinion is necessary for the completion of my research. The information gathered, will be strictly confidential and will be used collectively and not individually, only for the requirements of the specific work.

Thank you very much in advance.

NAME: Maria Sipsa
PHONE NUMBER: 6947711542
Email: m_sipsa@otenet.gr
SUPERVISOR : Georgia Zouni

1. To what extent has your business/organization been affected by the recent crisis (COVID -19)?

- 2. To what extent did the resilience of your business during the health crisis contribute?

3. How did the experiences of previous crises prepared your business for the current health- but also energy crisis?

4. How could the knowledge gained from the current crises (energy, health etc.) be used to enhance the future resilience of your business to possible future crises, at a time of uncertainty?

5. To what extent do you think that Internet use contributed to Business Decision Making in the Hotel Industry during the pandemic?

6. Do you think that the use of new technologies and the forthcoming digital formation enhance the resilience of a tourism company? If so, to what extent?

7. Do you think that the digital transformation of tourism businesses in the city of Kalamata enhances the resilience of Kalamata as a tourist destination and to what extent?

8. To what extent do you think a PR and communication plan is helping to project your business and enhance further its resilience for future times ?

9. In conclusion, what characteristic(s), in your opinion, enhances the resilience of a tourist destination? Could you give an example for the city of Kalamata?

Παράρτημα Β: Ερωτήσεις Έρευνας



ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ ΔΙΟΙΚΗΣΗ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ ΑΚΑΔΗΜΑΪΚΟ ΕΤΟΣ 2022-2023

Διπλωματική Εργασία

« Ανθεκτικότητα (Resilience) τουριστικών προορισμών και Destination Branding: Η περίπτωση της Καλαμάτας »

Ερωτήσεις έρευνας:

Ονομάζομαι Σιψά Μαρία και σχημάτισα τις παρακάτω ερωτήσεις με σκοπό να πραγματοποιήσω μία έρευνα η οποία αποτελεί μέρος της διπλωματικής μου εργασίας στο Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών του τμήματος Διοίκησης Τουριστικών Επιχειρήσεων του Ελληνικού Ανοικτού Πανεπιστημίου, με θέμα «Ανθεκτικότητα (Resilience) τουριστικών προορισμών και Destination Branding: Η περίπτωση της Καλαμάτας». Σας παρακαλώ να συμμετέχετε στην συμπλήρωση των παρακάτω ερωτήσεων, καθώς η άποψη σας είναι απαραίτητη για την ολοκλήρωση της έρευνας μου. Σας διαβεβαιώνω ότι οι πληροφορίες που θα συλλεχθούν θα είναι εμπιστευτικές και θα χρησιμοποιηθούν συλλογικά και όχι ατομικά αποκλειστικά για τις απαιτήσεις της συγκεκριμένης εργασίας.

Σας ευχαριστώ πολύ εκ των προτέρων.

ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ: Μαρία Σιψά
ΤΗΛΕΦΩΝΟ: 6947711542
Email: m_sipsa@otenet.gr
Επιβλέπουσα Καθηγήτρια: Γεωργία Ζούνη

1. Σε τι βαθμό επηρεάστηκε η επιχείρησή /ο οργανισμός σας στην πόλη της Καλαμάτας - Μεσσηνίας από την πρόσφατη κρίση (COVID -19);
2. Σε τι βαθμό συνέβαλε η ανθεκτικότητα της επιχείρησής / του οργανισμού σας κατά τη διάρκεια της υγειονομικής κρίσης;
3. Πώς οι εμπειρίες από προηγούμενες κρίσεις προετοίμασαν την επιχείρησή/ τον οργανισμό σας για την υγειονομική της τελευταίας διετίας, αλλά και για την τρέχουσα ενεργειακή κρίση;
4. Πώς θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί η αποκτηθείσα γνώση από τις τρέχουσες κρίσεις (π.χ. ενεργειακή, υγειονομική κτλ.) για την ενίσχυση της μελλοντικής ανθεκτικότητας της επιχείρησής σας σε ενδεχόμενες κρίσεις στο μέλλον ;
5. Σε τί βαθμό θεωρείτε ότι η χρήση του Διαδικτύου συνέβαλε στη λήψη επιχειρηματικών αποφάσεων στον Κλάδο του Τουρισμού κατά την περίοδο της πανδημίας ;
6. Θεωρείτε ότι η χρήση των νέων τεχνολογιών και ο ψηφιακός μετασχηματισμός ενισχύουν την ανθεκτικότητα μιας τουριστικής επιχείρησης ; Αν ναι, σε ποιο βαθμό ;
7. Θεωρείτε ότι ο ψηφιακός μετασχηματισμός των τουριστικών επιχειρήσεων στην πόλη της Καλαμάτας, ενισχύει την ανθεκτικότητα της Καλαμάτας ως τουριστικού προορισμού και σε τί βαθμό ;
8. Σε ποιο βαθμό θεωρείτε ότι συμβάλλει ένα πλάνο επικοινωνίας και δημοσίων σχέσεων στην προβολή της επιχείρησής σας / του οργανισμού σας και ενισχύει την ανθεκτικότητά της στο μέλλον ;
9. Κλείνοντας, ποιό/ά χαρακτηριστικό/α γνώρισμα/τα, κατά τη γνώμη σας, ενισχύει την ανθεκτικότητα ενός τουριστικού προορισμού ; Θα μπορούσατε να δώσετε ένα παράδειγμα για την Καλαμάτα ;

Παράρτημα Γ΄



29 September 2021

Concrete solutions for our greatest challenges

CHALLENGES

- Cities produce **>70% of global CO₂ emissions**.
- They account for **> 65% of global energy consumption**;
- They take up only **4% of the EU's land area**;
- Cities are home to **75% of EU citizens**.

OPPORTUNITIES

- Contribute to the European Green Deal **ambition to reduce gas emissions by at least 55%**;
- Offer **cleaner air, safer transport and less congestion** to citizens;
- Lead in **climate and digital innovation**, making Europe attractive for investments from innovative companies and skilled workers.

GOAL

Deliver 100+ climate-neutral and smart cities by 2030
and inspire all other cities to follow suit by 2050

ACTIONS

- The Horizon Europe programme will provide **€359.3 million** in seed funding during the period 2021-23 to help deliver on the mission;
- Launch of a **Mission Platform** to provide technical, regulatory, and financial assistance to cities working on the mission;
- Cities will prepare, sign and implement **Climate City Contracts**, co-created with citizens and local stakeholders;
- Launch a **portfolio of research and innovation projects** and set up a **Global Knowledge Exchange Centre**;
- **A network of national, local and regional authorities** will support the cities' transition to climate neutrality.

Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2021
© European Union, 2021

Reuse is authorised provided the source is acknowledged and the original meaning or message of the document are not distorted. The European Commission shall not be liable for any consequence stemming from the reuse. The reuse policy of the European Commission documents is implemented by Commission Decision 2011/833/EU of 12 December 2011 on the reuse of Commission documents (OJ L 330, 14.12.2011, p. 39).

All images © European Union, unless otherwise stated. Image sources: © xiaoliangge, # 232789903, 2021. Source: Stock.Adobe.com. Icons © Flaticon – all rights reserved.

PDF ISBN 978-92-76-41172-7 doi:10.2777/970811 KI-09-21-374-EN-N



Publications Office
of the European Union

Παράρτημα Δ΄



Στο πλαίσιο των αποστολών της ΕΕ αναλαμβάνουμε δράση μαζί για να διαμορφώσουμε το μέλλον στο οποίο θέλουμε να ζήσουμε

ΠΕΝΤΕ ΑΠΟΣΤΟΛΕΣ

Οι αποστολές έχουν φιλόδοξους στόχους και θα φέρουν απτά αποτελέσματα έως το 2030.



καρκίνος: να βελτιωθεί η ζωή άνω των 3 εκατομμυρίων ανθρώπων



να καταστούν 100 **πόλεις κλιματικά ουδέτερες και έξυπνες**



να γίνουν 150 περιφέρειες και κοινότητες **ανθεκτικές στην κλιματική αλλαγή**



να δημιουργηθούν 100 «ζωντανά εργαστήρια» και «φάρμοι» που θα ηγηθούν της μετάβασης σε **υγιή εδάφη**



να αποκατασταθούν ο **ωκεανός και τα ύδατά μας**

ΝΕΟΙ ΤΡΟΠΟΙ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Οι αποστολές θέτουν σαφείς στόχους που πρέπει να επιτευχθούν εντός καθορισμένης προθεσμίας. Παρέχουν τις κατάλληλες συνθήκες και τη χρηματοδότηση που θα δώσει τη δυνατότητα σε ερευνητές, φορείς καινοτομίας, υπευθύνους χάραξης πολιτικής, επιχειρήσεις και πολίτες να αναλαμβάνουν δράση από κοινού.

ΟΙ ΑΝΘΡΩΠΟΙ ΣΤΟ ΕΠΙΚΕΝΤΡΟ

Οι αποστολές της ΕΕ θα εμπνεύσουν και θα ενδυναμώσουν τους πολίτες ώστε να βελτιώσουν τη ζωή τους και τις ζωές των άλλων.

Οι άνθρωποι βρίσκονται στο επίκεντρο της χάραξης της πολιτικής της ΕΕ, συμμετέχοντας σε πειραματισμούς σε τοπικό επίπεδο και συμβάλλοντας σε λύσεις από τη βάση προς την κορυφή όπως δράσεις της επιστήμης των πολιτών, εφαρμογιάδες (hackathons), διαγωνισμοί ή εκδηλώσεις.

Αυτή είναι η ευκαιρία μας να συνεργαστούμε για ένα υγιές, πράσινο και ψηφιακό μέλλον. Αυτή είναι η αποστολή μας.

Παράρτημα Ε΄



ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ



Σάββατο 11 Μαρτίου 2023

Παρουσίαση-Συντονισμός: Δημοπούλου Δήμητρα-Κολοβός Αναστάσης

15.30 Προσέλευση

Χαιρετισμοί/Εισαγωγικές Τοποθετήσεις

- 16:45 Σεβασμιώτατος Μητροπολίτης Μεσσηνίας Χρυσόστομος
- 17.00 Δήμαρχος Καλαμάτας (Βασιλόπουλος Αθανάσιος)
- 17.10 Χαιρετισμοί Βουλευτών Ν. Μεσσηνίας
- 17.30 Περιφερειάρχης Πελοποννήσου (Νίκας Παναγιώτης)
- 17.40 Πρόεδρος Επιμελητηρίου Μεσσηνίας (Ξυγκώρος Ευάγγελος)
- 17.50 Πρόεδρος ΣΕΜ (Κολοβός Ιωάννης)

ΚΥΚΛΟΣ Α΄: Γαστρονομική Ταυτότητα | Επιχειρηματικότητα | Τουρισμός

- 18.00 Ομιλία Υφυπουργού Τουρισμού (Ζαχαράκη Σοφία)
- 18.30 **"Το φεστιβάλ γαστρονομίας Peloponnese Food Stories ως εργαλείο προβολής και δικτύωσης του προορισμού μας"** Αντιπεριφερειάρχης για θέματα Τουρισμού στην Περιφέρεια Πελοποννήσου (Καλογεροπούλου Άννα)
- 18.45 **"Δράσεις ανάδειξης του γαστρονομικού πλούτου του Ν. Μεσσηνίας"** Αντιδήμαρχος Καλαμάτας για θέματα Τουρισμού (Μπασακίδης Νίκος)
- 19.00 **"Η σχέση του πρωτογενούς τομέα με την εστίαση"** (Λαζάρου Λευτέρης, Owner | Chef • Varoulko Seaside)

ΚΥΚΛΟΣ Β΄: Προκλήσεις στην Εστίαση σε Εθνικό και Ευρωπαϊκό επίπεδο

- 19.15 **"Αποτίμηση και προοπτικές στον κλάδο της εστίασης"** Πρόεδρος ΓΣΕΒΕΕ (Καββαθάς Γιώργος)
- 19.30 **"Ψηφιακός μετασχηματισμός των ΜμΕ και προοπτικές ανάπτυξης"**, Τομεάρχης Ψηφιακής Διακυβέρνησης ΣΥΡΙΖΑ-ΠΣ, Βουλευτής Θεσπρωτίας (Κάτσης Μάριος)
- 19.45 **"Η εστίαση ως κοινός τόπος και μέσο γεφύρωσης της κοινωνικής ανισότητας"** Ευρωβουλευτής ΝΔ (Κυμπουρόπουλος Στέλιος)
- 20.15 **Μουσικοχορευτική παράσταση από την ομάδα DAGIPOLI DANCE Co**
Μία παράσταση που αναδεικνύει την αρμονική συνεργασία σωμάτων με διαφορετικές λειτουργίες και την γοητεία που ασκεί η ανθρώπινη ποικιλομορφία και η συνεργασία ανθρώπων με κινητική αναπηρία και χορευτές-performers χωρίς αναπηρία, τιμώντας και αναδεικνύοντας έτσι το «διαφορετικό».
- 21.00 - Foodpairing από την Σχολή Ελιάς και Ελαιολάδου Καλαμάτας
- Ελαφρύ γεύμα με τοπικά Μεσσηνιακά προϊόντα
Επιμέλεια: ΙΕΚ ΟΡΙΖΩΝ, Catering TSELIOS

Κυριακή 12 Μαρτίου 2023

10.15 Προσέλευση

ΚΥΚΛΟΣ Γ': Η σύγχρονη επιχείρηση εστίασης

Παρουσίαση-Συντονισμός: Ανδριανόπουλος Αθανάσιος

- 11:00
1. Εκπρόσωποι Εστίασης (Αντωνόπουλος Σπύρος-εκπρόσωπος Σ.Ε.Μ.)
 2. Εκπρόσωποι Ξενοδόχων (Πατριαρχέας Δημήτριος-εκπρόσωπος Ξενοδόχων Μεσσηνίας, Χριστοδούλου Γεωργία-Πρόεδρος Ένωσης Ξενοδόχων Τριφυλίας)
 3. **“Διαδικασίες και επιλογές για την έκδοση παραστατικών εσόδων στις επιχειρήσεις εστίασης”**, (Γιαννούκος Γρηγόριος, Αντιπρόεδρος Σύνδεσμος Εισαγωγέων & Κατασκευαστών Ταμειακών ΣΕΚΤ)
 4. **“Κάρτα εργασίας και ωρομέτρηση”**, Αλεκιζόγλου Παύλος, εκπρόσωπος τεχνικής εταιρίας ωρομέτρησης QUALISYS
 5. Εκπρόσωπος Ένωσης Λογιστών Μεσσηνίας (Κουτσουμπός Κων/νος, Πρόεδρος Ε.Λ.Φ.Ε.Ε Μεσσηνίας)

Αποφώνηση Γ' ΚΥΚΛΟΥ: Χρυσομάλλης Μιλτιάδης, Βουλευτής Μεσσηνίας ΝΔ

ΚΥΚΛΟΣ Δ': Επιχειρηματικότητα-Νέες τάσεις

- 12.30-13.00 **“Cans are here. Let's raise our glasses”** (Κωνσταντοπούλου Ειρήνη, ΒΙΚΟΣ Α.Ε. - Corporate & Marketing Tech Manager)
- 13.00-13.15 **“Νέα επιχειρηματικά μοντέλα και νέες επιχειρηματικές ευκαιρίες”**, (Κοτταρίδη Κωνσταντίνα, Καθηγήτρια ΠΑΠΕΙ)
- 13.15-13.30 **“Νέες στρατηγικές & τάσεις στην εστίαση”**, (Δρ. Βαρελάς Σωτήρης, επ. Καθηγητής ΠΑΠΕΙ)
- 13.30-13.45 **“Οι νέες τεχνολογίες στην επιχειρηματικότητα”**, (Αραβανής Δημοσθένης, Σύμβουλος Διοίκησης και μέλος του Δ.Σ. της RBS)
- 13.45-14.00 **“Νέες τεχνολογίες και προκλήσεις ολοκληρωμένων συστημάτων ασφαλείας”**, (Καμπισιούλης Παναγιώτης, Sigma Security)
- 14.00-14.15 **“Εστίαση & Αειφορία, Καλές Πρακτικές”**, (Χάντζος Ηλίας, M.Sc Πολιτικός Μηχανικός Ε.Μ.Π. Σύμβουλος Αειφορίας & Ανάπτυξης Επιχειρήσεων)
- 14.15-14.45 **“Χρηματοδοτικά εργαλεία, προϊόντα και υπηρεσίες για τις επιχειρήσεις”**, Κέκελος Σπυρίδων, Περιφερειακός Διευθυντής Καταστημάτων Εθνικής Τράπεζας
- 14.45-15.00 **“Διασύνδεση των τουριστικών επιχειρήσεων με τον αγροδιατροφικό τομέα. Προτάσεις- Καλές πρακτικές”** (Στακιάς Νίκος, Σύμβουλος Στρατηγικού Σχεδιασμού, Ανάπτυξης και Καινοτομίας)

Αποφώνηση Δ' ΚΥΚΛΟΥ: Μαντάς Περικλής, Βουλευτής Μεσσηνίας ΝΔ

15.15-17.00

Διάλειμμα-Παράλληλες δράσεις-Σύνδεση τοπικών παραγωγών με εστίαση | Ελαφρύ γεύμα με τοπικά Μεσσηνιακά προϊόντα (Επιμέλεια Ι.Ε.Κ. ΔΕΛΤΑ 360, Catering ATHANASIOU)

Παράλληλες
δράσεις

- Τραπέζι με τοπικά Μεσσηνιακά προϊόντα
- B2B, δράσεις διασύνδεσης του αγροδιατροφικού τομέα με τις επιχειρήσεις εστίασης
- Γευσσιγνωσία ελαιολάδου από το Εργαστήριο Γευσσιγνωσίας Ελαιολάδου Καλαμάτας ΠΑΠΕΛ, Δ/ντής Δημόπουλος Βασ., Μηλιώνη Ιωάννα, Μπουγγέση Κων/να

ΚΥΚΛΟΣ Ε': Επιμόρφωση-Ανάπτυξη-Νέες προοπτικές

- 17.00-17.10** *"Τ' ανείπωτα"*, Κουτσούκου Γεωργία, Leader Chefs Brigade Πελοποννήσου
- 17.10-17.20** *"Η αναγκαιότητα της πιστοποιημένης εκπαίδευσης"*, (Δρ. Πετρόπουλος Δημήτρης, Κοσμήτορας Σχολής Γεωπονίας και Τροφίμων ΠΑΠΕΛ)
- 17.20-17.30** *"Ο θεσμός της πρακτικής άσκησης φοιτητών: σημασία και εφαρμογή στη Σχολή Διοίκησης του ΠΑΠΕΛ"* (Σπηλιόπουλος Οδυσσέας, Κοσμήτορας Σχολής Διοίκησης ΠΑΠΕΛ)
- 17.30-17.40** *"Το Floral design σε χώρους Εστίασης και Φιλοξενίας"* (Δρ. Δάρρας Αναστάσιος, αν. Καθηγητής ΠΑΠΕΛ)
- 17.40-17.50** *"Ο θεσμός της μεταδευτεροβάθμιας επαγγελματικής εκπαίδευσης (τομέας εστίασης και τουρισμού)"*, (Βολτέας Πέτρος, Διευθυντής Δ.Ι.Ε.Κ. Καλαμάτας)
- 17.50-18.15** *Ομιλία Λαζάρου Λευτέρη* (Owner | Chef • Varoulko Seaside)
- 18.15-18.45** *"Χρηματοδοτικά και μη χρηματοδοτικά εργαλεία για την ανάπτυξη των επιχειρήσεων από την Ελληνική Αναπτυξιακή Τράπεζα"*, (Παπαγεωργίου Παναγιώτης, Δ/ντής Διεύθυνσης Καινοτομίας - Κολοφωτιά Ελένη, Δ/τρια Διεύθυνσης Συνεπενδύσεων - Τσαγκαράκης Γιώργος, Δ/ντής Διεύθυνσης Δανείων και Εγγυήσεων)
- 18.45-19.45** Στρογγυλό Τραπέζι Δημάρχων
Παρουσίαση-Συντονισμός: Κολοβός Ιωάννης-Ραπτάας Ιωάννης

Αποφώνηση Ε' ΚΥΚΛΟΥ: Χαρίσης Αλέξιος, Βουλευτής Μεσσηνίας ΣΥΡΙΖΑ-ΠΣ

20.00 Λήξη φόρουμ



Παράρτημα ΣΤ΄ : Η πόλη της Καλαμάτας



Εικόνα 1, Rooftops in the sunset, Πηγή: shutterstock, in: <https://www.travel.gr/experiences/morias-21-h-orangerie-i-syllogi-foresion-i-idea/>

Εικόνα 2, source: shutterstock, in: <https://www.travel.gr/experiences/24-ores-stin-kalamata-stin-poli-ton-tess>



Kalamata brand logo



Εικόνα 4 Δημοτικό Πάρκο Σιδηροδρόμων &

Εικόνα 5, Πλ. Βασιλέως Γεωργίου Καλαμάτα:(<https://www.travelstyle.gr/san-pas-stin-kalamata-de-tha-thes-na-epistrepseis/>)





Εικόνα 6 : Κάστρο Καλαμάτας (<https://www.travel.gr/experiences/24-ores-stin-kalamata-stin-poli-ton-tess>)

Υπεύθυνη Δήλωση Συγγραφέα:

Δηλώνω ρητά ότι, σύμφωνα με το άρθρο 8 του Ν.1599/1986, η παρούσα εργασία αποτελεί αποκλειστικά προϊόν προσωπικής μου εργασίας, δεν προσβάλλει κάθε μορφής δικαιώματα διανοητικής ιδιοκτησίας, προσωπικότητας και προσωπικών δεδομένων τρίτων, δεν περιέχει έργα/εισφορές τρίτων για τα οποία απαιτείται άδεια των δημιουργών/δικαιούχων και δεν είναι προϊόν μερικής ή ολικής αντιγραφής, οι πηγές δε που χρησιμοποιήθηκαν περιορίζονται στις βιβλιογραφικές αναφορές και μόνον και πληρούν τους κανόνες της επιστημονικής παράθεσης.